

**SADIQ YOL AX TARANLAR ÜÇÜN
İMAM SADIQİN (Ə) NƏSİHƏTLƏRİ**

**MÜƏLLİF:
DOKTOR MİSBAH YƏZDİ**

**TƏRCÜMƏ EDƏN:
MƏHƏMMƏD AZƏRİ**

نام کتاب:.....شرح نصیحتهای امام صادق (ع)
مولف:.....آیت... مصباح یزدی
مترجم:.....محمد آذری
ناشر:.....شهریار
تاریخ چاپ:.....1386
نوبت چاپ:.....سوم
تیراژ:.....3000

Kitabın adı:...Sadiq yol axtaranlar üçün imam Sadiqin
(ə) nəsihətləri
Müəllif:.....Doktor Misbah Yəzdi
Tərcümə edən:.....Məhəmməd Azəri
Nəşr edən:.....Şəhriyar
Çap tarixi:.....2006
Çap növbəsi:.....İkinci
Tiraj:.....2000

978-964-5934-40-0

ÖN SÖZ

Təkamül yolunda insanın aqah və sadıq mürəbbi və rəhbərə malik olması zəruri və əsas şərtlərdəndir. Yalnız özü doğru yolu tapmış insan başqalarına yol göstərə bilər. Bundan əlavə, rəhbər əlindən tutduğu adamı həqiqi kamilliyə apararkən yalnız onun xeyrini düşünüb, sədaqətli və canıyanan olmalıdır.

Həqiqət axtaran insanlar deyilən xüsusiyyətlərə malik rəhbər tapmaq üçün bir çox çətinliklərə məruz qalmışlar. Bir çox insanlar azğın, hiyləgər və talançı şəxsi bələdçi seçməklə kamillik və səadət əvəzində cəhalət və süquta düşər olmuşlar. Ona görə də həqiqət aşıqləri bu mühüm işdə böyük həssaslıqla və davamlı olaraq Allah-təaladan yardım diləməlidirlər.

Həqiqətə çatmaq üçün iki sadıq rəhbər vardır ki, insan onların yardımını ilə fitnə dalğalarını adlayıb doğru yola çata bilər. İslam Peyğəmbəri (s) «Sizin üçün iki ağır əmanət qoyub gedirəm» deməklə, Quran və Əhli-beytin (ə) əhəmiyyətini xüsusi olaraq vurğulayır.

Çox vaxt hədislərdə «Qurani-samit» və «Qurani-natiq» ifadələri ilə rastlaşırıq. «Qurani-samit» dedikdə bütün digər kitablar kimi danışmaq istedadı olmayan Qurani-Kərim nəzərdə tutulur. «Qurani-natiq», yə'ni «danışan Quran» məfhumu isə həzrət Əli (ə), Fatimeyi Zəhra (s.ə) və onların on bir övladına aid edilir. Əhli-beytin (ə) həqiqi nümayəndələri də ilahi məqama malik olan məhz bu şəxsiyyətlərdir.

Biz həqiqət aşıqlərini təkamül səfərində «danışan Quran», Əhli-beyt sülaləsinin nümayəndəsi imam Sadiqlə (ə) yoldaşlığa çağırırıq. Bu kitabda ustad Məhəmmədtəqi Misbah Yəzdinin Qum Elm mərkəzində

tədris etdiyi əxlaq dərsləri toplanmışdır. Alim öz söhbətlərini imam Sadiqdən (ə) nəql olunmuş rəvayətlər əsasında qurmuşdur. İmam Sadiq (ə) bu nurlu kəlamları öz yaxın səhabələrindən olan Əbdullah ibn Cündəbə müraciətlə buyurmuşdur. Bu buyuruqlar Allaha yaxınlaşmaq arzusunda olan və özünütərbiyə yolunda qədəm götürmüş insanlar üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Naşir

BİRİNCİ DƏRS:

HƏQİQİ ƏHLİ-BEYT SEVƏRLƏR

ALLAHA YAXINLAŞMA İNSANIN FİTRİ

İSTƏYİDİR

İnsanın bəlkə də ən dərin fitri istəyi mənəvi kamilliyə çatmaqdır. İnsan daim fitri bir itkinin axtarışındadır. O, bir quş tək ilahi fəzada yüksəkliyə can atır. İnsan daha ali məqama çatmaq, Allah haqqında olan fitri biliyini həqiqi biliyə çevirmək arzusu ilə yaşayır. O, öz mərifətini artırmaq, içində hiss etdiyi boşluğu doldurmaq istəyir. Bu isə yalnız Allaha yaxınlaşmaqla mümkündür. Buna görə də, tarix boyu müxtəlif tayfalar mənəvi kamilliyə çatmaq üçün yollar aramış və bunu «irfan» adlandırmışlar. İrfan hissi bütün insanların fitrətinin dərinliyində mövcuddur. Amma bunun ən yüksək nümunəsi peyğəmbərlərin və övliyaların, xüsusi ilə İslam Peyğəmbəri (s) və Məsum İmamların (ə) fitrətindədir. Onların ardınca gedib göstərişlərinə əməl edənlər bu axtarışda daha asanlıqla müvəffəqiyyətə nail olurlar. Amma digər yollarda və məsləklərdə kifayət qədər yanlışlıqlar vardır.

Daxilimizdəki Allaha yaxınlaşmaq istəyinə lazımı qədər diqqət yetirə bilsək, nəyin axtarışında olduğumuzu anlayarıq. Amma bu istək nəfsani istəklərin çəkdiyi pərdə arxasında qalsa elə zənn edəcəyik ki, axtardığımız pərdə önündə dayanmış nəfsin istəyidir. Hansı ki, fitri ehtiyac yalnız Allaha yaxınlıqdır. Səməvi kitablar və ilahi şəriətlər, eləcə də bütün peyğəmbərlər insanı mənəvi təkamül yoluna yönəldən ilahi vasitələrdir.

ƏHLİ-BEYT ARDINCA GEDƏN HƏQİQİ İRFANA ÇATIR

Nəfis və dəyərli olan şeylərin düşməni çoxdur. Çox qiymətli malın saxtası da çox olur. Məsələn, almaz çox qiymətli daş olduğundan digər daşları ona oxşadaraq almaz adı ilə satmağa çalışanlar çoxdur. Həqiqi irfana çatmaq üçün kamil ixlasa, düzlüyə və əzmkarlığa ehtiyac vardır. İrfanın da mərhələləri vardır. Hər kəs səy və tutumuna uyğun mərhələyə çata bilər. Mümkündür ki, milyon insan arasında yalnız bir neçə nəfər irfanın ali mərtəbəsinə çata bilsin. Qiymətli mala olan sevgi ona saysız-hesabsız müştəri toplayır. Müştərinin çoxluğu və həqiqi malın ələ gətirilməsinin çətinliyi saxta mal təklif edənlərin də sayını artırır. Təəssüf ki, müasir dünyamızda saxta irfan bazarı ayaq tutub yeriyyir. Belə bir vəziyyətdə həqiqi irfanı necə təyin edək ki, son kamillik məqamına çata bilək?

Bu mühüm məqsədə çatmaq üçün Əhli-beyti və onun məktəbini yaxşıca tanımaq və hər bir şeyin həqiqətini onun məhək daşında yoxlamaq lazımdır. Əldə edilən hər bir məlumat, qarşıya çıxan hər bir göstəriş Əhli-beyt buyuruqları ilə tutuşdurulmalı, bununla uyğun gələnlər həqiqət hesab olunmalıdır. Bu üsuldən istifadə etməklə bəşər tarixi boyu hazırlanmış təkamül proqramlarının nə dərəcədə faydalı olub-olmadığını müəyyən etmək olar.

Bu mövzuda nəql olunmuş rəvayətlərdən biri də imam Sadiqin (ə) Əbdullah ibn Cündəbə vəsiyyətidir. Yaxın səhabələrdən olan Əbdullah ibn Cündəbə yüksək mənəvi və irfani məqama nail olmuşdu. Bu vəsiyyətdə İmam (ə) doğru yol yolçularını qarşıdakı böyük təhlükələrdən xəbərdar edir. Şükürlər olsun ki, dinlərin ən kamili olan

İslamı və İslamın ən kamil olan Əhli-beyt məktəbini seçmişik. Doğru yolu tapsaq da çox mühüm bir nöqtəyə diqqətli olmalıyıq.

DOĞRU YOL YOLÇUSU ÜÇÜN ƏN BÖYÜK TƏHLÜKƏ

Rahattələblik və tənbəllik həmişə insanladır. Bu xüsusiyyətlər bais olur ki, müəyyən bir təkamül pilləsinə qalxmış insan işini bitmiş bilib rahatca oturur. Hansı ki, təkamül nərdivanında yuxarı qalxdıqca yığılmaq təhlükəsi daha da artır və insandan daha böyük diqqət tələb olunur. Dağın ətəyində dayanmış, yoxsa onun zirvəsinə dırmaşmış insan üçün təhlükə daha böyükdür? Təkamül yolunda bizim də vəziyyətimiz belədir. İslam dini və Əhli-beyt məktəbini seçmək müəyyən bir irəliləyiş hesab olunsa da, bu mərhələdə büdrəmək böyük təhlükələrə səbəb ola bilər.

Şeytan böyük düşməndir. O and içib: **«(Pərvərdigara) And olsun izzət və cəlalına, bütün insanları azdıracağam»**¹. Şeytanın məqsədi insanı doğru yoldan azdırmaqdır. Təkamül yoluna qədəm qoymamış insan azğın olduğundan şeytan belələrindən uzaqdır. Şeytan üçün kamilləşmək istəyən insan maraqlıdır. İnsan təkamül yolunda irəlilədikcə şeytan da öz səylərini artırır.

Doğru din və doğru məktəb seçməklə əsl təkamül yolunu tutmuş insanla şeytan qatı düşməndir. Şeytan belə bir insana qarşı bütün qüvvələrini səfərbər etdiyi tək, insan da onunla mübarizədə səfərbər olmalıdır. Əsl çətinliklər qabaqda olduğundan bir addım qabağa getmiş

---

¹ «Sad» surəsi, ayə 82.

insan arxayınlaşaraq ehtiyatı əldən verməməlidir. Şeytanın son nəfəsədək ondan əl çəkməyəcəyini bilən insan aqibətindən qorxmalıdır.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Ey Əbdullah, şeytan bu aldadıcı dünyada öz tələlərini qurub. Onun bu işdə bizim dostları tələyə salmaqdan başqa məqsədi yoxdur». Əbdullah İmamın (ə) xüsusi dostlarından olduğu üçün imam mətləbləri geniş şərh etmir.

ƏHLİ-BEYT DOSTLARININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

1. Axirət sevgisi;

Sonra İmam (ə) öz dostlarının xüsusiyyətlərini şərh etməklə şeytanın hədəfə aldığı insanları tanıtdırır. Onların xüsusiyyətləri sadalanır. İlk xüsusiyyət budur: «Axirət onların nəzərində o qədər əzəmətlidir ki, onu heç vəchlə heç nəyə dəyişməzlər». Hansısa bir məqamda ya dünya, ya da axirəti seçmək zərurəti yaransa, onlar tərəddüd etmədən axirətə üstünlük verərlər.

2. Nurla dolu qəlb;

«Onların qəlbi necə də nurludur!» Bu təbirlə tanışlığımız Əhli-beyt maarifi ilə tanışlığımızdan asılıdır. İnsanın batini, onun qəlb və ruhu müxtəlif şeylərin saxlandığı sandıqça kimidir. Hisslərdə qüvvələr toplandığı kimi, bu sandıqçada da qüvvələr toplanmışdır. Hiss aləmi böyük və tanınmış qüvvələrin səhnəsi olduğu tək, insan qəlbi də mənəvi qüvvələrin səhnəsi, sığınacağıdır. Bu mənəvi nuraniyyət Allahın insana lütfüdür. Hər bir insan öz qəlbini nurlandırmaq ləyaqəti qazana bilər. Nurla dolu qəlbin əlaməti dünyaya və dünyanın bər-bəzəyinə rəğbətsizlikdir. Nurlu qəlbin

bütün diqqəti mənəviyyat və axirətə yönəlmişdir. Əksinə, dünya həyatına könül verənlərin batini qaranlıq, gözləri həqiqətə qarşı kordur. Belələri dünyanın aldadıcı görkəminə aldanır.

3. Dünyapərəstlikdən çəkinmə;

«Dünyanı onları aldatmaq intizarında olan təhlükəli bir ilan kimi bilərlər». Zəhərli səhra ilanları digər canlıları aldatmaq üçün quyruqları üstə dik qalxırlar. İmam Sadiq (ə) dünyanı yol üstə dayanmış təhlükəli bir ilana bənzədir. «Dünya söz anlamayan düşmən kimidir». Dünya Əhli-beyt dostlarının nəzərində söz anlamayan məntiqsiz düşmən misindədir; tovlayıb hakim olduğu insana rəhm etməz.

4. Allahla ünsiyyət.

«Onların ünsiyyəti Allahladır». Ünsiyyəti yalnız maddi istəklərlə olan dünyapərəstlərin ziddinə olaraq, Əhli-beyt dostları Allahla ünsiyyətdədirlər. Dünyapərəstlər üçün xəlvət bir otaqda iki rəkət namaz qılmaq zindənda cəlladın işgəncəsinə məruz qalma qədər ağırdır. Amma Allah dostları biganələrdən uzaq bir guşədə əsl məhbubla ünsiyyət intizarındadırlar. Onlar namaz vaxtını, gecə namazının vaxtını həsrətlə gözlər, Allahla raz-niyazdan böyük ləzzət alırlar.

«Mütrüblərin, eyş-işrət əhlinin ünsiyyətdə olduğu şeylərdən qorxırlar. Həqiqi dost onlardır. Onlar həmin adamlardır ki, Allah onların vasitəsi ilə hər bir fitnəni aradan qaldırır, hər bir bəlanı cəmiyyətdən uzaqlaşdırar».

Quran və Əhli-beyt dilində «fitnə» sözü daha çox mənəvi, etiqadi, fikri nifaqa aiddir. İmam (ə)

cəmiyyətdəki fikir və əqidə çəşqınlıqlarının Əhli-beyt dostları tərəfindən aradan qaldırıldığına işarə edir.

İmam Sadiqin (ə) yuxarıdakı buyuruqlarından aydın oldu ki, Allahı tanıma və Onunla yaxınlıq, yalnız Əhli-beyt vilayəti sayəsindədir. Əhli-beyt vilayətinə malik olanların ilkin nişanəsi dünyaya etinasızlıqdır. Diqqətli olmaq lazımdır ki, dünyaya etinasızlıq bir küncdə oturub vəzifəyə əməl etmək deyil. Hər bir insanın vacib dünyəvi vəzifələri vardır. Məsələn, ruzi qazanmaq. Ruzi qazanmaq dünyapərəstlik deyil. İnsanın günün hər saatına uyğun bir vəzifəsi vardır. İnsan dünyaya aldanmadan öz vəzifəsini icra etməlidir. Həqiqi Əhli-beyt dostlarının nəzərində dünya kiçik, axirət isə böyükdür. İnsanlıq dünya işlərinə aldanmaqda yox, Allaha ibadətdədir.

İKİNCİ DƏRS:

**NƏFSİN HESABI, ƏMƏLLƏRİN
QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ**

**İNSANIN HƏQİQİ İTKİSİNİ QURAN VƏ
ƏHLİ-BEYT HƏDİSLƏRİ TANITDIRIR**

Biz Əhli-beyt yolunu getməklə səadətlə bədbəxtliyi fərqləndirə bilirik. Gözümüzdə kiçik görünən bəzi biliklər çoxları üçün əlçatmazdır. Əhli-beyt sayəsində asanlıqla nəsibimiz olmuş bu dəyərli biliklərə çox vaxt əhəmiyyət vermədən səadət yolunu başqa yerdə axtarıyıq. Xoşbəxtliyimiz üçün zəruri biliklər ixtiyarımızda olduğu halda, etibarlı mənbələrdə adı çəkilməmiş şeylərdə səadət axtarıyıq. Əsl səadət yolu isə Quran və Əhli-beyt buyuruqlarında göstərilmişdir. Allah-təala öz bəndələrini ilahi yaxınlığa çatdırmaq istəyir. Ona görə də, əcib-qərib yollara uymadan ilahi göstərişlərə əhəmiyyət verməyimiz lazımdır!

NƏFSİN HESABI

Nəfsin hesabı rəvayətlərdə təkid olunmuş və əxlaq alimlərinin böyük diqqət ayırdığı bir məsələdir. Haqqında danışacağımız rəvayətdə də təkid olunur ki, hər kəs öz əməllərini qiymətləndirməli, ən azı gündə bir dəfə əməllərinin hesabını aparmalıdır. Bu iş üçün ən münasib vaxt gecədir. Yatmadan qabaq gün ərzində görülən işlərin düzgün olub-olmaması barədə düşünmək zəruridir. Buraxılmış səhvləri etiraf edib, onların nəticəsini aradan qaldırmaq barədə tədbir görülməlidir.

İmam Sadiq (ə) Əbdullah ibn Cündəbə buyurur: «Ey Cündəb oğlu Əbdullah, bizi tanıyanlara vacibdir ki, hər gündüz və gecədə əməllərinə nəzər salıb özləri ilə hesab

çəksinlər. Gördükləri yaxşı işləri artırıb, çirkin işlərə görə bağışlanma tələb etsinlər ki, qiyamətdə rüsvay olmasınlar».

İNSANI HESABA VADAR EDƏN AMİL

Əhli-beyti tanıyan hər bir müsəlman öz həyat proqramını onların göstərişlərinə uyğunlaşdırmalı və əməllərinə nəzər salmalıdır. İnsanın öz əməllərinə nəzər salması Allahın onun ruhuna əta etdiyi bir xüsusiyyətdir. Bu, dünya filosoflarını heyrətə gətirmiş bir xüsusiyyətdir. Adətən, başqalarını qiymətləndirmək imkanına malik olan insan üçün öz daxilinə də nəzər salmaq səciyyəvidir. Özünütanıma mövzusunda mütaliəsi olan insanlar yaxşı bilirlər ki, insanda özünü həvəsləndirmək, tənbeh etmək, danlamaq kimi xüsusiyyətlər vardır. Bütün bunlar Allahın insana böyük mərhəmətidir. Elə bu səbəblərdən də insandan hər gün heç olmazsa bir dəfə əməllərini araşdırmaq tələb olunur.

Özü ilə hesab çəkən insan yaxşı bir əməllə rastlaşdıqda bunu Allahın lütfü bilməli və yaxşı əməlləri artırmaq üçün Ondan yardım istəməlidir. Başqa bir rəvayətə əsasən, insan öz yaxşı əməlinə görə Allaha şükr etməli və gələcəkdə daha çox yaxşı iş görmək üçün Ondan yardım diləməli, pis işlərinə görə tövbə etməlidir. Amma tövbənin şərtləri vardır. Məsələn, qılınmamış namazın qəzasını qılmaq, vurulmuş zərəri ödəmək və s. Belə bir hərəkət növbəti dəfə günahın ruha sirayət etməsinin qarşısını alır. Aydındır ki, qiyamət günü ötən nöqsanların nəticələrini aradan qaldırmaq qeyri-mümkündür. İmam (ə) qiyamət gününün rüsvayçılığını xatırladaraq hələ imkan varkən nöqsanları aradan qaldırmağa çağırır.

İnsan bir işin faydalı və ya dəyərli olduğunu dərk etməsə ona konkret münasibət göstərmir. Ona görə də hər hansı bir xəbərdarlıq olduqca faydalıdır. İnsanın bir işi görməsi üçün məsləhət olduqca faydalıdır. Hər hansı bir işin pis nəticəsindən qorxu həmin işə başlamağın qarşısını alır. Müəyyən bir proqrama əməl etmək üçün də onun faydaları nəzərə alınmalıdır. Bu faydalar insanı həvəsləndirir. Bu məsələyə diqqətsizlik nəticəsində insan tənbelləşir.

İnsan üçün olduqca ağırlı olan peşmançılığın qarşısını almaq məqsədi ilə yubanmadan özümüzlə hesab çəkməliyik. Qiyamət gününün adlarından biri «yəvmül-həsərət», yə'ni «həsərət günü»dür. Bu ad peşmançılığın ruhən ağırlı olmasına bir işarədir. Qiyamət gününün başqa bir adı isə «yəvmül-hisab», yə'ni «hesab günü»dür. İnsan nə zamansa bütün xeyir və şər əməllərinin hesaba çəkiləcəyinə əmin və diqqətli olmasa çirkin işlərdən uzaqlaşmağa çalışmaz. Amma qarşılaşacağı sorğunun ciddiliyinə inansa xırda nöqsanlara belə yol verməz. Qurani-Kərimdə də təsdiq olunur ki, qiyamət əzabının səbəbi insanların həmin günü unutmalarıdır. Məhz bu unutmaları səbəbindən insan əbədi əzaba düşər olur. Qurani-Kərimin «Sad» surəsinin 26-cı ayəsində oxuyuruq: **«Şübhəsiz ki, Allah yolundan azanları hesab gününü unutduqları üçün şiddətli bir əzab gözləyir».**

Qurani-Kərimdə biri həddi aşmış, digəri isə öz əməllərinə diqqətli olan iki qardaş haqqında danışılır. Mömin qardaşının nəsihətlərini qulaqardına vuran təkəbbürlü qardaş deyir: **«Qiyamətin qopacağını təsəvvür etmirəm. Hətta Rəbbimin hüzuruna**

qaytarılsam özümə bundan da yaxşı məskən taparam»¹. Quran bu hekayəti nəql etməklə hesab-kitabsız etiqadın heç bir fayda verməyəcəyini anladır. Qiyamət hesabına inam axirət inamının əsasıdır. Qiyamət gününün hikməti insanların öz yaxşı və pis əməllərinin mükafat və cəzasına çatmasıdır. Hesab olmasaydı, qiyamət nəyə lazım idi?! Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «**Nə qədər ki, hesaba çəkilməmişiniz özünüz özünüzü hesaba çəkin**»². Belə bir inama malik olan insan hökmən öz əməllərini nəzərdən keçirib nəticə çıxarır.

HESABIN MƏRHƏLƏLƏRİ

Nəfsin hesabı o qədər mühüm məsələdir ki, bu mövzuya kitablar həsr edilmişdir. Bu barədə kifayət qədər ayə və rəvayətlər mövcuddur. Əxlaq kitablarında verilmiş göstərişlər insanların bu sahədə təkamülü üçün olduqca faydalıdır. Nəfsin hesabı üçün dörd mərhələ müəyyənləşdirilmişdir: müşaritə, mürəqibə, mühasibə və müatibə.

Birinci mərtəbədə insan özü ilə şərt kəsir ki, bu gün vəzifələrini tam yerinə yetrəcək və günahlardan çəkinəcəkdir. İkinci mərhələdə insan verdiyi əhdləri pozmamaq üçün bütün əməllərini nəzarət altına alır. Üçüncü mərhələ günün sonunda bütün əməllərin hesab-kitabından ibarətdir. Dördüncü mərhələdə insan buraxdığı nöqsanlara görə özünü tənbeh edir və bunun üçün müəyyən işlər görür. Məsələn, növbəti gün ya oruc tutmağı, ya sədəqə verməyi, ya Quran oxumağı, ya da başqa bir xeyirli işi özünə vacib edir.

---

¹ «Kəhf» surəsi, ayə 36.

² «Biharul-ənvar», cild 70.

Bu mərhələlərin ən əhəmiyyətli mühasibədir. Əgər insan öz yaxşı və pis əməllərini tam dəqiqliklə qiymətləndirməyə müvəffəq olarsa, Allahın yardımını ilə nöqsanları aradan qaldırmağa da müvəffəq olar.

BƏZİ MÜHÜM NÖQTƏLƏR

1. Günahdan çəkinmək. İnsan günah barədə dərinədən düşünməli və onun mahiyyətini dərinədən dərk etməlidir. Etiqadımıza əsasən Allah bizi yaratmış, yaxşı və pis yolu tanıtdırmaqla hansını seçməyi öz ixtiyarımızda qoymuşdur. İnanırıq ki, bu dünyadan sonra başqa bir aləm də var və orada insan yaxşı əməllərinin mükafatını və pis əməllərinin cəzasını alacaqdır. Bu inam səbəbindən insan öz ömür sərmayəsindən lazımınca istifadə etməlidir. Biz bu dünyaya imtahan olunmaq, özünütərbiyə mərhələlərini keçib, kamilliyə çatmaq üçün gəlmişik. Ömrün nəticəsi əbədi behişt və ya cəhənnəmdir.

İnsanın dünya həyatı körpənin ana bətnindəki həyatına bənzəyir. Körpə ana bətnində doqquz ay qalmaqla dünya həyatına hazırlaşdığı kimi, bizim də bu qısa dünya həyatımız əbədi bir həyat üçün hazırlıqdır. Sadəcə, ana bətnindəki körpədən fərqli olaraq, bizim dünyadakı təkamülümüz özümüzdən asılıdır. Eləcə də, körpənin gələcəyi dünya həyatı öz müddətinə görə bizim gedəcəyimiz axirət həyatı ilə müqayisə oluna bilməz.

Din dünyanı özünütərbiyə məkanı kimi tanıtdırır. İnsan bu məkanda əbədi həyat üçün hazırlıq görməlidir. Dünya həyatına bu nöqtəyi-nəzərdən baxanlar hər dəqiqəsini gələcək axirət dünyası üçün faydalı bilirlər. İstənilən hər hansı başqa bir nəzər və ya fəaliyyətsizlik əbədi bədbəxtliklə nəticələnir.

Nöqsanları aradan qaldırmaq barədə düşünək. Müamilədən qazanc götürməmək, müamilədə zərərə düşməkdən fərqlənir. Birinci halda sərmayə yerindədirsə, ikinci halda sərmayə əldən çıxmışdır. Günah ikinci müamilənin oxşarıdır. Ömrünü əldən verib əbədi əzaba düşər olmaq!..

2. Günahların kəmiyyətinə diqqət. Günahın çirkinliyini anlamış insan yol verdiyi günahları kəmiyyət cəhətdən hesablayıb onların nəticəsini aradan qaldırmaq üçün çalışmalıdır. Çıxış yolu günahı inkar edib unutmaq yox, Allah qarşısında etiraf etməkdir. Günahkar insan gün uzununu neçə dəfə qeybət etdiyini, neçə dəfə yalan danışdığını və başqa neçə günaha yol verdiyini dəqiq hesablaya bilməsə də günün neçə saatını günaha sərf etdiyini düşünüb saatlardan ibarət olan ömrün puça çıxmasından peşman olmalıdır.

3. Günahların keyfiyyətinə diqqət. Günahlar keyfiyyətinə görə müxtəlifdir. Elə günah var ki, ona bir dəfə yol vermək yetmiş il başqa bir günaha yol verməyə bərabərdir. Günahın böyük-küçüklüyünə diqqət vermək zəruridir. Məsələn, bir çox rəvayətlərdə qeybət olduqca çirkin günah kimi təqdim olunur. Bunu da qeyd edək ki, günahı kiçik hesab etməklə onu davam etdirməyin özü böyük günah hesab olunur. Şeytanın hiylələrindən biri günahı insana kiçik göstərməkdir.

4. Vacib buyuruqların icrası. İnsan diqqətli olmalıdır ki, Allahın vacib buyuruqlarını nəzərdən qaçırmasın. Namaz qılıb, oruc tutan oxucu «biz ki, vacibata əməl edirik» düşünərək arxayınlaşmasın. Bu arxayınlıq şeytandır. Adətən, hər birimiz hansısa vacib bir buyuruğu nəzərdən qaçıırıq. Hətta daim fiqh, Quran və

rəvayətlə məşğul olan şəxslər də hansısa vəzifəsindən qəflətdə qalır. Valideynə yaxşılıq, qohum-əqrəbaya baş çəkmək, möminin istəyini yerinə yetirmək və bir çox başqa vacib buyuruqların unudulması imanlı insan üçün böyük bəladır. İctimai və siyasi vəzifələr də nəzərə alınsa vəziyyət bir qədər də mürəkkəbləşər.

Vacib dini vəzifələri nəzərdən qaçırmaq üçün proqramlı bir həyat yaşamaq, vacib göstərişlərin yazılı qeydiyyatını aparmaq olduqca faydalıdır.

5. Əməlin düzgün icrasına diqqət. Hər bir əməlin qəbulu üçün onun düzgün icra edilməsi şərtidir. Bəzən insan müəyyən bir vəzifəni yerinə yetirdiyi üçün xoşhal olsa da, həmin əməlin düzgün icrasına diqqətsizlik göstərir. Elə də olur ki, insan yerinə yetirdiyi vəzifəsinin ardınca elə bir iş görür ki, əvvəlki iş puça çıxır. Məsələn, namaz qılmaq vacib vəzifədir. Bəzən insan namaz qıldığı və cəmiyyət namazında iştirak etdiyi üçün sevindiği halda düşünmür ki, bu namaz qəbul dərəcəsinə çatıb, yoxsa yox. Namazda riyaya yol verilibmi? Təkəbbür göstərməklə onu puça çıxarmamışdırmı? Minnət qoyduğumuz üçün verdiyimiz yardım hədəf getməyibmi?...

Bəli, əməlin qəbul olma şərtlərinə diqqət göstərmək lazımdır.

ÜÇÜNCÜ DƏRS:

NƏFSİN HESABI

MƏNASIZ, ŞÜBHƏLİ VƏ İKRAH DOĞURAN İŞLƏRDƏN ÇƏKİNMƏYƏ DİQQƏT

Ötən söhbətdən belə bir nəticəyə gəldik ki, Əhli-beyt məktəbinə bağlanmayan şəxs İslamı tanımaq imkanında deyil. Bu məktəbə bağlananlar isə gündəlik əməllərinin hesab-kitabını aparmalı, buraxılmış nöqsanların nəticələrini aradan qaldırmaq üçün müəyyən tədbirlər görməlidirlər.

İnsan etdiyi əməllərə görə hansı nəticə ilə üzləşəcəyini bilmək üçün bu başdan əməllərini düzgün qiymətləndirməlidir. Gün uzununu pul-parasını hesablayan insan əməllərini də hesablamaq üçün vaxt ayırmalıdır. Ticarətlə məşğul olan hər bir şəxs daim qazancını hesablayır. Bəzən isə hesab-kitabdən aydın olur ki, nəinki qazanc yoxdur, hətta sərmayə də əldən çıxmışdır. Belə də ola bilər ki, sərmayəsini verib aldığı şey insanın cisminə, ruhuna, ailəsinə zərər vurub, üstəlik, rüsvayçılıq da gətirsin.

Amma alış-verişdə hesab-kitaba riayət edən tacirlər zərərdən qaçmaqla yanaşı daha artıq qazanc əldə etmək üçün çalışırlar. Belə tacirlər heç vaxt 1000 dinar qazancı qoyub 999 dinar qazanc ardınca getməzlər.

İnsanın dini vəzifələrinin icrası da belədir. Bəzən insan elə günah əmələ yol verir ki, dünya və axirətdə rüsvay olur. Əsl tacir nəinki müamiləsindəki zərərdən, hətta qazanc almamasından da narahatdır. Günah əməl müamilədə zərəərə uyğundursa, bəs qazancsız müamilənin oxşarı hansı əməldir? Bu sayaq faydasız əməllər İslamda «ləğv» adlanır. Qurani-Kərimin

«Muminun» surəsinin 3-cü ayəsində oxuyuruq: «**Möminlər o kəslərdir ki, ləğv (faydasız) işlərdən çəkinirlər**». **Axı qazanmaq imkanı olan insan nə üçün zərər etməlidir?!**».

Bəzi tacirlər, hətta gecə də narahat yatırlar ki, görəsən sabahkı alverin qazancı nə qədər olacaq, mal eyibli çıxacaqmı? İnsan əməllərinə də belə yanaşmalıdır. Haram olub-olmadığı bilinməyən və ya şübhə doğuran əməllərdən çəkinməli, etdiyi əməllərdən nigaran qalmalıdır.

Bir halda ki, heç bir insan yaxşı malı qoyub şübhəli mala sahib durmur. Nə üçün halal işlər dura-dura haram və ya şübhəli əməllərə yol verməliyik?! Şübhəsiz ki, faydasız və ikrah doğuran işlərə sərf etdiyimiz ömrün üzücü peşmançılığı vardır. Ömrün qədrini bilən insan yalnız səmərəli işlərlə məşğul olmalıdır.

ÖVLİYALARIN İBADƏTƏ BAXIŞI

İmanın aşağı mərtəbəsində olan bəndələr vacib əməllərin icrası və haramlardan çəkinmək üçün Allahdan yardım istəməlidirlər. Amma elə bəndələr də vardır ki, onlar bu məsələdə daha dərin baxışa malikdirlər. Onların hesabı da adi insanların hesabından fərqlənir. Onlar harama qətiyyən yol vermir, təsadüfən şübhəli məsələlərdə bədrəyirlər. Haramdan uzaq olan bu insanlar mənasız, ləğv işlərinə görə narahat olurlar. Belələri axirətləri üçün faydasız işlərdən kənarlaşmağa çalışırlar.

Biz elə düşünürük ki, vacib və müstəhəb (bəyənilmiş) əməllər məhduddur və əksər əməlimiz mübah (nə vacib, nə haram, nə müstəhəb, nə də məkrüh olmayan adi əməllər, məsələn, nəfəs almaq) sinfinə aiddir. Hansı ki,

bu əməllər də hansısa bir baxımdan ikinci dərəcəli vacib ola bilər. Bu ikinci dərəcəli vacibləri də nəzərə alsaq, ümumən vacib işlərin icrası üçün ömrümüz azlıq edər. Məsələn, öz ətrafındakıların suallarını cavablandırmaq üçün ruhaniyə 24 saat azlıq edə bilər. İndi özünüz müəyyənləşdirin ki, bəşəriyyəti Əhli-beyt maarifi ilə tanış etmək üçün nə qədər vaxt lazımdır. «Nisa» surəsinin 58-ci ayəsində buyurulur: **«Allah sizə əmr edir ki, əmanətləri sahiblərinə qaytarasınız»**. Əhli-beyt maarifi ruhanilərin əlində əmanətdir. Bu əmanətin sahibi isə bəşəriyyətdir. Ruhanilər yalnız bu vəzifələrinə lazımı diqqət göstərsələr, heç bir müstəhəb işə vaxt qalmaz. Diqqətli, dərin baxışa malik insanlar vacib və müstəhəb olmayan işə görə tövbə edirlər. Çünki Allah vaxtını boş keçirənləri sevmir. Bu insanlar günün sonunda haram iş görmədiklərini nəzərə alıb rahatlandıqları kimi, boş keçirdikləri vaxta görə də təəssüf edirlər. Onlar nəyə baxdıqlarını, nə danışdıqlarını, nə eşitdiklərini bir-bir xatırlayaraq əməllərində nöqsan axtarırlar. Faydasına əmin olmadıqları hər bir iş onlara sıxıntı gətirir.

HANSI NAMAZA TÖVBƏ DÜŞÜR?

Söhbətimizin bu hissəsinə qədər qeyd etdiyimiz sifətlərdən üstünləri də vardır. Bizim ibadət bilib könül verdiyimiz işləri özü üçün günah hesab edənlər də var. Yaxşı əməllər sırasında birinci yerdə duran namaz haqqında buyurulur: «Namaz dinin sütunudur»¹. Görən bu sifət bütün namazlarımı şamildir? Övliyələr diqqət və səmimiyyətlə qılınmamış namazı özləri üçün günah bilib belə namaza tövbə etmişlər. Günümüz 24 saatdan ibarət

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 82.

olsa da, adətən, qıldığımız namazlar üst-üstə heç bir saat da davam etmir. Ən əsası isə əksər insanlar namaz halında diqqət və səmimiyyətdən faydalana bilmirlər. Əgər namaz Allahla söhbətdirsə, bu söhbət zamanı hansı əsasla başqa işlər barəsində düşünmək olar?! Allahla danışarkən diqqətin yayınması ədəbsizlikdir. Əgər sizinlə söhbət edən bir şəxs üzünü başqa tərəfə tutarsa bunu necə qiymətdəndirərsiniz? Namaz zamanı diqqətin Allahdan qeyri bir istiqamətə yönəldilməsi Ona arxa çevirməyə bərabərdir. Allah cism olmadığından Ona cismən yox, ruhən üz tutmaq zəruridir. Belə namazı dinin sütunu hesab etmək olarmı?

İnsanı digər canlılardan fərqləndirən onun diqqətli olmasıdır. Danışana diqqət göstərməyib arxa çevirmək heyvanlara məxsus xüsusiyyətdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Namaz zamanı Allahdan qeyrisini düşünən kəs heyvana çevrilməkdən qorxmurmu?»¹. Uca məqam sahibləri olanlar ibadət zamanı diqqətli olar, fikirlərini Allaha yönəldərlər. «Namaz, dua, Qurana məşğul olarkən fikrim haradaydı» deyə düşünər, hər zaman nöqsana yol verdikləri üçün tövbə edərlər.

Əlbəttə ki, çoxlarının səviyyəsi deyiləndən aşağıdır. İnsanın övliyalar haqqında düşünməsi onu öz nöqsanlı ibadətinə görə xəcalət çəkməyə vadar edir. Bir dəfə iki rəkət gecə namazı qılmaqla insan necə qüdrətlənə bilər?! Övliyalar günaha yox, naqis ibadətə xatir tövbə edirlərsə, günahkarlar nə üçün tövbə etməməlidirlər?! Övliyalara bənzəmək üçün Allahdan yardım istəyək. Əhli-beyt yolunu getmək onlara oxşamaq üçün çalışmaq deməkdir. Həzrət Əli (ə) buyurur: «Ali məqama qüdrətiniz olmasa

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 84.

da, haramdan çəkinməyinizlə, özünüzə nəzarətlə bizə yaxınlaşın»¹.

Onlara oxşamağa çalışaq! Əhli-beytin varlığından xəbərdar olan insan Əhli-beyt ruhiyyəsini dadmaq üçün Allahdan yardım istəməlidir.

Nəfsin hesab mərtəbələrindən biri Allahdan qeyrisini düşünməyin günah hesab olunmasıdır. Hər halda, övliyalar belədir. Günahkarlar üçünsə namazda Allahdan qeyrisini düşünmək də bir günahdır.

Əlbəttə ki, övliyalar üçün də dərəcələr vardır. Hətta peyğəmbərlər də eyni bir dərəcədə deyildir. «Bəqərə» surəsinin 253-cü ayəsində buyurulur: «**Bəzi peyğəmbərləri o birilərindən üstün etdik**». Həmişə özünü Allah hüzurunda hiss edən övliyalar Ona diqqətsizliyi günah hesab edirlər. Biz isə elə güman edirik ki, yalnız namaz vaxtı Allahın hüzurunda oluruq. Başqa vaxtlarda isə ev, iş, dərslər, övlad haqqında düşünürük. Namazdan başqa vaxtlarda düşünmək fikrimiz də olmur. Mərhum İmam isə «aləm Allahın hüzurudur» buyurardı. Qurani-Kərimdə belə düşünüən övliyalar haqqında buyurulur: «**Heç bir müamilə və ticarət onları Allahın zikrindən ayırmaz**». Bu çox ali bir məqamdır. Hətta dərslər gedişində Allahın zikrindən ayrılmayan ruhanilər vardır.

ÖVLIYALARIN ALLAHA SIX BAĞLILIĞI

Belə bir bağlılıq mümkündürmü? Mümkündür, bunu təsəvvür etmək çox çətindir. Amma bacarmadığın işi qeyri-insani-mümkün hesab etmək məntiqə sığmır. Allahdan elm öyrənmək üçün Onu düşünməyi yol hesab

---

¹ «Nəhcül-bəlağə», 45-ci məktub.

edən adam bu düşüncədən ayrıla bilərmə? Özünü Allah hüsurunda bilən adam Ondən qəflətdə qala bilərmə? Belə insan danışdığı sözlərdə Allahın razılığını gözləyir. Bəli, belə bəndələr vardır. Onları tanımamağımız onların yoxluğuna dəlalət etmir. Məhz onların varlığı səbəbindən yer üzü mərhəmətə bürünmüşdür. Həyatın davamı üçün həqiqi Əhli-beyt aşıqlərinin varlığı mühüm şərtidir.

Öz əzizini əldən vermiş adamın fikri daim onun yanındadır. Belə bir itkiyə məruz qalmış insan hər hansı bir işlə məşğul olsa da əzizinin fikrindən ayrıla bilmir. Allahu tanıyıb, Onun camal və cəlal sifətlərindən xəbərdar olanlar üçün Allahdan əzizi, Allahdan yaxını yoxdur. Əgər məhəbbət varsa daim məhbub haqqında düşünmək təbii bir haldır. «Bəqərə» surəsinin 165-ci ayəsində oxuyuruq: **«İman gətirənlərin Allaha məhəbbəti daha qüvvətlidir».**

Allahdan diləmək, Əhli-beyt göstərişlərindən istifadə etmək və onlara bağlanmaqla qəlbimizi Allahın mərifət və məhəbbət nuru ilə işıqlandıra bilərik. Əgər belə bir səadət nəsibimiz olsa və qəlbimizdə Allaha məhəbbət yaransa Onu daim xatırlamaq da çətin olmaz.

ŞEYX ƏNSARİDƏN BİR XATİRƏ

Allahın həqiqətən Onu sevən bəndələri vardır. Onlar bu sevgini heç nə ilə dəyişməzlər. Belələri Allahla ünsiyyət üçün fürsət axtarırlar.

Mərhum Şeyx Ənsari haqqında bu mövzuda söhbətlər çoxdur. İsti bir yay günü mənzilə daxil olan Şeyx su istəyir. Şeyx üçün zirzəmidən sərin su gətirməyə gedirlər. Şeyx su gələnədək iki rəkət namaz qılmaq qərarına gəlir. O namaza başlayandan sonra suyu gətirib yanına qoyurlar. Nəcəfin 50 dərəcə istisini, Şeyxin yorğunluğunu

və qarşısındakı sərin suyu təsəvvür edin. O isə suyu gözləmək əvəzində namaza başlayır və namazda Quranın uzun surələrindən birini oxuyur. Namazı bitirib artıq istisi dodaq yandıran sudan bir qurtum içib ayağa qalxır.

Bəli! Şeyx Ənsari kimilər öz məhpubları ilə görüş üçün fürsət axtarır və namazdan feyz alırlar. Susuzluğu unutduran bir ləzzət! Bütün bunlar həqiqətdir, Allahla ünsiyyətdən faydalanmış böyük insanlar haqqında həqiqət!

Əslində risalələri və «Məkasib»i ilə tanış olduğumuz Şeyx Ənsarinin mənəvi aləmindən bir o qədər də xəbərdar deyilik. Belə bir mənəviyyatdan pay almaq üçün Allaha dua edək. Belə olsa ömrümüzün qədrini bilər, Əhli-beyt yolu ilə Allaha yaxınlaşar və onların şəfaətinə nail olarıq.

DÖRDÜNCÜ DƏRS:

MÖMİNİN DÜNYAYA BAXIŞI

DÜNYAYA VURĞUNLUQDAN ÇƏKİNMƏK

Əgər həzrət Peyğəmbər (s) və Əhli-beyt (ə) buyuruqlarına diqqətlə nəzər salsaq aydın olar ki, axirətə diqqət və dünyaya vurğunluqdan çəkinmək olduqca mühüm məsələlərdir. Bu da qeyd olunmalıdır ki, Əhli-beytə məxsus bütün təlimlər və bu şəxsiyyətlərin bütün buyuruqları Qurani-Kərimdən əxz olunmuşdur. Başqa sözlə, bu şəxslər bir növ danışan Qurandırlar. Onların həyatına yaxşı nəzər saldıqda hər an Quran məntiqləri ilə qarşılaşırıq. Əhli-beyt buyuruqlarının özündə təsdiqləni ki, bu buyuruqlar Qurandandır. Eləcə də bildirilir ki, Əhli-beytin (ə) başqalarından üstünlüyü Qurandan hamının dərk etmədiyi mənaların onlar tərəfindən dərk olunmasıdır.

Qurani-Kərimin təkid etdiyi məsələlərdən biri dünyanın müvəqqəti və etibarsız olmasıdır. Quran dünyanı insanın kamillik yolunda maneə bilərək axirəti üstün tutur. Hətta dünyaya vurğunluq küfr sırasında təqdim olunur. «İbrahim» surəsinin 2-3-cü ayələrində buyurulur: «**Düçar olacaqları şiddətli əzabdan ötrü vay kafirlərin halına! O kəslər ki, dünyanı axirətdən üstün tuturlar**». Ayəyə əsasən kafirlər dünyanı axirətdən üstün tutan şəxslərdir. Onlar dünyanın öləri ləzzətlərini əbədi axirət səadətindən üstün tuturlar.

İmam Sadiq (ə) Qurani-Kərim şivəsi ilə Əbdullah ibn Cündəbə buyurur: «Xoş o insanın halına ki, kafirlərə verilmiş dünya malına baxanda həsrət çəkmir! Xoş axirəti seçib, bu yolda çalışanın halına! Xoş yalan arzulara aldanmayanın halına!» Bu rəvayət «Taha» surəsinin 131-

ci ayəsini xatırladır: «**Kafirlərin bəzi zümrələrini sınamaq üçün onlara dünya həyatının zinəti olaraq verdiyimiz var-dövlətə həsrətlə baxma**». Əlbəttə ki, bu ayədə zahirən peyğəmbərə müraciət olunsa da göstəriş hamıya şamildir.

Təbii ki, gözləri açıq insan yolda və ya işdə təsadüfən başqalarının mülkünü görə bilər. Bu baxış ötəridir. Amma bəzən insan gördüyü səhnənin təsiri altına düşür. Ayədə məhz bu başqalarına verilmiş dünya malına göz dikməmək tapşırılır.

İnsanlar malik olduqları dünya malının miqdarına görə fərqlənirlər. Bu fərqlərin məntiqi əsasları vardır. Başqalarının gözəl mülkə, qiymətli avtomobilə, dəniz kənarında bağa malik olduğunu görməklə həsrət çəkən insan bu nemətləri əldə etmək həvəsinə düşür. Əvvəlcə halal yolla çalışır. Müvəffəq olmadıqda qaranlıq yollara da baş vurur. Bu yolla da arzusuna çatmayanlar harama əl atır. Var-dövlət qazanmaq üçün borc götürür. Borcu ödəmək üçün sələmə razı olur və nəticədə harama düşür. Çoxları da bu yolla məhv olublar; əllərindəki halal sərvəti itirərək zəlalət uçurumuna yuvarlanıblar.

Belə bir pis aqibətlə üzləşmək istəməyən insan əvvəlcədən günahın qarşısını almalı, başqalarının var-dövlətinə göz dikib həsrət çəkməməlidir. Dünya malı şirin olsa da insanın ona vurğunluğu əbədi axirət həyatından məhrum olmaqla nəticələnir.

SOSIAL BƏRABƏRSİZLİKLƏRİN FƏLSƏFƏSİ

Nə üçün insanların bir qismi dövlətli, digər bir qismi isə kasıbdır? Əvvəla var-dövlətin çoxluğu Allahla dostluq

yox, imtahan əlamətidir. «Ənfal» surəsinin 28-ci ayəsində buyrulur: «**Bilin ki, var-dövlət və övlad sizin üçün yalnız bir imtahandır**». Başqa bir ayədə oxuyuruq: «**Biz sizi xeyir və şərlə sınağa çəkərik**»¹. Dilimizə sınaq mənasında tərcümə olunmuş sözə Quranda «fitnə» kimi işarə olunub. Ayələrdə var-dövlət fitnə, başqa sözlə, sınaq kimi tanıtılır. İnsan var-dövlət qazanıb onu sərf edərkən ilahi göstərişlərə əməl edə biləcəkmi? Bir halda ki, dünya imtahandır, ona vurulmağa dəyərmidi?! Əlbəttə ki, dünya son məqsəd olsaydı onun haqqında düşünməyə dəyərdi. Bir halda ki, dünyanın ömrü imtahan bitənədəkdir, ona könül verməyə də dəyməz. Dünya, üzərində suallar yazılmış imtahan vərəqi kimidir. Bu kağızın gözəl olub-olmamasının əsl məqsədə heç bir dəxli yoxdur. Əsl məqsəd suallara düzgün cavab yazmaqdır.

Yuxarıda qeyd olunan bərabərsizliyin ikinci səbəbi budur ki, dünya nemətləri Allah nəzərində biz düşünmədiyimiz kimi dəyərlidir deyil. Qurani-Kərimin bir çox ayələrində dünya nemətləri axirət nemətləri ilə müqayisə olunur və təbii ki, axirət nemətlərinə üstünlük verilir. «Axirət ruzisi daha xeyirlidir» buyrulur. İnsana dünya nemətlərinə uymayıb axirət nemətləri haqqında düşünmək tapşırılır. Bəli, əsl ruzi olan, yə'ni «Allah ruzisi» adlandırılan əbədi axirət nemətlərinin ardınca getməyə dəyər.

---

¹ «Ənbiya» surəsi, ayə 35.

AXİRƏT NEMƏTLƏRİNİN DÜNYA NEMƏTLƏRİNDƏN ÜSTÜNLÜYÜ

Əlbəttə ki, bütün nemətlər, ruzilər Allahdandır. Amma daha üstün şərəfətə, dəyəərə malik olan şeyləri Allah özünə aid bildirir. Məsələn, yer üzündə olan bütün evlər (məscidlər) Allahındır. Amma Kəbə evi xüsusilə ona aid edilir. Bu xüsusiyyət «izafeyi-təşrif», yə'ni «şərəfət əlavəsi» adlanır. Başqa bir misal: Bütün canlıların malik olduqları ruh Allahın atasıdır. Amma Allah-təala yalnız insandakı ruhu öz ruhu adlandırır: **«Mən ona surət verib ruhumdan üfürdüyüm zaman, siz ona səcdə edin»**¹.

Bütün dünya nemətləri insanın imtahanı üçün bir vasitədir. Allah yalnız axirət nemətlərini nəzərdə tutduğundan, dünya nemətlərini Allah ruzisi adlandıra bilmərik. «Ənfal» surəsinin 67-ci ayəsində buyrulur: **«Siz puç dünya malını istəyirsiniz. Allah isə axirəti qazanmağınızı istəyir»**. Tövbə surəsinin 55-ci ayəsində oxuyuruq: **«Münafıqların nə malları, nə də övladları səni təəccübləndirməsin. Allah onlarla ancaq münafıqlərə dünya əzabı vermək, kafir olduqları halda canlarını almaq istər»**. Allah-təala həzrət Peyğəmbərə (s) buyurur ki, dünyapərəstlər üçün birinci əzab var-dövlət toplamaq, sonra isə onu qorumaqdır. Buna görə də həyatın şirinliyini dadmazlar. Öləndə də min bir zəhmətlə toplanmış var-dövlətin əldən çıxdığını görüb iztirab çəkərlər!

Dünyapərəstlər bir ömür zəhmətlə, başqalarına zülm-sitəmlə, insanların haqqına təcavüz etməklə qəpik-qəpik yığıqları pulu bir dəfəlik əldən verərlər. Allah-təala

---

¹ «Hicr» surəsi, ayə 29.

onların dözülməz narahatçılıqla kafir olaraq öləcəklərini bəyan edir. Belə bir ölüm həmin imtahanın dəhşətli nəticəsidir. Allah bu təbirlərlə insanı dünyaya vurğunluqdan çəkəndirmək istəyir.

Aydın oldu ki, ayə və rəvayətlər insanı dünya bərbəzəyinə göz dikməməyə çağırır. İnsan fitrətində dünyaya meylin mövcudluğunun səbəbi barədə sonra danışacağıq.

VAR-DÖVLƏT FAYDALI OLA BİLƏRMI?

Dünya malı təkcə kafirlər üçün nəzərdə tutulmayıb. Bəzi övliyaların da böyük var-dövləti olub ki, bu səviyyə başqaları üçün əlçatmazdır. Cinlər və insanlar, heyvanlar və quşlar da onun ixtiyarında olub. Demək varlı olmaq pis adam olmaq üçün dəlil deyil. Əslində, dünya neməti imtahan vasitəsidir. Bu imtahandan bəziləri alnıaçıq, bəziləri isə başaşağı çıxır. Allahı unutmayıb var-dövlətdən Onun razılığı üçün istifadə edənlər nicat tapır, nəfsinə uyub şəri çərçivədən çıxanlar isə zəlalətə düşürlər. Ona görə də axirət yolunda istifadə etmək üçün Allahdan var-dövlət istəməyin heç bir eybi yoxdur. Varlı möminlərə din yolunda pul xərclədikləri üçün qibtə etmək nöqsan sayılmır. Həzrət Xədicənin (ə) İslam yolunda xərclədiyi böyük var-dövlətinə baxıb həsrət çəkmək olduqca çirkin bir işdir.

Allah-təala Qurani-Kərimdə zalım varlıların aqibətini işıqlandırır. «Qəsəs» surəsinin 76-cı ayəsində buyrulur: **«Həqiqətən Qarun Musa qövmündən idi. O, İsrail oğullarına qarşı həddini aşmışdı. Biz ona açarlarını bir dəstə güclü adamın zorla daşıya biləcəyi xəzinələr vermişdik»**. Həmin surənin 79-82-ci ayələrində oxuyuruq: **«Qarun öz zinət və ehtişamı içində öz**

qövmünün qarşısına çıxdı. Dünyaya həris olanlar dedilər: Kaş Qaruna verilən bizə də veriləydi...». Elm verilmiş kəslər isə belə dedilər: **«...İman gətirib yaxşı əməl edənlər üçün Allahın mükafatı daha yaxşıdır...».** Nəhayət, Qarunu sarayı ilə birlikdə yerə batırdıq... Dünən Qarunun yerində olmaq istəyənlər səhəri gün belə deyirdilər: «...Sən demə, kafirlər nicat tapmayacaqlarmış».

Allah-təala bu hədisləri buyurmaqla var-dövlətə vurulmağın mənfi nəticələrini biz insanların nəzərinə çatdırır. Bəli, halal yolla qazanıb Allah yolunda sərf etmək yaxşı işdir. Amma dünya malına könül verməyə heç bir əsas yoxdur. Dünya malı imtahan səhnəsindəki imtahan vərəqindən başqa heç bir şey deyildir. Əsas məsələ bu vərəqin necəliyi yox, bu vərəqdəki suallara necə cavab verilməkdir.

BEŞİNCİ DƏRS:

DANIŞIQ VƏ RƏFTARLA ƏHLİ-BEYT YOLUNA DƏVƏT

İNSANIN DANIŞIQ VƏ RƏFTARININ BAŞQALARINA TƏSİRİ

Şəksiz ki, ictimai həyatda insanlar müxtəlif şəkildə bir-birlərinə qarşılıqlı təsir göstərirlər. Ən böyük təsir danışığın göstərdiyi təsirdir. Bu məsələ psixologiyanın əsas mövzularından olduğu üçün bir neçə cümlə ilə kifayətlənmək qeyri-mümkündür. Amma bir neçə nöqtəni qeyd etmək zəruridir. Danışiq elm və təhsil sahəsində müstəsna rol oynayır. Danışiq müəllim və tələbə arasında rabitə yaradır. Təhsilin əhatə dairəsi olduqca genişdir. Təlimin müxtəlif formaları vardır və onlardan biri də təbliğdir. Təbliğ mexanizminin insana təsiri digər təlim mexanizmlərinin təsirindən az deyildir. Bəzən insan haradan təsirləndiyini hiss etmir. Rəftarında yaranmış dəyişikliklərin öz istəyinə əsasən baş verdiyini təsəvvür edən insan əslində başqa birinin təsirinə məruz qalmışdır.

Cəmiyyətdəki ictimai firqələrin insana təsiri olduqca böyükdür. Adi bir tələbə də bir sinif üçün təsirlidir. Amma hər hansı bir ictimai firqə ilə müqayisədə bu təsir olduqca kiçikdir. Cazibəli danışiq qabiliyyətinə malik olan tələbə az qala bütöv bir sinifi öz təsiri altına ala bilər. Onun düşüncə tərzini, rəftarını, geyimini, oturuşunu və digər xüsusiyyətləri ətrafındakıların marağına səbəb olur. Geyiminə xüsusi fikir verən tələbə başqalarının da öz geyiminə diqqətli olmasına səbəb olur. Ətrafdakılar geyim məsələsində həmin tələbəni təqlid etməyə başlayır.

Bəzən dinləyici danışanın gətirdiyi dəlillərin təsiri altına düşür. Bəzən isə gözəl danışığ dəlillərin tutarsızlığını ört-basdır edir. Danışanın təsiri 50 faiz onun şəxsiyyətindən asılıdır. Beləliklə, rəftar və danışığın təsirini nəzərə alaraq İslam dini dəvət və təbliğə böyük əhəmiyyət verir.

DİNLƏYİCİNİN SƏVİYYƏSİNİ NƏZƏRƏ ALIN!

Adətən cavanlar eşitdiyini başqalarına danışmaqdan ləzzət alır. Bu çox təbii meyldir və nöqsan sayılmır. Amma bir şeyə diqqət etmək lazımdır ki, dinləyici eşitdiklərini dərk edə bilirmi? Bir çox biliklər əksəriyyət tərəfindən çətin dərk olunduğu üçün hər sözü hər adama demək düzgün deyildir.

Əhli-beyt hədislərinin bir fəslı «kətmani-sırr», yə'ni «sirri gizli saxlama» adlanır. Möminlərə Əhli-beyt sirlərini qorumaq tapşırılır. Bu nə sirdir? Bəziləri hansı sirri açdıqları üçün lənətlənmişlər? Doğrudanmı insan bu sirri açdığı üçün bəlaya düşə bilər? Bu sirlərdən bizə məlum olanı varmı? Bizim üçün də hansısa sirri gizlətmək vacibdir, yoxsa hər bildiyimizi danışa bilərik?

İmam Sadiq (ə) Əbdullah ibn Cündəbin nəzərinə çatdırır ki, başqalarını doğru yola dəvət edərkən onların səviyyəsini nəzərə almaq lazımdır. Bütün mətləbləri dinləyiciyə birdəfəyə çatdırmaq olmaz. Böyük həcmdə məlumatı qəbul etmək insana çətin gələ bilər. Eləcə də, tövhid və ya nübüvvət kimi dərin məsələləri hər insan birbaşa dərk etməyə də bilər. Hamıya deyilməsi mümkün olmayan mətləblərdən biri də Əhli-beytin sirridir. Həzrət

Peyğəmbər (s) buyurur: «Əgər Əbuzər Salmanın qəlbindəkindən agah olsaydı onu öldürərdi»¹.

Unutmaq olmaz ki, yüksək iman və mərifətə malik olan bu iki şəxs səviyyəyə çox yaxın idi.

Məlum olur ki, dilə gəlməyən yüksək bir maarif mövcuddur. Bu maarif sözlə ifadə olunduqda, eşidənlər onu yanlış anlayır. Ona görə də bu barədə danışıldıqda ya danışan küfrdə ittiham olunur, ya eşidən küfrə düşür, ya da hansısa bir pis nəticə alınır.

Bu sayaq çətin başa düşülən mətləbləri yazmaq da problem yaradır. Hər mətləbi hər kitabda yazmaq olmaz. Əks təqdirdə, bu mətləbləri oxuyan insanlar öz səviyyələrinə uyğun başa düşərək yoldan aza bilərlər.

Fəlsəfə və irfanda bəyan olunmuş «vəhdəti-vücuda» məsələsi çətin başa düşülən mövzulara nümunə ola bilər. Bu mövzunu oxuyan insanlar adətən onu düzgün anlamır və arifləri küfrdə ittiham edirlər. Onların fikrincə «hər şey Allahdır» demək küfrdür. Əslində onların dediyi mənanı anlamaq bizim qüvvəmiz daxilində deyil. Daha dəqiq desək, onların bu fikri sözlə çətin ifadə olunur.

Belə bir hal peyğəmbər və övliyaların məqamına münasibətdə də müşahidə olunur. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: «Əgər İsa haqqında deyilənlərin qardaşım Əli (ə) haqqında deyiləcəyindən qorxmasaydım onun məqamını olduğu kimi bəyan edərdim»². Həzrət Peyğəmbər (s) Əlinin (ə) uca məqamının insanları çaşdırma biləcəyindən ehtiyatlanır. Bir zaman İsanın (ə) uca məqamından yanlış nəticəyə gələrək onu Allah

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 78.

² «Biharul-ənvar», cild 2.

adlandıranlar xatırlanır. Peyğəmbərin (s) belə bir bəyanatdan çəkinməsinə baxmayaraq yenə də Əlini (ə) «Allah» adlandıranlar tapıldı. Hansı ki, Əlinin (ə) yüksək məqamından ən yaxın səhabələr belə xəbərsiz idi.

Bu gün də böyük şəxsiyyətlər haqqında fərqli rəylər mövcuddur. Bunun səbəbi insanların dərk etmə səviyyəsinin müxtəlifliyidir. Bu adamlar Allah eləməmiş, Əhli-beyt düşməni deyildirlər. Sadəcə, dərk etmə səviyyələri fərqlidir. Şəxsiz ki, hamı övliyaları tanımaq mərtəbəsində ola bilməz.

DƏRK EDİLƏ BİLİNMƏYƏN SİRLƏR

Danışarkən dinləyicinin tutumu nəzərə alınmalıdır. Dinləyicinin dərk edə bilməyəcəyi bütün mətləblər «sirr» hesab olunur. Hər adamın yanında izharı mümkün olmayan tövhid, nübüvvət, vilayət maarifi də sirdir. Əgər bunu nəzərə almasaq insanlar yolunu azar, cəmiyyətdə ixtilaflar yaranar. Hər hansı ictimai-siyasi məsələ də sirr ola bilər.

İmam Hüseyndən (ə) sonra imamlar ömürlərinin böyük hissəsini təqiyədə (əqidəni gizləmək halında) keçirdilər. Çünki mövcud hakimiyyət onların həqiqətini dərk etmək qüvvəsində deyildi. Həqiqət açıqlayan hər bir kəsi şəhadət gözləyirdi. Ona görə də məsum imamlar əvvəlcə hal əhlini tapır, sonra onun tutumunu yoxlayır, daha sonra onu tədricən həqiqətin qəbuluna hazırlayırdılar. Demək, ədalətsiz hakimiyyət qarşısında sirr saxlamaq vacib göstərişlərdəndir. İmam Sadiq (ə) Əbdullah ibn Cündəbə buyuruğunda təbliğatda doğru yol gedənləri bəyənir, bu işdə Əhli-beyt sirrini açanlara xəbərdarlıq edir.

İmam Sadiqin (ə) dövründə məhdud sayda insan onun imamətini qəbul etmişdi. Əksəriyyət isə bu məqamdan xəbərsiz idi. Hətta imam övladları arasında imamət məsələsindən xəbərsiz olanlar vardı.

Bir rəvayətdə nəql olunur ki, İmam övladı olan həzrət Zeyd imam Baqirdən (ə) soruşur: «Sizdən sonra imam kim olacaq?». Rəvayətdən aydın olur ki, imamət məsələsi Əhli-beytə ən yaxın adamlar üçün belə sual doğurmuşdur.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Uzağı və yaxını göstərmək üçün çırağ və rəhbər olanlara Allah rəhmət etsin». Hədisdə «çırağ» ərəbcə «sirac»dan, «rəhbər» isə ərəbcə «mənar»dan tərcümə olunmuşdur. Sirac böyüklü-küçüklü bütün çıraqlara aiddir. Amma mənarla yanaşı olduqda kiçik çırağ mənasını verir. Mənar isə hündür bir yerdə asılmış və yolçulara yol göstərən çox işıqlı bir çıraqdır. Minarə ona görə həm də mənar adlanır ki, qədimdə ən hündür nöqtəsində uzaqdan görünən çırağ bərkidilmiş yüksəkliyə minarə deyiləmiş. İnsanlar qaranlıqda bu minarələr vasitəsi ilə yolu tapmışlar. İmam (ə) öz buyuruğunda həm yaxında, həm də uzaqda olanlara doğru yol göstərənləri nəzərdə tutur.

ƏMƏL SÖZÜN TƏSİRİ ÜÇÜN ŞƏRTDİR

Doğru məzhəb təbliğində təbliğatçının sözü əməli ilə uyğun gəlməlidir. Əgər nur təcridən mülayim şəkildə başqalarına təsir edirsə, od yandırır-yaxır. Təbliğat zamanı od yox, nur kimi olmaq lazımdır. Tünd danışmaqla dinləyiciyə əziyyət vermək olmaz. Mülayim rəftar insana təsir üçün mühüm amildir. İmam Sadiq (ə) hədisin davamında buyurur: «Onlar (Əhli-beyt dostları)

öz əməlləri və var qüvvələri ilə xalqı bizə tərəf dəvət edirlər».

Qeyd edildiyi kimi, bəzən insanın rəftarı başqalarının ona meyl etməsinə səbəb olur. Hətta bu rəftar diqqəti insanın danışığındakı zəif cəhətlərdən də yayındırır. Nəsihət zamanı əməlin tə'siri danışığından heç də az deyil.

Bizim vəzifəmiz İslam göstərişlərinə fərdi surətdə əməl etmək deyil. İnsan üçün ən böyük vəzifələrdən biri başqalarını doğru yola çağırmaqdır. İstər ruhani olsun, istər qeyri-ruhani, hər kəs öz qüvvəsi daxilində bu vəzifəyə əməl etməlidir.

*Kor quyuya düşən zaman görən göz,
Günahkardır, susub deməzsə bir söz.*

Yolunu azan insanın əlindən tutub doğru yola çəkmək hər birimiz üçün Allahın vacib etdiyi vəzifədir. Bu iş o zaman müyəssər olur ki, nəsihət edənin rəftar və əməli dediyi sözlərə uyğun olsun. Hətta əgər insan ağzını açıb bir kəlmə söz demədən gözəl rəftar nümayiş etdirsə, onun bu hərəkəti ətrafındakılara çox təsir edər. Bəli, insan ailəsi, övladı, dostları və yaxınları üçün nümunə ola bilər.

İmam Sadiq (ə) öz buyuruğunda sözü təsirsiz qalan təbliğatçıları dolayı yolla qınayaraq onların təbliğat zamanı Əhli-beyt sirlərini açmalarını nöqsan tutur. Belələri doğru üsulla təbliğ əvəzinə Əhli-beyt sirlərini açaraq insanları azdırırlar. Hər bir müsəlman öz rəftarı və sözü ilə başqalarına təsirli olmağa çalışmalıdır.

ALTINCI DƏRS:

HƏQİQİ İMAN VƏ HƏQİQİ MÖMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

ZAHİRİ VƏ HƏQİQİ İMAN

Bu hissədə həqiqi iman və onun xüsusiyyətlərindən danışılacaq. Bu xüsusiyyətlərə əsasən, həqiqi mömini tanımaq olar. Həqiqi iman və onun xüsusiyyətləri, həqiqi möminin tanıtılması, iman dərəcələri haqqında ayə və rəvayətlər çoxdur. Dayaz düşüncəli bəzi insanlar elə güman edirlər ki, insan üçün yalnız iki hal mövcuddur: möminlik və ya kafirlik. Onların nəzərinə Allahı və qiyaməti inkar etməyən insan mömindir və möminlər arasında heç bir fərq yoxdur. Əslində isə belə deyil. Amma belə düşüncə tərzi İslamla paralel tarixə malikdir.

Bəzilərinin dini zahiri İslamdan başqa bir şey deyil. Belələri üçün İslam yalnız dünya həyatını qurmaq üçündür. Belələrinin axirət nemətlərindən faydalanması qeyri-mümkündür. Bu insanlar əbədi olaraq cəhənnəmin ən aşağı mərtəbəsinə sakin olurlar. Onlar İslamı yalnız zahirdə qəbul etmiş münafıqlardır. Bu insanları öldürmək, var-dövlətini əlindən almaq olmaz. Onlar müsəlmanla izdivac edə bilər, müsəlman ata-anadan irs apararlar. Amma bütün bunlar dünya həyatına aid olan zahiri məsələlərdir.

İslamın başlanğıc dövründə zahirən müsəlman olmuş bir qrup şəxs məscidə gələr, hətta birinci cərgədə dayanıb namaz qıldılar. Amma bu xüsusiyyətlər həqiqi müsəlman olmaq üçün kifayət deyildir. Qəlbinin dərinliyində Allaha və Peyğəmbərə (s) etiqadı olmadığı halda zahirən müsəlman olanlar haqqında dinin zahiri hökmləri icra olunur. Belə müsəlmanlığın ölçüsü

şəhadəteyn-şəhadət kəlmələrini deməkdir. Kəlmeyi-şəhadət deyən şəxs müsəlman olur. Allahın birliyi və həzrət Məhəmmədin (s) peyğəmbərliyinə şəhadət verən insan Allahın hər hansı bir hökmünü qəbul etmədikdə ziddiyyət yaranır. Necə ola bilər ki, insan peyğəmbəri qəbul etsin, amma peyğəmbərin gətirdiyi şəriətə müxalif olsun?! Dinin zəruri hökmlərini inkar etmək küfrdür və belə bir küfr «zahiri küfr» sinfindəndir. Münafiqlərsə belə deyil. Onlar qəlbən zəruri hökmlərə müxalif olduqları halda, zahirdə bütün zərurətləri qəbul etdiklərini iddia edir, əsl düşüncələrini gizli saxlayırlar. Onlar anlayırlar ki, İslamı açıq-aşkar inkar etsələr dünyəvi çətinliklərlə qarşılaşa bilərlər. Bəzi fəqihlər zəruri hökmün inkarını peyğəmbərin inkarına bərabər hesab edirlər. Bunu hamı bilir ki, Peyğəmbərin (s) bütün göstərişləri Allahın buyuruqlarına əsaslanır. Məsələn, namaz haqqında Peyğəmbərin (s) verdiyi göstəriş Allahın əmrinə əsaslanır və namazı inkar etmək dini inkar etmək hesab olunur.

Demək, insan kəlmeyi-şəhadət söyləməklə zahirən müsəlman olur. Nə qədər ki «səhv etdim müsəlman oldum» deyilməyib, nə qədər ki dinin zəruri bir hökmü inkar olunmayıb zahiri müsəlmanlıq yerindədir.

Zahiri müsəlmanlığın axirət dünyası, behişt və cəhənnəmlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Zahiri müsəlman olduğu kimi, zahiri kafir də vardır. Kəlmeyi-şəhadət deməmək, dinin zəruri hökmünü inkar etmək zahiri küfrdür.

Şərti olaraq zahiri müsəlmanlığı «islam», həqiqi müsəlmanlığı isə «iman» adlandıraraq, Allah-təala Qurani-Kərimdə buyurur: **«Biz iman gətirdik» dedilər. De ki:**

«Siz iman gətirmədiniz. «İslamı qəbul etdik» deyin!»¹. İslam dini dildə qəbul edib, ona zahirən əməl etməkdirsə, iman qəlbə aid olan bir məsələdir.

Bəzən belə ola bilər ki, həqiqi bir müsəlman ömrünün sonunadək təqiyə edərək imanını gizləyə. Misal olaraq Fironun mömin ailəsini və ya həzrət Əbu Talibi göstərmək olar. Rəvayətlərdə bildirilir ki, Əbu Talib İslamın başlanğıc dövründə iman gətirənlərdən idi. Hansı ki, bəzi məzhəb nümayəndələri Əbu Talibin əqidəsini gizlətməklə Peyğəmbəri (s) müdafiə etdiyini nəzərdən qaçıraraq, onun müsəlman olmadığını iddia edirlər.

Bu mövzuya Qurani-Kərimdə də toxunulur: **«Firon ailəsindən olub imanını gizli saxlayan bir kişi»², «Qəlbə imanla sabit olduğu halda, küfrə məcbur edilən şəxs istisnadır»³.** Əgər bir şəxs dini dəyərləri və övliyaları canını qorumaq üçün inkar etməyə məcbur olarsa bu iş onun imanını üçün təhlükəli deyil. Həmin şəraitdə imanını gizlətməklə təqiyə vacibdir. Həzrət Əbu Talibin bütün ömrünü təqiyədə keçirməsi yuxarıda deyilənləri təsdiqləyən gözəl bir misaldır. Bəli, iman insanın daxili aləminə aid olan bir həqiqətdir.

Qədim zamanlarda gün uzununu imansız ağanın nəzarəti altında olan qullar qəlblərində ibadət edərdilər. Yəni iki rəkət namaz qılmağa qüvvəsi çatmayan insan qəlbində ibadət edə bilər.

---

¹ «Hücrət» surəsi, ayə 14.

² «Ğafir» surəsi, ayə 28.

³ «Nəhl» surəsi, ayə 106.

İMAN NƏ VAXT NİCATVERİCİDİR?

Maraqlıdır ki, iman necə əldə olunur? Bəziləri belə hesab edirlər ki, iman yalnız inanmaqdan ibarətdir. Guya Allaha inanan insan bütün günahlara batsa belə, behiştə gedəsidir. Bu fikirdə olanlar Mürciə adı ilə məşhurdur. Xəvaric adlanan digər bir qrup isə bu fikirdədir ki, böyük günaha yol verən mömin kafir olur. Əli (ə) məşhur həkəmiyyət məsələsini qəbul etdiyi üçün xəvaric o Həzrəti (ə) və onun tərəfdarlarının qətli barədə hökm çıxarmışdılar.

Amma Əhli-beyt imamlarının nəzərinə bu baxışların heç biri düzgün deyil. Yəni insan nə təkcə qəlbindəki imanla behiştə gedə bilər, nə də bir böyük günaha yol verməklə imandan xaric olar. Bəli, ömrünün son nəfəsindək imanını qorumuş şəxs qiyamət səhnəsində günahlarının cəzasını aldıqdan sonra şəfaətə nail olarsa behiştə gedə bilər.

İnsan son nəfəsədək imanını qoruya bilsə nicatverici qüvvəyə malik olan iman onu xilas edə bilər. Amma unutmamaq olmasın ki, insan hər dəfə günah etdikdə onun imanı zəifləyir və dünyadan imanlı getmək ehtimalı azalır: **«Allahın ayələrini yalan hesab edib onları məsxərəyə qoymaqla pislilik edənlərin aqibəti lap pis oldu»**¹. Əhli-beytin nəzərinə, Allah-təala böyük günaha yol vermiş möminə tövbə üçün möhlət verir. Tövbə etməyən mömin bərzəx dünyasında günahı qədər cəzalandırılır, imanını qoruya bilməzsə, qiyamətdə nicat tapır.

---

¹ «Rum» surəsi, ayə 10.

İSLAMLA İMANIN FƏRQLƏRİ

Deyilənlərdən aydın oldu ki, şərti olaraq İslam adlandırdığımız zahiri iman şərti olaraq iman adlandırdığımız həqiqi imandan tamamilə fərqli bir məfhumdur. Zahiri İslamın axirət səadətinə heç bir təsiri yoxdur. Bununla belə, zahirdə də müsəlman dini əsasları və zərurətləri təsdiq etməlidir. Axirəti, namazı inkar edən şəxs heç zahiri müsəlman sayıla bilməz. Təkcə kəlmeyi-şəhadət deməklə müsəlman olmaq yanlış təsəvvürdür. İslamın başlanğıcındakı adi müsəlmanlar axirət inamının zəruri olduğunu bilirdilərsə, bu günkü müsəlmanlar belə mühüm bir inancdan xəbərsiz ola bilərlərmi?!

Əgər zahiri müsəlmanlıq batini kafirliklə birləşərsə əbədi əzab qaçılmazdır. Zahirdə İslamın bütün əsasları və zərurətlərini təsdiq edib, batində bütün bunlara düşmən kəsilənlər az deyildir. Demək, cəmiyyətdə saleh bir müsəlman kimi tanınmış şəxsin qəlbində damlaca iman olmaya da bilər. Əlbəttə ki, kimin müsəlman, kimin qeyri-müsəlman olmasını müəyyənləşdirmək fəqiqlərin işidir.

İslamın elə mərtəbələri də vardır ki, hətta peyğəmbərlər bu mərtəbələrə çatmaq üçün Allaha dua etmişlər. Həzrət İbrahim və həzrət İsmail Kəbəni tikərkən belə dua etmişdilər: «**Ey Rəbbimiz, bizim hər ikimizi müsəlman qərar ver**»¹. Ayədə İslamın ali mərtəbəsi dedikdə, mütləq təslimolma nəzərdə tutulur.

Eləcə də, təkcə imanı nıcatverici hesab edən mürciə baxışı da həqiqətdən uzaqdır. Bir insan dünyadan imanlı getsə də yol verdiyi günahlara görə müxtəlif əzab

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 128.

mərhlələrini keçəcəkdir. Rəvayətlərdə buyurulur ki, mömin öz günahlarına tövbə etmədən dünyasını dəyişərsə ölüm mələyi onun canını əziyyətlə alar. Əgər bu əziyyətlə günahlar paklanarsa insan bərzəx dünyasında sakit olar. Amma canvermə əziyyəti günahları yumağa kifayət etməsə birinci qəbir gecəsi ağır keçər. Əgər bu əzab da kifayət olmasa günahlar yuyulanadək bərzəx aləmində əziyyət davam edər. Mümkündür ki, bərzəx aləminin əziyyətləri də günahların paklanması üçün kifayət etməsin. Belə olduğu təqdirdə günahkar insanı qiyamət səhnəsinin məşəqqətləri gözləyir. Amma bu mərhələlərin istənilən birində ləyaqətli insan şəfaətə nail ola bilər. Başqa sözlə, Əhli-beyt (ə) vasitəsi ilə bağışlana bilər.

Rəvayətdə buyurulur ki, məsum imamlar bərzəx aləmində yox, qiyamət səhnəsində öz işlərinə zəmanət verəcəklər. Demək, mömin kişi bərzəx aləmində uzun illər əzab çəkə bilər. Allaha pənah aparaq! Şəfaətə nail olmaq o demək deyil ki, insan dünyasını dəyişən kimi bağışlanacaqdır. Şəfaətin də mərhələləri vardır və ən təsirli şəfaət qiyamət gününə məxsusdur; qiyamət gününə qədər günahları təmizlənməyən insan cəhənnəmə gedəcəkdir. Elə bu səbəbdən də Əhli-beyt buyuruqları gəncləri «mür-ciə» düşüncə tərzindən uzaq olmağa çağırır. Bu düşüncə təzi insanları yuxuya verərək onları günah bataqlığına çəkir. İslam dininə belə yanaşma olduqca təhlükəlidir. Ümumiyyətlə, cəzasızlıq insanı cinayətə sövq edir. Onu da qeyd edək ki, təkcə iman gətirmək kifayət olsaydı bu qədər dini göstərişə ehtiyac qalmazdı.

Bu da həqiqətdir ki, bütün insanlar eyni iman səviyyəsinə malik ola bilməzlər. İmanın bir çox mərtəbələri vardır. Əslində bu mərtəbələr sonsuzdur. İki insan eyni bir mərtəbəli imana malik ola bilməzsə, demək bu mərtəbələr çoxdur.

Ən mühüm vəzifə budur ki, insan zahiri müsəlmanlıqla kifayətlənməyib həqiqi iman üçün çalışsın. Atadan irs aparmaq, müsəlmanlıq səbəbindən pak olmaq və bir çox başqa xüsusiyyətlər bu dünyanın zahiri hökmləridir. Axirət səadəti üçün sə qəlb imanı zəruridir.

İnsan çatdığı iman mərtəbəsi ilə kifayətlənməməli, kamil insan olmaq üçün çalışmalıdır. İman bəzən güclənib bəzən də zəifləyə bilər. Güclü iman özünü əməldə büruzə verir.

HƏQIQİ İMAN VƏ HƏQIQİ MÖMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Bəzi Quran ayələri həqiqi imanı tanıtdırır və insanları belə bir imana yiyələnərək onu kamilləşdirməyə çağırır. Bu ayələrdən biri «Ənfal» surəsinin 2-ci ayəsidir: **«Möminlər yalnız o kəslərdir ki, Allah adı çəkiləndə ürəkləri qorxudan titrəyər»**. Özümüzü sınaqdan keçirməklə belə bir xüsusiyyətə malik olub-olmadığımızı müəyyənləşdirə bilərik. Bu ayə haqqında ətraflı danışsaq daha yaxşı olar.

Quran dilində «qəlb» həm mərifət, həm də hiss və xasiyyətlər mərkəzidir. Yəqinlik, iman, məhəbbət, qəzəb, qorxu, ümid və sair xüsusiyyətlərin və hisslərin yeri qəlbdir. Elmi dildə desək qəlb hisslərin maarif ocağıdır. Əgər qəlbə iman varsa imana uyğun hiss önə

gəlməlidir. Əgər insan bir şəxsi həqiqətən seversə o şəxs yada düşər və ya başqa biri onun adını çəkərsə insanın halı dəyişər. Məhəbbət çox olduqca, hal da çox dəyişməlidir.

Halın dəyişməsi Allahın yada salınmasından asılıdır. Allahı sonsuz əzəmət sahibi kimi tanıyan insanın tanıma dərəcəsindən asılı olaraq halı dəyişir. Bu işdə Allah qorxusu deyilən hiss olduqca təsirlidir. «**Sən yalnız Rəbbindən qorxanları xəbərdar edirsən**»¹. Bəli, belə bir qorxu olmadığı halda dəvət və nəsihətlər faydasız qalır. Ayələrdə «vəcəl» kimi ifadə olunmuş hal həmin təkan, silkələnmə halıdır. İnsan belə bir hal keçirməsə Allahı xatırlamaq əhəmiyyətsizdir. Allahı düşünən zaman insanın halı dəyişmirsə bu həqiqi iman deyil. Demək, imanın ilk xüsusiyyəti budur ki, Allah yada düşən an hal dəyişsin.

«Həqiqi imanın ikinci xüsusiyyəti odur ki, dəyişməz və durğun olmasın» buyurulur. İman daimi hərəkətdə olmalı, inkişaf etməlidir. Quran ayəsi eşidən insanın imanı artmalıdır. İmanın müəyyən bir mərtəbəsinə malik olan insan üçün Quran Allahın göndərdiyi bələdçidir. Sevdiyi şəxsdən məktub alan insan şövqə gəlib sevinir. Quran isə Allahın öz bəndələrinə məktubudur. Necə ola bilər ki, insanın iman gətirdiyi Allahın məktubu oxunarkən insanın halı dəyişməsin?! Hal dəyişmirsə, demək iman zəifdir. Qurani-Kərimdə buyurulur ki, qəlbindəki imanı diri olan insan Quran oxunarkən diqqətlə qulaq asır və nəticədə imanı artır.

İmanın üçüncü xüsusiyyəti «yalnız Allaha təvəkkül edilməsidir». Elə ki, insanın imanı artır bütün

---

¹ «Fətir» surəsi, ayə 18.

müşküllərinin açılışını Allahdan bilir, Onun hər şeyi əhatə etdiyini anlayır, nəticədə Allahdan başqasına etimad göstərmir. İnsan adətən, təzahürlər silsiləsini görür, amma əsl amildən xəbərsiz qalır. Hansı ki, insanın bütün gördükləri yalnız Allahın iradəsi ilə hərəkətə gəlir. Bunu anlayın insan Allahdan qeyrisinə bağlana bilərmi?!

Digər bir tərəfdən ata-ana qarşısında, övliaların hüzurunda təvazö göstərərək kiçilmək tapşırılır. Sözsüz ki, burada əsas məqsəd Allahın əmrinə itaətdir. Möminin şəxsiyyəti Allahdan qeyrisinə əyilməyə imkan vermir.

Yuxarıda möminin üç xüsusiyyətindən danışıldı. İman üçün iki zahiri əlamət də vardır: namaz və infaq (ehtiyaclıya kömək). «Ənfal» surəsinin 3-cü ayəsində buyrulur: **«(Möminlər) Namaz qılar və verdiyimiz ruzidən Allah yolunda sərf edərlər»**.

Sadalanan üç batini və iki zahiri xüsusiyyət həqiqi imanın əlamətləridir. Allah-təala bu xüsusiyyətləri sadaladıqdan sonra «məhz onlar həqiqi möminlərdir»-deyə buyurur. İnsanın düşüncəsində və əməlində əsər qoymayan iman iman deyil. İmam Sadiq (ə) da İbn Cündəbə bu həqiqəti belə çatdırır: «O şəxslər mömindirlər ki, qəlblərində Allah qorxusu olsun». İnsan adətən, bu incə nöqtəyə diqqət göstərmir. Biz adətən, Allahdan pis işimizə görə qorxuruq. Çünki pis iş insanın süqutuna səbəb olur. Hansı ki, insan pis iş görməsə də qorxmalıdır.

İnsan hər an Allahın yardımına ehtiyaclıdır. Məsələn, biz yalnız onun köməyi ilə imanımızı qoruya bilərik. Həzrət Məsümənin (ə) ziyarətində oxuyuruq: «Malik olduğumu məndən alma». «Ali-imran» surəsinin 8-ci ayəsində buyrulur: **«Ey Rəbbimiz, bizi doğru yola**

yönəltədikdən sonra qəlbimizə şübhə salma». İnsan necə əmin ola bilər ki, malik olduğu imanı əldən verməyəcək? Bütün bunları nəzərə alan insan Allah dərgahına əl açır.

Demək, mömin insan Allahın əzəmətindən qorxur. Bu qorxu günaha görə qorxudan fərqlənir. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Mömin ona nəsis olmuş doğru yolu (hidayəti) itirməkdən qorxur». Gündəlik namazda insan məhz bu qorxu ilə «bizi doğru yola hidayət et» kəlmələrini bir neçə dəfə təkrarlayır. Allahın hidayətindən məhrum olan insan yolunu azır. Ona görə də möminin Allahdan iki qorxusu vardır: Allahın əzəmətini düşünərkən duyulan qorxu və Allahın nemətlərindən məhrum olmaq qorxusu.

İlahi ayələri dinləyən möminin imanını artır. Eləcə də, yaranışdakı ilahi dəlillər müşahidə ediləcək ilahi qüdrətin bütün dünyaya nüfuz etdiyi aşkarlanır.

YEDDİNCİ DƏRS:

DİNİ ALƏTƏ ÇEVİRMƏKLƏ DİNİ CƏHALƏT ARASINDAKI ƏLAQƏ İSLAM BAXIMINDAN CƏHALƏT

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Cəhl və nadanlığın bünövrəsi qədim dövrdən möhkəmlənmiş, bazarı rəvnəq tapmış, dərin kök atmışdır». Cəhalət bazarının rəvnəqlənməsinin səbəblərindən biri dinin oyuna çevrilməsidir. Hətta öz elmini Allaha yaxınlaşmaq üçün vasitə edənlərin də niyyəti ilahi olmamışdır. Həzrət (ə) bu insanları «ədalətsiz» adlandırır.

Deyilənlərin aydınlaşması üçün bəzi nöqtələrə diqqət etməliyik. İmam (ə) «qədimdən cəhalətin bünövrəsi möhkəmlənmiş» buyurarkən nəyi nəzərdə tutur? Əgər cəhalət təbii hadisələrin məfhumunu bilməməkdirsə bunun dinlə nə əlaqəsi var? Hər bir millət ətraf aləmi öyrənmək üçün zəhmət çəkmiş, elm oxumuş, təcrübələr aparmış və bununla da öz cəhalətini müəyyən həddə aradan qaldırmışdır.

Göründüyü kimi imam Sadiq (ə) dünyəvi elmlər sahəsindəki nadanlığı yox, insan xoşbəxtliyinin yeganə təminatçısı olan dini elmlərə münasibətdəki cəhaləti nəzərdə tutmuşdur. Bu elmlər peyğəmbərlərin gətirdiyi Allahutanıma, insanın taleyi, axirət dünyası, düzgün yaşayış tərzini mövzularını əhatə edən biliklərdən ibarətdir. Bəşəriyyət üçün zəruri olan bu elmlərdir. Bu elmlərdən xəbərsiz insan dövrünün filosofu olsa belə, yenə də cahil hesab olunur. Quran baxımından əsl cəhalət budur!

CƏMIYYƏTDƏ DİNİ CƏHALƏTİN YAYILMA SƏBƏBLƏRİ

İnsanların cəhalət girdabına yuvarlanmasının, Allahın peyğəmbərlər vasitəsi ilə göndərdiyi elmlərdən lazımı dərəcədə istifadə olunmamasının müxtəlif səbəbləri vardır. Əsas səbəbkarlardan biri zalım sərmayədarlardır. Çünki cəmiyyət savadlı olduqda istismarçılar üçün çətinlik yaranır. Dini göstərişlərə əməl edən insan ictimai ədalətsizliyə qarşı səsini qaldırır. Bu səbəbdən də böyük sərmayə sahibləri cəmiyyətin dini agahlığına qarşı amansız mübarizə aparırlar.

Dini cəhalətin digər bir səbəbi din adamlarının biganəliyidir. Bir çox dindarlar dinə əyləncə, çörək yeri kimi baxırlar. Özü dinə ciddi yanaşmayan təbliğatçının sözü təsirli ola bilərmi? İnsanlar dinə münasibəti din adamlarından öyrənirlər və din adamının dinə yüngül münasibəti xalqın dini biliklərindən məhrumluğu ilə nəticələnir.

Tarixdən və dini mətnlərdən belə məlum olur ki, cəmiyyətin azgınlığının əsas səbəbi nadanlıq, cəhalətdir. İnsan fitrətən allahpərəst olduğundan özündən asılı olmayaraq dinə maraq göstərir. Tarixdə tamamilə dinsiz insanlara demək olar ki, təsadüf olunmur. İnsan fitrətindəki allahpərəstlik istəyinə cavab olaraq bütə, aya, günə, oda, bir sözlə, öz təsəvvürünə uyğun tanrıya pərəstiş edir.

Qədim dünya tarixində aparılmış araşdırmalarda müxtəlif dinlər və etiqadlarla rastlaşırıq. Bu fakt bir daha insanların allahpərəst fitrətə malik olduğunu təsdiq edir. Amma fitri suallarına doğru cavab tapmayanlar təbii olaraq yanlış inanclar ardınca gedir. Onlar mələkləri

Allahın qızları bilir, bütldəndən şəfaət umurlar. Doğru yola dəvət olunduqda isə deyirlər: «**Biz bütllərə yalnız bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik**»¹.

Hələ məsihilikdən qabaq ikiallahlı müşriklər olmuşdur. Həzrət İsanı (ə) «Allahın oğlu» adlandıran məsihilər üçallahlıq ideyasını həmin müşriklərdən əxz etmişlər. Bu yanlış düşüncələrin səbəbi cəhalətdir. Bu sayaq xurafatlara sonradan yaranmış bütün məzhəblərdə istisnasız olaraq təsadüf olunur. Cəmiyyətin cəhalətindən şəxsi məqsədləri üçün istifadə edənlər də az olmayıb. Məsələn, insanlardan pul alaraq onların günahlarını bağışlatdıracaqlarını vəd ediblər. İndi də belə hallarla rastlaşırıq.

Peyğəmbərlər cəhaləti aradan qaldırmaq, özlərindən əvvəlki kitabın məruz qaldığı təhrifləri islah etmək, cəmiyyəti vahid məqsədə yönəltmək üçün gəlmişlər. «**Biz hər ümmətə Allaha ibadət edib, tağutdan çəkinsinlər deyə, peyğəmbər göndərmişik**»². Amma peyğəmbərlərin buyuruqlarına da min bir rəng verməklə cəhalətə sürüklənənlər az deyil. Əksər cəmiyyətlərdə insanları ardıcıl şəkildə doğru yola çağırانların olmasına baxmayaraq digər bir qrup daim cəhaləti dəstəkləmiş və onun aradan qaldırılmasına mane olmuşdur.

Qeyd edildiyi kimi, cəmiyyətdə cəhalətin rəvac tapmasının digər bir səbəbi dindarların rəftarıdır. Dindarların dinə ciddi yanaşmadığını görənlər insanlar cəhalətə düçar olur.

Latın Amerikasından olan bir keşiş deyir: «Bizim cəmiyyətdə insanlar keşişlərə inanmır. Nəinki onlar, hətta

---

¹ «Zumər» surəsi, ayə 3.

² «Nəhl» surəsi, ayə 36.

keşişlər özləri də öz dediklərinə əmin deyillər». Onlar elə düşünürlər ki, din yaşamaq üçün bir vasitədir. Ona görə də dediklərinə inansalar belə, ona ciddi yanaşırlar. Onların nəzərcə din keçmiş nəsillərdən miras qalmış adət-ənənədir. Beləcə, din oyuncağa çevrilir və din təbliğatçıları dini bərbəzəkli süfrə xatirinə təbliğ edirlər. Onlar camaatın razılığını qazanmaq üçün dini onların xoşlayacağı bir şəkildə təfsir edirlər. Bəzən də öz işlərinə bəraət qazandıraraq iddia edirlər ki, belə etməsək insanlar dindən uzaqlaşar. Məsələn, ilkin məsihilikdən haram buyurulmuş bir çox şey kilsə tərəfindən halal edilmişdir. Kilsə öz cinayətini belə izah edir ki, yalnız bu yolla insanları dində saxlamaq mümkündür. Hətta son dövrlər Avropada oruc tutmayan məsihilərə heç olmasa bir gün «televiziya orucu» tutmaq təklif olunur. Allahın əmri olan oruc ayını bir gün televiziya baxmamaqla əvəz olunmağa çalışılır. Əlbəttə ki, cəmiyyətdə bu sözlər qulaqardına vurulur.

Beləcə, məsihilikdə dini hökmlər bir-birinin ardınca ləğv olunur. Qurani-Kərimdə dini oyuncağa çevirənlər haqqında kifayət qədər danışılıb. Şənbə günləri balıq ovu haram edilmiş bir Bəni-İsrail tayfası həmin qazancı əldən verməmək üçün dənizin kənarında hovuzlar düzəltdi. Şənbə günləri bu hovuzların dənizə olan yolunu açdılar ki, balıqlar hovuzda dolsun. Növbəti gün gəlib həmin balıqları tutdılar. Allah-təala bu tayfanı oyunbazlığına görə cəzalandırırdı. «Əraf» surəsinin 116-cı ayəsində buyrulur: **«Qadağan olunmuş işə saymazyana münasibət bəslədikləri vaxt onlara əmr olundu: «Zəlil meymunlara dönün».**

Maraqlıdır ki, dini məsələlərə qeyri-ciddi yanaşma dindarlarda da müşahidə edilir. Onlar elə güman edirlər ki, dini göstəriş adət-ənənə kimi dəyişə bilər. Məsələn, insan öz həmsöhbətinə «qurbanın olum» deyir, hansı ki, tükünü də verməyə hazır deyil. Uyğun münasibəti dinə göstərmək əbədi əzabla nəticələnir.

Əgər insanlar görsələr ki, dinə doğrudan da ciddi yanaşılır və bunun cəmiyyətdə müsbət nəticələri var, onlar da dinə maraq göstərirlər. İmam Sadiq (ə) öz vəsiyyətinə şübhələrin diqqətini bu məsələyə yönəldir. Özünü Əhli-beyt tərəfdarı və aşığı bilən hər bir müsəlman dinə ciddi yanaşmalıdır.

DİN QARŞISINDA VƏZİFƏLƏRİMİZ

İmam Sadiq (ə) yuxarıdakı buyuruğu bu gün bizə ünvanlamışdır. Dinə ciddi yanaşmalı, dini etiqadlarımız, əxlaqımız və əməllərimizə biganə yanaşmamalıyıq. Unutmaq olmaz ki, dini hökmlərin hər hansı yanlış izahatı başqalarını da doğru yoldan azdırır.

Yəzd alimlərindən biri çox ağlayırmış. Səbəbini soruşduqda, belə cavab verdi: «Qorxuram qiyamətdə deyələr ki, sən öz vəzifələrinə düzgün əməl etsəydin Yəzd kafirləri müsəlman olardı!». Əməllərinə diqqətli olan insanlar bu sayaq narahatdır.

İmam Sadiq (ə) xalqın cəhalətdə olmasına bəzi dindarların əməllərini səbəb göstərir: «Ey Cündəb oğlu, qədim dövrdən cəhalətin bünövrəsi möhkəm olub, çünki dini oyuncağa çeviriblər».

İnsanın bütün rəftarları iki hissədən ibarətdir: insanın zəruri bildiyi ciddi işlər və əyləncə xarakterli qeyri-ciddi işlər.

Allahın dinini oyuncaq hesab edənlər üçün dini vəzifələr adət-ənənə kimi qeyri-ciddi görünür. Onlar bu vəzifələri xalqı razı salacaq formada təfsir etməklə özlərinə müştəri yığırlar. Allahın dini qeyri-ilahi məqsədlər üçün istifadə edilir.

SƏKKİZİNCİ DƏRS:

DİNDARLIQDA MÖHKƏMLİYİN, DÜZLÜYÜN SƏMƏRƏLƏRİ

XOŞBƏXTLİK İNSANIN FITRİ İSTƏYİDİR

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Ey Cündəb oğlu, əgər bizim şüalərimiz möhkəm olsalar mələklər onlarla görüşər, buludlar onlara kölgə salar, başları üstündən və ayaqları altından onlara ruzi göndərilər, bütün istədikləri onlara əta olunar».

Bütün insanlar səadət soracağındadırlar. Onlar çətinlikdən sıxılır, xilas olmaq üçün yol axtarırlar. Amma hər zaman səadətə can atan insan həqiqi xoşbəxtliyi tanımaqda çətinlik çəkir.

Çoxları belə təsəvvür edir ki, onların fitri istəyi olan xoşbəxtlik ötəri dünya ləzzətlərindədir. Ona görə də həqiqi səadəti tanımamış öz təsəvvürlərinin əmri ilə dünya ləzzətləri dalınca qaçırlar.

İkinci bir qism insan isə anlayır ki, ötəri dünya ləzzətləri səadət ola bilməz. Onlar açıq-aşkar görür ki, hər hansı dünya ləzzətini xoşbəxtlik bilən insan bu ləzzətə çatdıqdan bir müddət sonra nəinki özünü xoşbəxt hiss etmir, hətta bədbinliyə qapılır. Bu insanlar səadəti nədə görürlər? Bu sualın cavabında onlar da iki qrupa bölünür:

Birinci qrupa mənsub olanlar öz ağılları və ilahi peyğəmbərlərin köməyi ilə həqiqi səadəti Allaha yaxınlıqda tapırlar. Onlar əmin olurlar ki, əbədi xoşbəxtlik yalnız Allaha yaxınlıqdır. İkinci qrupa mənsub insanlar isə gecə-gündüz baş sındırır, mübahisə edir, şək-şübhəyə düşür və ömürlərinin son nəfəsinədək əzab çəkirlər.

Həqiqi səadəti tanımaq istəyənlər və onu Allahla yaxınlıqda görənlər əvvəlcə bu məqama aparan yolu tanımalıdırlar. Amma səadəti Allahla yaxınlıqda görənlərin əksəriyyəti bu səadət yolunu tanımaq üçün lazımınca səy göstərmirlər. Onlar cəmiyyətin təsiri altına düşərək həqiqi təkamül yolundan uzaqlaşır. Əlbəttə ki, bu sahədə müvəffəqiyyətlər də fərqlidir. Kimi fərdi, kimi ictimai, kimi də siyasi məsələlərdə zəruri aqahlığı əldə edə bilmir. Amma doğru yolu tanımaq da azdır. Bu yolu tanıdıqdan sonra hərəkətə başlamaq lazımdır. Doğru yola düşmüş insanın səadətə çatması onun iradəsindən, ifratla təfrit arasında orta həddi tuta bilməsindən çox asılıdır.

MÖMİN VƏ İLAHİ NEMƏTLƏR

Araşdırma aparıb doğru hədəfi tanıyan və düzgün əməl edən insan hansısa dünya və axirət nemətindən məhrum ola bilərmi? Allah-təala kainatı insanın təkamülə çatması və əbədi səadətə nail olması üçün yaratdığından doğru yol yolçusunun ilahi nemətlərindən məhrum edilməsi məntiqsiz olardı. Hətta azğın insanlar bu nemətlərdən faydalandığı halda, mömin şəxs nə üçün məhrum olmalıdır?! Allah-təala mömin üçün faydalı olan bütün nemətləri ona əta edir. «Hədid» surəsinin 21-ci ayəsində buyrulur: **«Göylər və yer qədər geniş olan behiştə nail olmaq üçün çalışın!»**. Bitib-tükənməz behişt nemətləri dünya nemətlərindən tamamilə fərqlənir. Bu nemətlərdən istifadə edən doyub çəkinməz. Orada nə yorğunluq, nə zəiflik, nə də ağrı-acı olar. Doğru yolu tanıyıb onunla son məqsədə çatanlar üçün axirətdə heç bir çətinlik yoxdur. «Zuxruf» surəsinin 71-ci ayəsində buyrulur: **«Orada onların ürəkləri istəyən və gözlərini oxşayan hər şey olacaqdır»**. Əlbəttə ki, bu nemətləri

təsəvvür etmək çətindir. Amma dünya nemətləri, hətta halal olduqda belə məhdudiyyətlərə məhkumdur. İnsan bu nemətlərdən istifadə edərkən həddi gözləməsə fəsadlarla üzləşər. Allah istədiyi bəndələrə dünya nemətlərini məhdud verir ki, insan bu nemətlərin əsarətinə düşüb axirət səadətinin təminatçısı olan imandan məhrum olmasın. Elə bu səbəbdən də bəzi layiqli bəndələr dünya çətinlikləri ilə üzləşirlər.

Əslində dünya həyatında çətinliklər labüddür. Əgər dünya nemətlərinin çoxluğu insanı kamilləşməsi üçün faydalı olsaydı Allah öz layiqli bəndələrini bu nemətlərə qərq edərdi. Layiqli bəndələr Allaha təvəkkül edərək adətən belə dua edirlər: «Ey Rəbbimiz, bizə faydalı bildiklərini nəsib et». Beləcə, Allah öz istəkli bəndələrinə yalnız faydalı nemətlər əta edir. Əgər bir mömin üçün dünya çətinlikləri yaranırsa bu işdə məqsəd onun axirət məqamını yüksəltməkdir.

Bəs bu insanlar kimdir? Yaranış məqsədini anlayanlar, yoxsa həqiqi məqsədə doğru hərəkət edənlər? Bu insanlar yəhudi, məsihi, yoxsa buddistdirlər?

Bizim əqidəmizə görə yeganə doğru yol İslamdır. Axirət səadətini yalnız müsəlman anlaya bilər. İnsanın həqiqi itkisi Allaha yaxınlıqda axtarılmalıdır. Müsəlmanın həqiqi istəyi Allahdır. Allaha çatmaq üçün yeganə yol İslam göstərişlərinə əməl etməkdir. Bir müsəlmanın İslam göstərişlərindən xəbərsiz qalması qeyri-mümkündür. Demək, məqsədi tanıyan az-çox doğru yolu da tanıyır. Dünya və axirət nemətlərinə çatmaq belə bir şəxsin haqqıdır.

İMAN DƏRƏCƏSİNDƏ SƏADƏT

İslamda da müxtəlif firqələr vardır. Təəssüf ki, doğru yolu tapmaq istəyən insanlar bəzən buna müvəffəq olmur. Xüsusi ilə məsum imamların dövründə zalım hökumətlərin yaratdığı çətinliklər səbəbindən həqiqi İslamı tanımaq çətin olmuşdur. Əgər insan öz məlumatsızlığında günahkar deyilsə də bildiyi qədər vəzifəlidir. İnsanların məhrum edildikləri həqiqətlərdə onlar üçün nəzərdə tutulmuş kamilliklər vardır. Başqalarının təqsiri ucbatından əsl həqiqəti tapa bilməmiş insanlar çatdıqları məqama uyğun mükafatlandırılacaqlar: **«Biz yaxşı iş görənlərin mükafatını zay etmərik»¹.**

Amma həqiqi yolu tanıdıqdan sonra bu yolda tərkənlər üçün bildiklərinə əməl etdiklərinə görə də mərtəbələr vardır. Əhli-beyt yolunu gedən insanlar arasında da fərqlər mövcuddur. Bəziləri bu yolun incəliklərindən xəbərsiz də qala bilər. Yolu kamil tanıyanlar üçün nəticələr də yüksəkdir.

İslam dinində Əhli-beyt yolunu tutanların həqiqəti tanımaqda heç bir problemi yoxdur. Qalır əməl etmək! Bütün bəşəriyyət bu doğru yolu tutarsa Allah hər bir insanı öz nemətlərində qərq etmək qüdrətindədir: **«Bir şeyi istədiyi zaman Allah yalnız «ol» buyurar»².** Dünyaya aid olan məhdudiyətlər axirətə aid deyildir.

Məqsədi düzlükdə bilib ona çatmaq üçün bütün gücünü səfərbər edənlər Əhli-beyt yolunu düzgün tanımış müsəlmanlardır.

---

¹ «Kəhf» surəsi, ayə 30.

² «Yasin» surəsi, ayə 82.

DÜZLÜK SƏADƏTİN ŞƏRTİDİR

Qurani-Kərimin bir neçə ayəsində Allah-təala öz peyğəmbərini «istişamətə»-səbr və düzlüyə, möhkəmliyə, ardıcılığa çağırır. «Hud» surəsinin 112-ci ayəsində buyurulur: **«(Ya Məhəmməd) Əmr edildiyi kimi düz ol. Səninlə birlikdə iman gətirənlər də düz olsunlar»**. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Hud» surəsinin bu ayəsi məni qocaltdı».

Mərhum imam (r) öz söhbətlərində təkrar-təkrar bu hədisi xatırladaraq buyurur ki, insanı qocaldıb qəddini əyən həmin bu «istişamətdir». «Fussilət» surəsinin 90-cı ayəsi istiqamətli insanları müjdələyir: **«Şübhəsiz ki, «Rəbbimiz Allahdır» deyən, sonra da düz olan kəslərə mələklər nazil olub belə deyəcəklər: «Qorxmayın və kədərlənməyin, vəd olunmuş cənnətə sevinin»**.

Allaha iman, həqiqi din və Əhli-beyt məktəbinin qəbulu kifayət deyildir. Bu yolda möhkəmlik göstərüb düz olmaq lazımdır. İnsan bir an olsun belə özünü itirib büdrəməməlidir. Belə bir insandan Allah heç nəyi əsirgəməz, beləsinin duaları qəbul olar. Belə insan mələklərlə görüşər, yüksək kamillik məqamına çatarsa mələkləri görə də bilər.

DÜNYA NEMƏTİ, MÖMİN VƏ ALLAHIN MƏSLƏHƏTİ

İmam Sadiqin (ə) buyuruğunda Əhli-beyt ardıcılları üçün sadalanmış imtiyazlar mütləq deyil, saysız xüsusiyyətlərdən bir neçəsidir. Yəni bir insanın başına bulud kölgə salmırsa bu o demək deyil ki, bu şəxs mömin deyil. Hər şey Allahın məsləhətindən asılıdır. Bu qayda ruzi məsələsinə də şamildir. **«Əgər o məmləkətlərin**

əhalisi iman gətirib (pis işlərdən) çəkinsəydilər, onların başlarına göydən və yerdə bərəkət yağdırardıq»¹. Diqqət edin, Allahdan çəkinməkdə nümunə olan xalis mö'minlərə Allahdan dünya neməti yox, onun məsləhətini istəyir.

---

¹ «Ə`raf» surəsi, ayə 96.

DOQQUZUNCU DƏRS:

*ƏHLİ-BEYT VİLAYƏTİ NƏ ZAMAN
NİCATVERİCİDİR*

*ƏHLİ-BEYT ARDICILLARI HAQQINDA PİS
SÖZDƏN HƏZƏR QIL VƏ BİLMƏDİYİNİ
DANIŞMA*

Rəvayətin davamında imam Sadiq (ə) möminləri Əhli-beyt ardıcilları haqqında pis danışmaqdan çəkinməyə, hətta onların günahkarları haqqında yalnız yaxşı sözlər danışib onların günahdan çəkinməsi üçün dua etməyə çağırır. Bu əxlaqi göstərişə əsasən möminlər günahkar din qardaşı ilə əlaqəni kəsib onu cəhənnəm əhli hesab etməməlidirlər. Günaha yol vermiş insanın imanı yerindədirsə onun tövbə edib bağışlanması üçün dua etmək lazımdır.

İnsan öz mömin qardaşı haqqında yaxşı fikirdə olmalı, onu yol verdiyi günaha görə düşmən hesab etməməlidir. Rəvayətdə buyrulur ki, Allah imanını qorumuş insanı dost tutur. Günahkarın özünü yox, onun yol verdiyi günahı düşmən bilir. Əksinə, imansız insan yaxşı bir iş görərsə Allah onun özünü yox, gördüyü işi dost tutur. Biz də öz növbəmizdə mömini dost, onun günahını düşmən bilməli və bu günahdan uzaqlaşması üçün dua etməliyik.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Hər kəs bizim soruğımıza gələrək düşmənlərimizin vilayətini inkar edib bizim vilayətimizi qəbul etsə bildiyini deyib, bilmədiyi şübhəli məsələlərdə sussa, bizim şəfaətimizə nail olub behiştə gedər».

İnsan soruşulan sualın cavabını bilmədikdə susmalı, cavab verməkdən çəkinməlidir. Elə insanlar var ki, heç

bir dəlili olmadan təsdiq və ya inkar mövqeyində dayanıb. Mömin özündə cəsarət taparaq bilmədiyini şey haqqında soruşulduqda belə cavab verməlidir: «Bilmirəm. Bu sahədə daha çox biliyi olan mütəxəssisdən soruşun». Əksinə, bir mövzu haqqında kifayət qədər dəlili olanlar öz mövqelərində möhkəm dayanmalıdırlar.

Əhli-beyt vilayətinin xoşbəxtliyə təsiri mütləq, yoxsa nisbidir?

Bəziləri elə güman edir ki, Əhli-beyt vilayətini qəbul edən şəxs nə qədər günaha batsa da bağışlanacaq və bu vilayəti qəbul etməyənlər – hətta ibadət etsələr də – cəhənnəmə gedəcəklər. Onların fikrincə imamlar öz şiələrinə şüfaət edərək onların bütün günahlarını bağışladacaqlar. Doğrudanmı imam Hüseyin (ə) əzadarlıq mərasimində ağlamaqla bağışlanmaq olar? Belə düşünən insan günahdan çəkinərmə? Belə insan imaməti qəbul etməyənlərə bədbin olarmı?

Əhli-beyt vilayətini qəbul etməyənlərin mütləq cəhənnəmə gedəcəyi haqqında rəvayətin doğruluğuna münasibət bildirmədən bəzi mühüm nöqtələrə nəzər salacağıq.

İMAN VƏ ƏMƏLİN SƏADƏTƏ ÇATMAQDA ROLU

Mühüm etiqad məsələlərindən biri budur ki, insanın xoşbəxtliyində iman və əməlin rolu nədir? İman və əməlin hər ikisi zəruridir, yoxsa biri kifayətdir? Əsas imandır, yoxsa əməl?

Qurani-Kərim nəzərindən imansız əməl faydasızdır. Bir şəxs Allaha, qiyamətə, peyğəmbərlik və imamətə inanmazsa təkcə yaxşı işləri hesabına axirət səadətinə

qovuşa bilməz. Axı behiştə inanmayan hansı məntiqlə behiştə getməlidir. **«Kafirlərin əməlləri səhradakı ilğıma bənzər. Susuzluqdan ürəyi yanan onu su bilər, nəhayət gəlib çatdığı zaman heç nə tapmaz. Tapdığı əməli müqabilində Allahın cəzası olar. Allah da onun cəzasını verir. Allah tez bir zamanda bütün məxluqatının hesabını çəkər»**¹.

Xalq adətən yol çəkib, körpü salan varlıları əziz tutur. Amma bu adamların Allaha etiqadı olmazsa Allah da onların yaxşı işlərini nəzərə almaz. Sual oluna bilər ki, əgər bütün dünya Lodığın və Edisonun zəhmətləri hesabına elektrik işığından istifadə edərsə nə üçün onlar cəhənnəmə getməlidir? Cavab belədir ki, bir insana Allah, qiyamət, peyğəmbər və imam sübut olduğu halda inad üzündən qəbul etməzsə, bu insan əbədi ilahi nemətlərdən faydalanmaq ləyaqətinə malik deyil. Bir şəxs bilərəkdən hər hansı bir həqiqəti inkar edərsə axirət səadətindən məhrum olar. Belə insan gördüyü xeyir işlərin əvəzini elə dünya həyatında da alar, axirət mükafatındansa məhrum olar.

İslam və Quran nəzərinə ilahi biliklərdən xəbərdar insan bilərəkdən bu həqiqətləri inkar edərsə nəinki behiştə getməz, heç onun qoxusunu da duymaz. Əksinə, imanlı olduğu halda heç bir xeyir iş görməyən insan əbədi səadətə qovuşa bilməz. Bəlkə də, bu ehtimal həqiqətdən uzaqdır. Necə ola bilər ki, imanlı insan heç olmasa bir dəfə də Allaha səcdə etməsin. Axı iman insanın həyatında zərrə qədər də olsa təsir qoymalıdır. Demək, həqiqi iman sahibinin heç bir xeyir iş görməməsi

---

¹ «Nur» surəsi, ayə 39.

ehtimalı çox zəifdir. Bu yalnız o vaxt mümkün olar ki, insan iman gətirən kimi dünyasını dəyişsin.

Ömür boyu günaha batıb cinayətlərə yol vermiş insan imanlı olduğunu iddia edirsə şübhəsiz ki, yalan deyir. İmanlı insan xeyir işlərdən uzaq ola bilməz.

Əgər saleh əməl imanın şərtidirsə nə üçün möminlər günaha yol verir? Əgər imanlı insan günaha batırsa, demək, onun imanı zəifdir. Belə insanda şəhvət və qəzəb oyanan kimi iman yaddan çıxır. Rəvayətə görə günah edən zaman, iman ruhu tərk edir. Həmin an insanı mömin adlandırmaq olmaz. Onu kafir də hesab etmək düzgün deyil. Çünki qəzəb və şəhvət alovu sönən kimi iman ruhu geri qayıdır. Amma bir günah imanun unudulmasına səbəb olmaqla gündəlik təkrarlanaraq artarsa belə insan üçün kafir olmaq qorxusu vardır. **«Nəhayət, Allahın ayələrini yalan hesab edib məsxərəyə qoyanlar kafir oldular»**¹. Təbii ki, günah çirkabında qərq olmuş qəlbə iman ləyaqəti yoxdur. Günah insanın imanını asta-asta zəiflədərək nəhayət, bir gün onu tamamilə aradan aparır.

Əlbəttə ki, xeyir iş görən imanlı insanlar da ehtiyatlı olmalıdırlar. Çünki şəhvət, qəzəb, dünyagirlik, vəzifəpərəstlik hər zaman pusqudadır. İman o zaman səadətə aparır ki, insanın son nəfəsinədək davamlı olsun. Bir ömür imanla yaşayıb ölüm məqamında küfrə düşər olanlar vardır. Hansı ki, ömrünün axır dəqiqələrində həqiqətdən xəbər tutub tövbə edərək dünyadan imanlı gedənlər də var.

Bəs mömin insan saleh işlər görməklə yanaşı çox günaha batarsa onu hansı tale gözləyir? Əgər bu insan

---

¹ «Rum» surəsi, ayə 10.

ölümündən qabaq həqiqi tövbəyə nail olarsa bütün günahları bağışlanar. Bəziləri nöqsən tuta bilər ki, bu baxış günaha yol açır. Amma kim əmin ola bilər ki, həqiqi tövbəyə nail olacaq?! Hər halda, həqiqi tövbə edə bilən möminin günahları bağışlanacaqdır. **«Hər kəs tövbə edib yaxşı iş görsə, şübhəsiz ki, gözəl bir dönüşlə Allaha tərəf qayıdar»¹.**

Ömür boyu böyük günaha yol verməyib yalnız kiçik günahlara batanlar tövbə edəcəkləri təqdirdə bağışlancaqlar: **«Əgər böyük günahlardan çəkinsəniz, kiçik günahlarınızın üstünü örtərik»².** Onu da qeyd edək ki, bilərəkdən kiçik günahları davam etdirmək böyük günah hesab olunur. Bəs böyük günaha batmış insan tövbə etmədən dünyadan gedərsə necə? Rəvayətə əsasən bu insan çətin can verər, günahı təmizlənməsə bərzəxdə cəzasını çəkər, bu da səmərəsiz olsa qiyamət səhnəsində sıxıntı keçirər. Unutmaq olmaz ki, behiştə yalnız iman ləkələnməmiş insanlar gedə bilər.

Xəvaric əqidəsində olanlar böyük günaha yol vermiş insanı kafir hesab edirdilər. Ən pisi isə budur ki, onlar İslamda zəruri olan bəzi əməlləri böyük günah bilirdilər. Elə buna görə də İslam hakimiyyətini zəruri bilən şiələri «kafir» adlandıraraq qətlə yetirirdilər. Bəli, gecə ibadət edib gündüz oruc tutan, Quranı əzbər bilən xəvaric bu sayaq əqidə çaşqınlığına düşər olmuşdu. Əslində isə böyük günaha yol vermiş insan tövbə etmədiyi halda əzaba düşər olsa da onu kafir adlandırmaq olmaz. İnsan nə qədər böyük günaha batsa da tövbə edib cəzasını çəkəndən sonra iman olduğu üçün behiştə gedər.

---

¹ «Furqan» surəsi, ayə 71.

² «Nisa» surəsi, ayə 31.

İMANIN ƏSASLARI

İmanın neçə sütunu vardır? Həzrət Peyğəmbərin (s) buyuruqlarını qəbul etmək dinin sütunlarındanır. Bu buyuruqların ən mühümü «üsuli-din», yəni dinin əsasını təşkil edən tövhid (Allahın birliyi), nübüvvət (peyğəmbərlik) və məəd (ölümdən sonra həyat) inamlarıdır. Bəs qalan buyuruqlar necə? Məsələn, əgər bir şəxsdə imam Əlinin (ə) həzrət Peyğəmbər (s) tərəfindən xilafətə təyin olunmasına yəqinlik varsa necə? Məsələn, bir şəxs həzrət Peyğəmbərin (s) öz dilindən Əlinin (ə) xilafətə təyin olunmasını eşitdiyi halda düşmənçilik göstərərək bu həqiqəti inkar edirsə, onu imanlı hesab etmək olarmı? Əhli-beyt vilayətini inadkarlıq səbəbindən inkar edən şəxs cəhənnəm əhlidir. **«Onlar Allahın lənət etdiyi şəxslərdir... Yoxsa onlar Allahın öz nemətindən bəxş etdiyi şeyə görə insanlara həsəd aparırlar? Halbuki, biz İbrahim övladına da kitab və hikmət vermişdik»¹.**

Fəqihlərin buyuruğuna əsasən dinin zəruri hökmlərini inkar etmək peyğəmbəri inkar etməkdir. Ümumiyyətlə, peyğəmbərin buyuruğunu inad üzündən qəbul etməmək peyğəmbərliyin inkarıdır. Hətta zəruri olmayan hökmün inkarına məntiqi münasibət budursa, Əhli-beytin vilayəti kimi mühüm bir məsələni inad üzündən inkar edəni imanlı hesab etmək olmaz.

Necə ola bilər ki, insan Allahu qəbul edə, amma onun yer üzündəki hakimiyyətini qəbul etməyə?! Yer üzündə Allahın hakimiyyətini icra edən peyğəmbər və imamların inkarı, Allahın hakimiyyətinin inkarıdır. Hətta qəlbinin

---

¹ «Nisa» surəsi, ayə 54.

dərinliyində də bu əqidədə olan insan kafirdir. Naqis, yarımçıq, ləkəli imanla behiştə getmək qeyri-mümkündür. Həzrət Peyğəmbərin (s) hər bir buyuruğu insanı xoşbəxt edəcək həqiqi imanın tərkib hissəsidir.

DÜŞÜNCƏ ZƏİFLİYİ

Əgər insan elə bir ictimai mühitdə yaşayırsa ki, bu mühit İslam həqiqətlərinin dərk olunmasında bir maneədir, bu insanın aqibəti necə olacaq? Diqqət etsək görürük ki, yer üzündə əksər insanlar üçün ictimai maneələr mövcudur. İslam və Əhli-beyt həqiqətlərinin təbliğ olunduğu cəmiyyətdə yaşayanlar Allaha şükr etməli və həqiqi iman qazanmaq üçün səy göstərməlidir. İslam və Əhli-beytdən uzaq ideyaların təbliğ olunduğu cəmiyyətlərdə əksər insanların heç ağına da gəlmir ki, əsl həqiqət tamam başqa yerdədir. Həmin cəmiyyətlərdə nəinki həqiqət təbliğ olunmur, üstəlik İslam və Əhli-beyt yoluna qaralar yaxılır. Bir çox ölkələrdə şiələr müşrik kimi təqdim edilir, onların hansısa xüsusi bir Qurana etiqad etdikləri bildirilir. Hətta bəzi ölkələrdə belə uydurma rəvayətlər danışılır ki, guya şiələr Cəbrail mələyin xəyanət edib imam Əliyə (ə) göndərilən vəhyi həzrət Məhəmmədə (s) gətirməsini iddia edirlər. Guya şiələr namazı bitirdikdən sonra üç dəfə «Əllahu əkbər» əvəzinə üç dəfə «Cəbrayıl xəyanətkardır» deyirlər. İnsanları bu böhtanlara elə inandırılar ki, min dəfə and içsək də əhəmiyyət verən olmaz.

Yaxşı, belə bir şəraitdə yaşayan insan Əhli-beyt vilayətini qəbul etmirsə o, behiştə gedə bilərmə? Axı rəvayətlərdə buyurulub ki, Əhli-beyt vilayətini qəbul etməyənlər cəhənnəmə gedəsidir. Cəmiyyətin aşladığı düşüncə tərzindən qeyri bir düşüncə tərzinə əli

çatmayan, həqiqəti dərk etmək gücündə olmayan insanlar İslamda «müstəzəf» adlanır. Müstəzəf düşüncə zəifliyinə məhkum insandır. Onun inamı və əməlləri düşüncəsinin zəifliyi qədər üzürlüdür. Bu insanlara əqli və nəqli yolla həqiqətlər sübut olduqca üzr aradan qalxır. İnsan həqiqəti anladığı dərəcədə də məsuliyyət daşıyır.

Bəli, insanın səadəti onun son nəfəsədək qorunmuş imanından asılıdır. İman isə yalnız o vaxt son nəfəsə qədər qorunur ki, insan daim ona nəzarətçi olsun. Əks təqdirdə iman elə asta-asta zəifləyir ki, insan nə vaxt kafir olduğunu hiss etmir. Hansı ki, ardıcıl şəkildə diqqət etsəydi qəlbindəki şək-şübhələrə cavab tapıb imanını qoruyardı.

Yaxşı, bəs düzgün etiqaadlı insanlar günaha yol verdikdə onlarla necə rəftar edək? Axı bütün insanlar məsum ola bilməz. Sözsüz ki, açıq-aşkar günah edən insanlarla yaxınlıq etmək olmaz. Çirkin sifətlərə malik insanla dostluq nəticəsində, insan bu çirkin sifətlərə yoluxa bilər. Amma onun haqqında pis danışmaq olmaz. Əksinə, ona ürək yandıraraq tərbiyələnməsinə çalışmaq lazımdır. Onun günahdan uzaqlaşdırılmasına tövbə etməsi üçün dua etməyimiz yaxşı olar.

Demək, imanını qoruyan insan əvvəl-axır behiştə gedər. Əlbəttə ki, günahlarının cəzasını aldıqdan sonra! **«Kim zərrə qədər yaxşı iş görmüşsə bu işin xeyrini, kim zərrə qədər pis iş görmüşsə bu işin zərərini görəcəkdir»¹.**

Bütün işlər nəzərə alınacaqdır. Əhli-beytin şəfaətinə o qədər ehtiyacımız ki, bu şəfaətə çatmaq ləyaqətini itirməmək üçün günahdan qorunmalıyıq. İmam Sadiq (ə)

---

¹ «Zilzal» surəsi, ayə 7-8.

ömrünün son anlarında belə buyurdu: «Namazı yüngül sayan bizim şəfaətimizə nail olmaz»¹. Tövbə insanın günahını bağışlatdığı kimi, bəzi pislilər də insanı şəfaət ləyaqətindən məhrum edir.

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 82, səh. 235.

ONUNCU DƏRS:

ÜMİD VƏ QORXU

ÜMİD VƏ QORXU ARASINDA

İmam Sadiq (ə) İbn Cündəbə buyurur: «Öz əməllərindən arxayın olan insan həlak olar. Allahın rəhmətinə ümid edərək açıq-aşkar günaha batan şəxs nicat tapmaz». İbn Cündəbə soruşur ki, bəs kim nicat tapar? Həzrət cavab verir: «Ümid və qorxu arasında olanlar (yəni nə günahlarının bağışlanmasından ümitsiz olacaq dərəcədə qorxar, nə də günaha batacaq dərəcədə bağışlanma ümidində olarlar). Onların qəlbləri sanki bir quş caynağındadır (Hər an sıxılmaq və hər an da qurtuluş ehtimalı var). Qəlblərində savaba şövq və əzabdan da qorxu var».

Məsumlardan nəql olunmuş rəvayətə görə möminin qəlbində iki nur vardır: qorxu və ümid nuru. Onlar tərəziyə qoyularsa biri o birindən ağır gəlməz¹. İnsanın ixtiyari olaraq bir iş görməsi üçün hökmən stimül, səbəb lazımdır. Filosofların təbirincə, insanı fəaliyyətə vadar edəcək psixoloji durum olmalıdır. İnsanın bir işi görməsi və ya bir işdən çəkinməsi üçün ləzzət və dərd hissləri mühüm səbəblərdəndir. Əgər insan bir işi görməklə ləzzət duyacağına əmin olsa böyük ümidlə bu işə girişəcək. Əksinə, narahatlıqdan qurtulmaq üçün insan bütün işlərdən əl çəkməyə hazırdır. Amma ləzzətə çatmaq və dərddən qaçmaq üçün müqəddimə olmalıdır. Məsələn, insan səhərdən axşamədək işləyərək bir tikə çörək qazanıb bu çörəyi yeməkdən ləzzət almaq ümidindədir. Filosoflar zəhmət çəkməklə əldə olunan ləzzətləri «nəf» adlandırırlar. Onlar deyir ki, yemək

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 70.

xeyirli dərman kimidir. Yəni yemək özü ləzzətli olmayıb, sadəcə, sağlamlıq üçün müqəddimədir. Amma bə'zən işlərin yerinə yetirilməsi üçün stimül nə ləzzətdir və nə də nəf. Məsələn, xəstəxana tikməkdə nə ləzzət, nə də nəf vardır. Sadəcə, bu iş məsləhətdir. Amma bu işi görən şəxs xəstələrin ağrı və ölümündən qurtardığını görəndə ləzzət duyur. Təhsil və ibadət də bu sayaq işlərdəndir.

Demək, hər bir canlı varlıq istədiyinə çatmaq və ya istəmədiyindən uzaqlaşmaq üçün iş görür. Lakin elə işlər vardır ki, insan ona nail olmaq üçün heç bir təlaş göstərmir. Məsələn, insanın nəfəs almağa ehtiyacı var. Amma o, bundan ötrü heç bir əziyyət çəkmir. Elə istəklər də vardır ki, ona çatmaq üçün hökmən bir iş görməlisən.

Amma elə işlər də var ki, insan onu arzulasa da heç vaxt ardınca getmir. Necə ola bilər ki, insan arzusunda olduğu işin ardınca getməyə?! Bəli, insanın bir işə girişməsi üçün hökmən ümid lazımdır. Bir işin düzəlməsinə insanın qəlbində ümid yoxdursa çətin ki, durub fəaliyyətə başlasın. Hər hansı bir işin tərək olunması üçünsə qorxu hissi olduqca zəruridir.

Demək, insanın ixtiyari olaraq bir işi yerinə yetirib, o birindən çəkinməsi üçün ümid və qorxuya ehtiyacı vardır. Ümid və qorxu amilinin iki forması vardır. İnsan yaxşı işə çatmağa və pis işdən qurtulmağa ümidli ola bilər. Məsələn, sağlamlığın əldə olunması və xəstəlikdən qurtulmaq üçün də ümid lazımdır. Anoloji olaraq insan sağlamlığını itirməkdən, eləcə də xəstəliyə yoluxmaqdan qorxa bilər.

ÜMİD VƏ QORXUNUN AGAHLIQDAN ASILILIĞI

İnsan qəlbindəki ümid və qorxu onun düşüncəsi, aqahlığı ilə əlaqəlidir. Məsələn, üç yaşlı körpə ilə qırx yaşlı yetkin insanın uyğun hissləri tamamilə fərqlənir. Üç yaşlı körpəni nə beynəlxalq münasibətlərdəki gərginliklər, nə də qiyamət sorğusu narahat edir. Adətən, yaşlı insanlar xəstəlikdən, kasıblıqdan qorxduqları halda, gənclər gələcəkdə güclü və varlı olmağa ümid edirlər. Mərifətli, düşüncəli insanlar isə mənəviyyat məsələsinə xüsusi fikir verir, ağıl və inamı itirməkdən qorxurlar. Axirətə inanan insanlar behişt nemətlərinə ümidli olmaqla yanaşı, cəhənnəm əzabından xoflanırlar.

İslam dini ümid və qorxu dairəsinin daha geniş olduğunu bildirir. Dünya nemətləri dalınca qaçıb təkcə xəstəlik, kasıblıq, zəlzələ, ildırımından qorxan insanı daha qorxulu şeylərdən xəbərdar edir. İnsan üçün mənəviyyatını əldən verib Allahın qəzəbinə düşər olmaq daha qorxuludur. İmanın müxtəlif mərtəbələrində insanın ümid və qorxu hissi də müxtəlif olur. İmanın birinci pilləsində olanlar cəhənnəm əzabından qorxdığı halda, üstün iman dərəcəsinə olanlar Allahın razılığını itirməkdən xoflanırlar. Uşaqlar da buna oxşar hiss keçirir. Bəzi uşaqlar ata-ananın verəcəyi cəzadan, bəziləri isə onları narazı salmaqdan çəkinirlər. Saf təbiətli körpələr üçün valideynin soyuq münasibətindən ağır cəza yoxdur. Allahın etinasızlığından qorxu insanın fitri hissidir. Allahın öz bəndəsindən üz döndərməsi Qurani-Kərimdə ən böyük əzablardan biri kimi təqdim olunur: «**Allah qiyamət günündə onları dindirməz, onlara nəzər**

salmaz»¹. Çoxları bu əzabın necə ağırlı olduğunu dərk etmir.

Demək, qorxu və ümid təkcə dünya işlərinə adi deyildir. Həqiqi səadət arzusunda olan insan əbədi axirət həyatını unutmamalıdır.

ALLAHDAN QORXU VƏ ÜMİD İNSANLIĞA TƏRƏF HƏRƏKƏTİN AMİLİDİR

Əgər insan müəyyən bir işdən çəkinirsə bu işdə təsirli şəxsə hesablaşmalıdır. Məsələn, axirət əzabından qorxan insan Allahı tanımalı və Ondən çəkinməlidir. Necə ola bilər ki, xərçəngdən, vəbadan qorxan insan bu bələlərin sahibi ilə hesablaşmaya?! Əslində insanın onu xoşbəxt və ya bədbəxt etmək qüdrətində olan Allahla hesablaşması tam təbiidir.

Bəzən elə olur ki, ölümdən sonrakı həyata, cənnət və cəhənnəmə inanan insan Allahı tanımır. Arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, qədim insanlar arasında axirətə inananlar olmuşdur. Onlar öz ölümlərini dəfn edərkən qəbirə ərzaq qoyar və bununla da ölümləri axirət həyatında aclıqdan qurtarmaq istəyərdilər.

İslam dinində əsas məqsəd diqqəti cənnət və cəhənnəmə yox, varlıq aləminin ixtiyar sahibi olan Allaha yönəltməkdir. Cəhənnəm odundan qorunmaq istəyən ömür boyu Allahdan çəkinməmişsə onu zirehli halda qəbirdə dəfn etməyin heç bir faydası yoxdur. İnsanın yeganə qorxu və ümid nöqtəsi Allah olmalıdır. Dünya və axirətdə bələlərdən qorunmaq istəyən şəxs Allahın razılığını qazanmaq üçün çirkin işlərdən çəkinməlidir. Yeganə səadət yolu Allaha itaətdir.

---

¹ «Ali-imran» surəsi, ayə 77.

İslam nəzərinə insanlığa doğru hərəkətdə qorxu və ümid mühüm amildir. Bu iki amil səbəbindən insanlar öz iman mərtəbəsinə uyğun ibadətlə məşğul olur. Bəziləri cəhənnəm əzabı qorxusundan, bəziləri isə Allahı razı salmaq xatirinə ibadət edir. «Kumeyl» duasında oxuyuruq: «Tutaq ki, əzabına səbr etdim, bəs ayrılığına necə səbr edim?».

QORXU VƏ ÜMİDİN HƏDDİ

Ümid və qorxunun faydalı həddi və bu həddin mərtəbələri vardır. Möminin hissələri bu mərtəbələrədən birinə uyğun olmalıdır.

İnsan Allahın mərhəmətinə həddən artıq ümid edirsə, bağışlanacağına arxayın olub böyük günahlara bata bilər. Bu həqiqi ümid deyil və olduqca zərərliyədir. Çünki Allah insanı onun hansısa əməlinə görə bağışlayır. İnsan Allahdan elə bir həddə qorxmalıdır ki, bu qorxu onu günahdan çəkəndirə bilsin. Qorxu və ümid arasında tarazlıq olmalıdır. Ümid qorxudan çox olsa insan günaha düşər, qorxu ümiddən çox olsa insanda bədbinlik yaranar.

İman dərəcəsi yüksək olan bir qism mömin bəzən öz gələcək taleyindən xəbərdar olur və axirət aləminin gerçəklikləri onların qəlbini titrədir.

QORXU VƏ ÜMİD ARASINDA TARAZLIQ

Kamil insanın bəndəlik hissi onun bütün vücudunu bürüyür. İnsanın qorxusu bu vücuda daxildir. Demək, məsum imamlarda, günahsız insanlarda da qorxu olmuşdur. Bu insanlar Allahın mərhəmətindən xəbərdar olsalar da Onun qəhr sifətlərini xatırlayaraq qorxudan özlərini unudurlar. Amma Allahın camal sifətləri

haqqında düşünmək onlara ümid verir. Əlbəttə ki, bu mərtəbədə bəzən isə ümid qorxunu üstələyə bilər. Kamil insanlarda isə ümid və qorxu arasında dəqiq tarazlıq vardır.

Bu mövzu ilə əlaqədar maraqlı bir rəvayət nəql olunmuşdur. Təqribən yaşlı olan həzrət Yəhya (ə) və həzrət İsa (ə) eyni dövrdə yaşamışlar. Bir gün Yəhya (ə) İsadən (ə) soruşur: «Necə də sakitsiniz. Yoxsa ilahi əzabdan qorxmursunuz?». Həzrət İsa buyurdu: « Nə üçün bu qədər ağlayırsınız? Məgər Allahın mərhəmətinə ümidiniz yoxdur?».

Həzrət Yəhya daim Allah qorxusundan ağlayardı. Hətta atası Zəkəriyyə məsciddə moizə etmək istəyərkən baxardı ki, Yəhya orada olmasın. Həzrət Yəhyada qorxu həzrət İsada isə ümid hissi daha güclü idi. Amma bu iki sifət məsum imamlar və həzrət Məhəmməddə (s) eyni dərəcədə olmuşdur. Onlar Allahın cəlal sifətlərini düşündükdə qorxar, camal sifətlərini düşündükdə isə ümidvar olardılar. Bu hal digər övliyalarda da müşahidə oluna bilər.

ON BİRİNCİ DƏRS:

İSLAM NƏZƏRİNDƏ ŞADLIQ

MÖMİNİ SEVİNDİRMƏK

Mötəbər dini mənbələrdə bildirilir ki, mömini sevindirmək böyük ibadətdir. Allah yanında ən sevimli ibadətlərdən biri insanın öz mömin qardaşını sevindirməsidir. İmam Baqir (ə) buyurur: «Allah yanında ən sevimli ibadət möminin qəlbini şadlandırmaqdır»¹. Əhli-beytdən nəql olunmuş hədislərdə buyurulur ki, mö'min bir şəxsi sevindirən Əhli-beyti sevindirir, Əhli-beyti sevindirən isə Allahın Rəsulunu şad edir². Bu sayaq təşviqedicə rəvayətlər çoxdur və onlardan birində imam Sadiq (ə) belə buyurur: «And olsun Allaha ki, bir mö'min qardaşını sevindirən kəs bizi sevindirmiş, Allah rəsulunun qəlbini şad etmişdir»³. Həmin mənbədə nəql olunmuş digər bir hədisdə həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Mömini sevindirən bizi şad edir, bizi şad edən isə Allahu sevindirir.»

Mömini sevindirməyin kifayət qədər bəyənilmiş bir iş olduğuna heç bir şübhə qalmır. Amma yenə də suallar doğur. Əgər insan istənilən bir şəxsi istənilən bir yolla sevdirsə bu onun üçün ibadət hesab oluna bilərmi? İslam maarifi ilə tanış olanlar üçün bu sualın cavabı aydındır. Aydındır ki, günaha batmaqla başqasını sevindirmək olmaz. Əgər insan öz mömin qardaşını günah yolla şad edərsə nəinki savab qazanmaz, hətta günaha batar. İslam alimlərinin nəzərincə hətta mənasız işlərlə, zarafatla, məsxərəbazlıqla mömini sevindirmək

---

¹ «Üsuli-Kafi», cild 2, səh. 188.

² «Biharul-ənvar», cild 74.

³ «Üsuli-Kafi», cild 2, səh. 182.

bəyənilməyən işdir. Əlbəttə ki, istisnalar da ola bilər. Əgər bir mömin hansısa ruhi sarsıntılardan bədbinləşmişsə onu bu vəziyyətdən çıxarmaq üçün zarafat, bəmazelik etmək olar. Bir daha qeyd edək ki, bu istisna xəstənin müalicəsi üçün nəzərdə tutulur. Adi hallarda «Möminun» surəsində buyurulduğu kimi mömin mənasız işlərdən çəkinməlidir.

İkinci bir tərəfdən hər insanı yox, yalnız mömini sevindirmək ibadətdir. Zalım və kafir insanla münasibətlərdə isə məhdudiyətlər vardır.

ŞADLANMAQ FİTRİ İSTƏKDİR

Bu mövzuda daha dərin və mürəkkəb suallar vardır. Ümumiyyətlə, İslamda şadlığa münasibət necədir? İnsan üçün şadlanmaq, yoxsa qəmlənmək daha faydalıdır? Hüznün tərifi haqqında rəvayətlər çoxdur. Rəvayətə görə, məclisdə bir insanın məhzunluğu bütün məclis əhlinə mərhəmətə səbəb olar. Əgər şadlanmaq faydalı deyilsə, nə üçün mömini sevindirmək savab əməl hesab olunur?

Şəksiz ki, insanın fitrətində şadlanmağa meyl var. Qiyamət günü möminlərə əta olunacaq nemətlərdən biri şadlıqdır. «Ğaşiyə» surəsinin 8-ci ayəsində oxuyuruq: **«O gün bir çox üzlər sevinəcək»**. «İnşiqaq» surəsinin 9-cu ayəsində buyurulur: **«O, (mömin) ailəsinin yaxınlarının yanına sevinclə qayıdacaqdır»**. Sevinc mənfi hiss deyildir. Behiştə daxil olanlar deyəcək: **«Qəm-qüssəni bizdən uzaq edən Allaha həmd olsun!»**¹. Bəli, şadlıq fitri istək, qəm-qüssə isə cəhənnəm əzablarındanıdır. «Zumər» surəsinin 60-cı ayəsində buyurulur: **«Allaha qarşı yalan**

---

¹ «Fətir» surəsi, ayə 34.

uyduranların üzlərini qiyamət günü qarqara görərsən». Əksinə, Allahın rəhmətinə qoşulmuş şəhidlər haqqında buyrulur: **«Onlar Allahın öz mərhəmətindən bəxş etdiyi nemətə sevinir, hələ onlara çatmamış (şəhid) kəslərin heç bir qorxusu olmayacağına və qəm-qüссə görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər»¹.**

İnsan fitrətən şadlıq sorağındadır. Dünya həyatı sevinc və kədərsiz ötürşür. Kimsə ömür boyu sevinc duymadığı kimi, kimsə də ömrünün sonunadək qəm-qüссə içində qalmır. Təbii olaraq şadlıq ardınca gəzən insan məqsədinə çatmaq üçün müxtəlif yollar axtarır. Bəzən insan bir saat şadlıqdan ötrü günaha batır və ömrünün bütün qalan hissəsini həmin şadlığın əzabını çəkir. Məsələn, narkotik maddələrdən, spirtli içkilərdən duyulan şadlıq müvəqqətidir. İnsan ağı bu sayaq sevinci qəbul etmir. Şəxsiyyəti, ailəni və cəmiyyəti bədbəxtliyə sürükləyən bu cür saxta şadlıqlara bəraət qazandırmaq olmaz. İslam dini o şadlığı qəbul edir ki, bu şadlıq insanı əbədi səadətdən məhrum etməsin. Əgər dünya sevinci əbədi axirət sevincinə qənim kəsilməyibsə onu qəbul etmək olar.

Bəs dinə zidd olmayan şadlıqlar hansıdır? Əvvəla, onu qeyd edək ki, ifrat qəm-qüссəyə batıb bədbin olmuş insan nə özü, nə ailəsi, nə də cəmiyyət üçün xeyirli ola bilər. Belə bir insan nə dünya, nə də axirət həyatı üçün çalışmaq iqtidarında deyil. Belə insan küfrə batıb özünü öldürə də bilər. Bu sayaq ifrat qəm-qüссə İslam dinində pislənilir. Amma insanın dünya və axirət səadətini təmin edən şadlıqlar müsbət qiymətləndirilir. Bir şadlıq ki,

---

¹ «Ali-imran» surəsi, ayə 170.

insanı təhsilə, ibadətə və zəhmətə həvəsləndirir, bu şadlıq din tərəfindən təqdir olunur.

Demək, dünya həyatına aid olan ifrat şadlıqlar məqbul hesab edilmir. «Hud» surəsinin 10-cu ayəsində oxuyuruq: **«Başına gələn müsibətdən sonra ona rahatlıq nəsib etsək, sevinərək deyər ki, artıq fəlakətlər məndən sovuşdu»**. Həddini aşmış Qarun haqqında isə belə buyurulur: **«Qövmü Qaruna belə dedi: Sevinmə, şübhəsiz ki, Allah qürrələnib sevinənləri sevməz»**¹.

Bu sayaq şadlıqlar bəyənilmir. Çünki bu şadlığın nəinki təkamülə heç bir xeyri yoxdur, hətta onu yuxuya verib hərəkətdən saxlayır. Hətta Quranda buyurulur ki, dünyada çox sevinənlərin axirətdə vəziyyəti çətin olur².

BƏYƏNİLMİŞ HÜZN

İnsanın diqqətini Allaha, axirətə, dini və ictimai vəzifələrə yönəldən qəm-qüssə faydalıdır. Əgər insan vəzifəsini yerinə yetirə bilmədiyi, günaha batdığı üçün qəmgin olursa, bu qəmginlik çox faydalıdır. Amma bu hüzn ifrat olmamalıdır. Hüznün elə bir həddi vardır ki, insanı bədbinləşdirib fəaliyyətdən saxlayır. İnsan qəm dəryasına qərq olub təhsildən, ibadətdən, vətənə xidmətdən dayanırsa, bu qüssənin nə faydası ola bilər?! Bir sözlə, insanı səadətə aparan hüzn bəyənilmişdir.

İSTƏYƏ ÇATMAQ SEVİNCİDİR

İnsan o zaman sevinir ki, arzusu həyata keçsin. Amma insanların arzu-istəkləri müxtəlifdir. Məsələn, bir uşağı sevindirmək üçün ona oyuncaq vermək kifayətdir. Bir az

---

¹ «Qəsəs» surəsi, ayə 76.

² «İnşiqaq» surəsi, ayə 13.

böyüdükdən sonra maraqlı nağıllar danışmaqla onu sevindirmək olar. Lakin yeniyetmələri şadlandırmaq üçün oyuncaq və şirin nağıllardan istifadə etmək əbəsdir. Onlar öz şəxsiyyətləri haqqında xoş sözlər eşitdikdə fərəhlənirlər. Bəzən bu istək ifrata varır və yeniyetmə yeri gəldi-gəlmədi özünü göstərmək istəyir. Yaş artdıqca istəklər də dəyişir. Amma dadlı yemək, gözəl geyim, rahatlıq bütün yaşda olanları sevindirir.

İSLAM DİNİNDƏ ŞADLIQ

İnsanın mənəvi təkamülünə yardımçı olan bütün şadlıqlar İslam dinində bəyənilir. Elə ruhani insanlar vardır ki, yalnız Allaha ibadət edərkən sevinirlər. Belə insanları şad etmək üçün onlara ibadət şəraiti yaratmaq lazımdır. İmam Səccad (ə) minacatlarının birində belə ərz edir: «Allahım səninlə ünsiyyətdən kənarda duyduğum ləzzətlərə görə tövbə edirəm. Səninlə görüşdən kənardakı sevinclər mənə günahdır. Belə şadlıqlardan Sənə pənah aparıram». Bəli, belə insanları sevindirmək üçün onların qarşısındakı maneələri aradan qaldırmaq lazımdır. Belə insanları sevindirməyin çox böyük savabı vardır. Çünki belələri yalnız Allahla ünsiyyətdən ləzzət alırlar.

Belə də ola bilər ki, insan şadlanmaqla günahdan uzaqlaşsın. Məsələn, ailədə şadlıq varsa, bu şadlıq ərhlə arvad arasında mehribanlıq yaradır və onların kənardakı günaha düşməsinin qarşısını alır.

Mömin insanın dünya sevinci onun ibadətinə yardımçı olmalıdır. İslam dinində yorğunluğun qarşısını almaq üçün səfərdə olan insanlarla zarafat etmək icazəsi verilir. Amma bu zarafat ifrata varmamalı, ətrafdakılar üçün narahatlıq yaratmamalıdır.

Demək, imam Sadiqin (ə) buyurduğu hədisdə mömini sevindirmək nəzərdə tutulur. Mömini isə günahla sevindirmək olmaz. İnsanlar müxtəlif iman mərtəbələrindən olduğundan onları eyni bir işlə sevindirmək çətinidir. Yetkinlik yaşına təzə çatmış mömini psixoloji sarsıntıdan çıxarmaq yaxşı iş hesab olunur. Aydın məsələdir ki, imam Hüseyin (ə) üçün qurulmuş əzadarlıq mərasimində ağlamaq faydalı olduğu üçün əzadarı hüznəndən ayırmaq olmaz. Gecə yarı Allahla raz-niyaz edərkən ağlayan insana mane olmaq lüzumsuzdur. Çünki bu iki halda qəm-qüssə mənəvi yüksəlişə yardımçıdır.

Mümkündür ki, bəziləri öz nəfs istəklərini doymurmaq üçün bu hədisdən sui-istifadə etsinlər. Onlar deyib-gülür, zarafatlaşır və bəhanə gətirirlər ki, mömini sevindirmək savabdır. Hansı ki, mömini sevindirmək o zaman savabdır ki, bu iş onun imanını artırınsın.

Bu dünyada insanlar üçün çeşidli çətinliklər vardır: xəstəlik, kasıblıq, itki, zəlzələ, sel, tufan və s. Bu çətinlikləri yaşayıb bədbin olmuş insanları sevindirib normal həyata qaytarmaq, onları ibadətə həvəsləndirmək böyük savabdır.

ON İKİNCİ DƏRS:

ŞEYTANIN TƏLƏLƏRİ

ÇOX YATMAĞIN VƏ ÇOX DANIŞMAĞIN PİS TƏSİRLƏRİ

Əxlaq alimləri çox yatmaqla çox danışmağı insanın təkamül yolunda ciddi maneələr hesab edirlər. Məsələn, çox yemək kimi digər manelər də vardır. Bu sadalananlar ləzzətli olduğu üçün insanın diqqətini cəlb edir. Əslində isə zəruri ehtiyacdən artıq yatmaq, danışmaq, yeməyin, hətta dünya həyatı üçün də heç bir faydası yoxdur. Bu işlər insanın qiymətli vaxtını əlindən alıb onun dünyəvi işlərinə ciddi zərbə vurur. İnsan çox yeməklə və yatmaqla vaxt itirir, çox danışmaqla enerji itkisinə məruz qalır. Vəzifəsinin tərkib hissəsi danışmaqdan ibarət olan müəllimlərin, natiqlərin fiziki cəhətdən zəifliyi deyilənlərə sübutdur. Bu insanlar danışib qurtardıqdan sonra möhkəm yorğunluq hiss edirlər. Sözsüz ki, çox danışmaq məzəmmət olunarkən insanlara elm öyrədib doğru yolu təbliğ edənlər nəzərdə tutulmur. Söhbət boş yerə çox danışmaqdan gedir. Vacib olmayan yerdə danışmaq bəzən insanı cəhənnəmə də apara bilər. İnsan üçün böyük günah hesab olunan qeybət, böhtan söz gəzdirmə çox danışmağın nəticəsidir. Çox danışmağa adət etmiş insan üçün bu iş ləzzət verir.

İmam Sadiq (ə) Əbdullah ibn Cündəbə buyurur ki, gecələr az yat, gündüzlər az danış. Həzrət sözünün davamında həzrət Süleymanın anasının ona dediklərini xatırladır: «Çox yatmaq səni kasıb edər». Əgər yatmaqda məqsəd yorğunluğu aradan qaldıraraq yeni qüvvə əldə etmək deyilsə, belə yuxu faydasızdır. Ömür o qədər də

uzun deyil ki, insan onu faydasız yuxularla puça çıxarsın. Ömürün qədrini bilən çox yatarmı?

Çox danışmağa vərmiş edən insanlar özünə nəzarət etməkdə çətinlik çəkir. Belə adamlar üçün susmaq zindanda oturmaq kimidir.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Bədən üzvləri arasında göz və dil qədər naşükrü yoxdur». Hər bir üzv insanın ona göstərdiyi xidmət müqabilində xidmət göstərir. Amma göz və dil belə deyil. Çox vaxt yuxuda olan göz, boş yerə enerji sərf edən dilin faydası nədir?! Amma nurunu təhsilə sərf edən gözün, ibadətə məşğul olan dilin xidmətini inkar etmək olmaz.

İFRAT VƏ TƏFRİT YUXUDAN PƏHRİZ

Ümumiyyətlə, insan ifrat və təfritdən çəkinməli, bütün işlərdə orta həddi gözləməlidir. Bəzən insan az yatmağın faydaları haqqında eşidib yuxu müddətini o qədər azaldır ki, öz sağlamlığını təhlükəyə atır. İnsan orqanizmi istirahətə möhtacdır. Qurani-Kərimdə ilahi nemət olan yuxu haqqında buyrulur: «**Biz yuxunu sizin istirahətiniz üçün müəyyən etdik**»¹.

Bəzi insanlar yuxusuzluqdan əziyyət çəkir. Onlar bunun qarşısını almaq üçün müxtəlif dərman perepartlarına aludə olurlar. Bu aludəcəliyin mənfi nəticələri gizli deyil. Ona görə də insan təbii yuxunun qədrini bilməlidir. Qədərindən artıq yatmaq normal həyat fəaliyyətini korlayır.

Ayrı-ayrı insanların yuxuya olan ehtiyacı müxtəlifdir. Zəruri yuxu müddətinin təyinində insanın yaşı, peşəsi, sağlamlıq vəziyyəti mühüm şərtlərdəndir. Hər bir insan

---

¹ «Nəbə» surəsi, ayə 9.

ya şəxsi təcrübəsi, ya da həkim göstərişi əsasında nə qədər yatmalı olduğunu daha yaxşı bilir. Normal yuxu rejimi qurmayanlar sonralar bunun əziyyətini çəkir.

İslam dinində gecə yarı ibadət etmək tövsiyyə olunur. Amma gecəni bir müddət oyaq qalmaq əsas vermir ki, insan gündüz çox yatsın. Çünki gecə yatıb gündüz işləmək təbiidir. Yer kürəsinin bəzi nöqtələrindən bir neçə ay gecə, bir neçə ay gündüz olur. Uyğun məntəqələrdə yaşayanlar yuxu və iş rejiminə ciddi əməl edirlər. Əksər məntəqələrdə isə gecə və gündüz bu işdə insanlara köməkçidir. «Muzzəmmil» surəsinin 6-7-ci ayələrində buyurulur: **«Şübhəsiz ki, gecə qalxmaq daha əlverişli və söz demək (dua) daha münasibdir. Çünki gündüz sənin uzun-uzadı davam edən işlərin vardır».**

Bəli, gecə yuxu üçündür. Bununla belə, insan yuxuya olan ehtiyacını müəyyənləşdirməlidir. Gün batandan gün doğana dək yatmaq zəruri hesab olunur. Allah-təala öz peyğəmbərinə buyurur: **«Gecənin az bir hissəsi istisna olmaqla qalxıb namaz qıl»**¹. Ayədən göründüyü kimi insan, orqanizm üçün az miqdar yuxu kifayət edir. «Zariyat» surəsinin 17-ci ayəsində oxuyuruq: **«Onlar (müttəqilər) gecələr az yatırdılar».** Əgər insan günün yarısını yatmalı olsaydı, Quran uyğun ayəni buyurmazdı.

YUXU REJİMİ

Əgər rəvayətlərdəki göstərişlərə əməl etsək, az yatmaqla yuxuya olan ehtiyacımızı təmin edə bilərik. Yuxunun əsas hissəsini gecə yarından əvvələ salmaq çox faydalıdır. Təəssüf ki, bu günki həyat şəraiti yuxunun əsas hissəsini gecə yarından sonraya saxlamağa vadar edir.

---

¹ «Muzzəmmil» surəsi, ayə 2.

Peyğəmbər (s) və məsum imamlar dövründə əksəriyyət dini göstərişlərə əməl etdiyindən, gecənin proqramı belə idi: məğrib namazını cəmiyyətlə qılıb evə gedərdilər. Şam yeməyini yeyib işa namazını qılmaq üçün məscidə qayıdardılar. Məsciddən qayıdıb yatardılar. O dövrün həyat şəraiti belə bir proqramın gerçəkləşməsi üçün yardımçı idi. Məsələn, elektrik olmadığından gecənin qaranlığı tez yatmağa səbəb olurdu.

Gecənin əvvəl vaxtında yatmaqla yuxuya olan ehtiyac ödənilir, insan rahatcasına yuxudan oyanıb səhər namazını qılır. Təbii ki, gecə yarıyadək televizora baxan insan üçün səhər namazına durmaq problemə dönür.

Bir zaman müsəlmanlar gecə yuxusuz qaldıqda gündüz günortadan qabaq yarım saat yatardılar. Bu yuxu «qəylulə» adlanardı. Bu yorğunluğu aparar, günorta namazı üçün xoş əhval-ruhiyyə yaradardı. Belə bir rejim az yatmaqla yuxuya olan ehtiyacı təmin etməyə imkan yaradır.

Bu günki həyat şəraiti fərqli olsa da insan proqram tutmaqla vaxtdan səmərəli istifadə edə bilər. İnsan öz vaxtını çox vaxt səmərəsiz, bəzən isə günaha səbəb olan filmlərin tamaşasına sərf etməməlidir. Xüsusi ilə tələbələr nəzərə alınmalıdır ki, gecənin əvvəl vaxtı mütləq gecənin sonundakı mütləq daha faydalıdır. Gecə yarından gündoğanaqədək olan müddətdə insanın zehni aydın olduğundan həmin vaxtda mütləq, eləcə də, gecə namazı və Quran qiraəti üçün münasib fürsət yaranır.

Əsas məsələ az yatmaq yox, səmərəli işlər üçün daha çox vaxt əldə etməkdir. Əgər insan gecəni oyaq qalıb faydasız və günah işlərlə məşğul olacaqsız, şəxsiz ki, oyaq qalmağa dəyməz. **«Gecənin bir qisminə Ona səcdə et,**

Ona həmd oxu»¹. «Gecənin bir vaxtı durub sənin üçün faydalı olan gecə namazı qıl»².

Rəvayətə görə İslam Peyğəmbəri (s) gecələr bir neçə dəfə oyanmış. Möminlər üçün müstəhəbdir ki, gecə yarından keçmiş oyanıb dörd rəkət nafilə namazı qılıb yatsınlar. Sonra yenidən durub daha dörd rəkət nafilə qılsınlar... Sözsüz ki, belə bir proqram hər möminin qüvvəsi daxilində deyil. Bəziləri gecə namazına durduğu üçün səhər namazını qəzaya verir. Belə olmaz. Ömrünü hədəyə vermək istəməyənlər oyaq qaldıqları vaxtda hansı işi görəcəklərini dəqiqləşdirməlidirlər. Amma vaxtın necə keçməindən xəbərsiz qalması xoşlayanlar şeytan tələsindən qorunmalıdırlar. Şeytan şadlanır ki, insan gecəni oyaq qalıb əxlaqsız filmlərdən, boş-boş söhbətlərdən feyziyə olsun.

Fərdi ibadət üçün əlverişli olan gecədən fərqli olaraq gündüz ictimai işlər, təhsil, tədris və s. işlər üçün daha uyğundur. Cəmiyyətin ehtiyacı olduğu hər hansı bir iş böyük ibadətdir. Həzrət Peyğəmbər (s) imam Əli (ə) və sair imamların gündəlik işlərindən biri insanlara yardım idi. Əgər gecə ibadətləri kimin üçün çətindirə də heç olmasa gündüz ehtiyaçlılara kömək əli uzadaq.

ŞEYTANIN İKİ TƏLƏSİ

Möminlərə, xüsusi ilə də Əhli-beyt dostlarına yardımçı olmaq dini vəzifəməizdir. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Ey Cündəb oğlu, insanları ovlamaq üçün şeytanın tələləri vardır. Ən böyük tələlərdən biri insanı öz din qardaşlarına yardımdan məhrum etməkdir. Şeytanın

---

¹ «İnsan» surəsi, ayə 26.

² «İsra» surəsi, 79.

ikinci tələsi isə insanları namazı vaxtında qılmaqdan çəkəndirməkdir.

Vacib dini vəzifələrinə əməl edən insan bəzən işini bitmiş hesab edir. Hansı ki, din qardaşlarının ehtiyacını ödəmək böyük dini vəzifədir. Təhsil, tədris, jurnalistika və s. sahələrdə çalışanlar qohum-əqrabanı, qonşuları, din qardaşlarını unutmamalıdırlar. Diqqətini bir sahəyə yönəldib digər sahələri nəzərdən qaçıрмаq düzgün deyil. Bu diqqətsizliyin bünövrəsini qoyan şeytan qulağımıza pıçıldayır ki, axı sənə nəyin var ki, başqalarına kömək edəsən. Axı başqalarından sənə nə var. İmam Sadiq (ə) sözünü davam edərək buyurur ki, din qardaşına kömək etməkdən böyük ibadət yoxdur, hətta ehtiyaclarını ödəyə bilməsən belə, Allah xatirinə onlarla görüşmək böyük ibadətdir.

Şeytanın ikinci tələsi namazın əvvəl vaxtını sovuşdurmaqdır. Namaz insanı birbaşa Allahla yaxınlığa aparır. Allahla bəndə arasında birbaşa rabitə namazdır. Namazın vaxtında və diqqətlə qılınmamasının əsas səbəblərindən biri çox yatmaq, gec yatmaq və pis yatmaqdır. Namazı vaxtında qılmayan insan başqa dini vəzifələrinə etinasızlıq göstərərək yavaş-yavaş dinə məsxərə gözü ilə baxmağa başlayır. **«Allahın ayələrini yalan hesab edib məsxərəyə qoyanların aqibəti pis oldu»¹.**

Dini vəzifələrə etinasızlığın əsas səbəblərindən biri insanın azğın və dünyagir mühitə düşməsidir. Allah buyuruqlarının xatırlanmadığı mühitdəki dünya söhbətləri insan mənəviyyatını süquta yetirir. **«Allah ilə əhdlərini ucuz qiymətə satan şəxslərə axirət**

---

¹ «Rum» surəsi, ayə 10.

nemətlərindən pay yoxdur. Allah qiyamət günü onları dindirməz, onlara nəzər salmaz...»¹.

Ey Rəbbimiz, bizi vəzifələrimizlə tanış et və şeytanın şərindən amanda saxla!

---

¹ «Ali-imran» surəsi, ayə 77.

ON ÜÇÜNCÜ DƏRS:

BƏZİ ƏXLAQİ NÖQSANLARIN BƏLƏSİ

«HƏMM» NƏDİR?

İmam Sadiq (ə) İbn Cündəbə buyurur ki, mömin yalnız ilahi əzabdan qurtulmaq üçün düşünüb cəhd edə, qəmlənə bilər. Əbədi əzabdan qurtuluş fikrindən yaranan cəhd, qüssə faydalıdır. Bütün şüurlu varlıqlar fitrətən əzab-əziyyətdən uzaq olmağa meyilli yaradılmışlar. Demək, bu varlıqların fəaliyyətində mənfəətə qarşı marağ və zərərdən uzaqlaşmaq xüsusiyyətləri vardır. Digər bir tərəfdən ağrı-acı içində olan insan nə qədər ki rahatlaşmayıb heç bir ləzzət haqqında düşünmür. Məsələn, dişi ağrıyan adam yalnız canını bu ağrıdan qurtarmaq barədə düşünür və çalışır.

Sual: İnsan gələcəkdə qarşılaşacağı çətinliklərdən qurtulmaq üçün eyni cür səy göstərirmi? Tutaq ki, insanı müəyyən bir şəhərdə xeyli qazanc gözləyir. Amma həmin şəhərdə yolxucu bir xəstəlik yayılıb. Bu insan qazanca çatmaq üçün xəstəliyə yoluxmağa razıdır mı?

Onun seçimi təhlükəyə nə dərəcədə inanmasından asılıdır. Əgər insan təhlükəyə düşəcəyinə əmindirsə, özünü qorumaq üçün qazancıdan keçir.

Diqqət: Qarşıya çıxacaq təhlükədən qurtulmaq üçün çarə axtarışı ərəb dilində «həmm» adlanır. Bu halı keçirən şəxsə isə «məhmum» deyirlər. «Mühüm», «əhəmiyyət» sözləri də həmin kökdəndir. Gələcəkdə hansısa çətinliklərlə üzləşəcəyini ehtimal edərək, insan bu çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün cəhd edir. Bu cəhd, himmət «həmm»dir. «Həmm» sözünün lüğəti mənası isə «cəhd», «qəm», «qüssə», «kədər»dir.

İNAM VƏ CƏHD (QÜSSƏ)

Cəhənnəm və onun əzabına inanan insan buna biganə qala bilərmi? Bu həqiqətlərə qəlbən inanan insan ticarət, əyləncə haqqında düşünə bilərmi? İnsanın qarşısındakı çətinliklərə münasibəti onun inam dərəcəsiindən asılıdır.

Bu mövzuda məşhur bir hədis vardır: Bir gün həzrət Peyğəmbər (s) məsciddə rəngi qaçmış, gözləri çuxura düşmüş bir cavan görür. Həzrət (s) onun halını soruşduqda cavan cavab verir ki, yəqin halındayam. Peyğəmbər (s) «sənin yəqininin əlamətləri nədir?»-deyə soruşduqda cavan belə ərz edir: «Dünən gecə sübhədək axirət əzabının qorxusundan gözümə yuxu getməyib. Ona görə də rəngim saralıb». Həzrət Peyğəmbər (s) ona dua etdi¹. Bəli, dərin inam insanda belə bir hal yaradır və o, başqa heç nə haqqında düşünə bilmir. Amma böyük əksəriyyət axirət haqqında belə dərin düşüncə tərzindən uzaqdır.

Məsumlardan (ə) başqa hamı az-çox günahkardır. Məhz bu günahlara görə nəzərdə tutulmuş əzablar haqqında düşünmək lazım gəlir. Amma dünya qayğılarına başı qarışmış insan qarşıda onu gözləyən təhlükəyə etinasızlıq göstərir. Hansı ki, insan eşitdiyi ayə və hədislər haqqında düşünsə öz aqibətindən narahat olub tədbir görər. Yüksək inamı, yəqinliyi olanlar daim axirət haqqında düşünürlər. Amma böyük əksəriyyət iman zəifliyi ucbatından var-dövlət, vəzifə, rahatlıq ardınca qaçıb yaranışın əsl məqsədindən uzaq düşür.

Bəli, insanların iman mərtəbələri fərqlidir. Aramızda az da olsa, axirət əzabı haqqında eşidərkən göz yaşı

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 70.

axıdanlar var. Çoxları isə, hətta qiyamət sorğusu haqqında moizə gedişində öz ticarəti, dünya problemləri haqqında düşünür.

AĞIL VƏ GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ

Ağıl insanı qarşıdakı çətinlikləri aradan qaldırmağa çağırır. Adi məişət problemlərinin həllinə xeyli vaxt ayırıb əbədi həyat səadətinin təmini üçün tədbir görməmək ağıla uyğun deyil. Dünya ləzzətləri ardınca qaçan insan qarşıdakı müdhiş təhlükənin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu anlamır.

Rəvayətdə deyilir ki, boynum zəncirlənib azad olmaq istəyirəm. Amma boynumdakı ağır yük imkan vermir; nəzarətçilər məni bədbəxtliyə sürükləyir.

Bəli, batdığımız günahlar boynumuzda yük olub. Bu yükdən azad olmağa çalışmayanın cəhdi, qəm-qüssəsi yanlış istiqamətə yönəlib. Hədis: «Sübh əzabdan qurtulmaq fikri ilə oyanmayan şəxs mühüm bir məsələni yüngül sayıb. Böyük bilməli olduğunu kiçik bilib. Allahdan kiçik bir xeyir istəyib».

Əbədi əzab haqqında düşünməyən insan şübhəsiz ki, dünya işlərini çək-çevir edəcək. Əbədi əzaba diqqət yönəltməyən kəs qurtuluş üçün tədbir də tökəsi deyil.

Ağıl tələb edir ki, insan axirətə inandığı qədər çalışmalıdır. Çünki dünya çətinlikləri axirət çətinlikləri ilə müqayisədə çox əhəmiyyətsizdir. Axirət əzabını düşünən insana dünya ağrıları çox asan gəlir. Əlbəttə ki, iman güclü olan bəndələr bu işdə daha çox səy göstərirlər.

MÖMİNLƏR QARŞISINDA VƏZİFƏLƏRİMİZ

İnsan ictimai varlıqdır və onun din qardaşları qarşısında müəyyən vəzifələri vardır. Möminlərin istəyini yerinə yetirmək, onlara qarşı xeyirxah, vəfali və səmimi olmaq bir borcdur. Necə ola bilər ki, müsəlman müsəlmanı aldada, ona xəyanət edə, ona zərər vura?! Bir insanı aldadıb alçaltmaq qərarı onunla döyüşə bərabərdir. Ticarətdə müsəlman qardaşını aldatmaq onunla vuruşmaqdır. Müsəlmanla vuruşmağın digər bir forması onu, tutduğu məqamdan endirib yerində oturmaqdır. Belə xəyanətkar insanların yeri cəhənnəmdir.

HƏSƏDİN FƏRDİ VƏ İCTİMAİ ZƏRƏRLƏRİ

Hədəsdə buyurulur: «Mömin qardaşına həsəd aparanın imanı puç olar, necə ki, duz suda həll olur». Təəssüf ki, əksər insanlarda az-çox bu çirkin sifət müşahidə edilir. Xüsusi ilə uşaq yaşlarında insan özündə olmayarı başqalarında görəndə həsəd aparır. Əgər insan bu çirkin sifətlə mübarizə aparmasa qəlbində kök atıb onu cəhənnəmə sürükləyə bilər. İmanlı insan başqalarına verilmiş gözəllik, istedad kimi təbii nemətlərə həsəd apara bilərmi? «Nə üçün filankəs məndən gözəldir, filankəs məndən bacarıqlıdır» demək möminə yaraşan iş deyil. Həsədin əsl mənası budur ki, nə üçün Allah məni məhrum edib? Bu isə Allahın məsləhətinə etirazdır.

Həsədcil insan Allahın işlərinə müdaxilə edir. Əgər bir insan zəhmət çəkib var-dövlət qazanır və Allah buna yol verirsə, bu işdə yalnız Allaha məlum olan səbəblər vardır. Allahın bütün işlərində hikmət vardır. Əgər hikmət Allahın sifətidirsə, imanlı insan Allahın işinə

hansı əsasla etiraz edə bilər. Belə bir etiraz Allahın hikmətini qəbul etməməkdir. Həsəddə ifrata varan insan hətta müşrik səviyyəsinə alçala bilər.

Həsəd hissini öz başına buraxmağın olduqca pis nəticələri vardır. Başqalarının malik olduğu maddi və mənəvi nemətləri görərkən qəlbində həsəd hiss edən insan təcili bir çarə qılmalıdır. Düşünməlidir ki, əksər nemətlər insan üçün bir sınaqdır. Bu gün Allahdan nemət istəyib onu alan adam qiyamət günü öz istəyinə peşman ola bilər. Axı varlığın, istedadlığın Allah qarşısında vəzifələri daha ağırdır.

Unutmaq olmaz ki, iblisin küfrünün kökü həsəd idi. Bəşər tarixində müşahidə etdiyimiz qanlı müharibələrin çoxu həsəddən törənib. Bir nəfərin həsədi ucbatından minlərlə insan həyatını əldən verir. Bütün həyatını İslama sərf edib, sonradan məhz həsəd səbəbindən imamla üz-üzə dayananlar olub. Ona görə də həsədin ilk işartısı ilə mübarizə aparmaq, onun kök atmasına yol verməmək lazımdır.

Ya Rəbb, bizi həsədin yandırıcı odundan qoru!

ON DÖRDÜNCÜ DƏRS:

HƏQİQİ ƏHLİ-BEYT (Ə) ARDICILLARININ MÜKAFATI

ƏMƏLDƏ SƏBƏB VƏ SƏMİMİYYƏT

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Mö'min qardaşının arzusunu yerinə yetirmək üçün qədəm götürən insan Səfa və Mərvə arasında səy (həcc əməllərindən biri) etmiş kimidir. Şəxsən din qardaşının ehtiyacını ödəyən kəs Allah yolunda Bədr və Ühüd döyüşündə cihad edib qanına boyanan şəxs kimidir». Bu mövzu ilə başqa rəvayətlərdə də rastlaşırıq. Bu rəvayətlərdə zahirən kiçik əməllərə görə çox böyük savablar vəd olunur. Əlbəttə ki, bu rəvayətlərdən sui-istifadə oluna bilər. Bəziləri rəvayətin mötəbər olmadığını, bir başqaları hər kiçik işə böyük savab veriləcəyini iddia edə bilərlər. Bu fikirlərdən biri ifrat, digəri isə təfritdir.

Zahirən əhəmiyyətsiz görünən bəzi ibadətlər böyük savaba malik ola bilər. Savab kəmiyyətdən yox, səbəbdən, niyyətdən, ıxlasdan, səmimiyyətdən daha çox asılıdır. Məsələn, din qardaşına xidmət elə şəkildə ola bilər ki, bu işi görən şəhidin savabını əldə edər. Yəni niyyət və səmimiyyətdən çox şey asılıdır. Milyonçu ehtiyaclıya yüz manat verməklə çətin ki, şəhadət savabını qazana bilər. Amma özü və ailəsi ehtiyaclı ikən din qardaşına yardım edən həmin savaba nail ola bilər.

Din tələbələri arasında bəzilərinə əfsanə görünə biləcək bir qayda var. Ehtiyac içində yaşayan tələbə öz din qardaşının müşkülünü aradan qaldırmaq üçün tərəddüd etmədən təqaüdündən keçir. Əlbəttə ki, gecəni ac qalmaq hesabına möminin ehtiyacını ödəməyin dəyəri böyükdür.

İslam dinində ehtiyaclı olduğun şeyi başqasına vermək «isar» adlanır. İsar olduqca böyük bir savaba malik əməldir. «Həşr» surəsinin 9-cu ayəsində oxuyuruq: **«Mühacirlərdən əvvəl yurd salmış və iman gətirmiş kimsələr öz yanlarına mühacirət edənləri sevər, onlara qənimət verildiyinə görə həsəd duymaz, ehtiyacları olduqları halda onları özlərindən üstün tutarlar».** Ehtiyaclı olduğunu başqasına vermək fədakarlıq tələb edir. Möminin istəyini yerinə yetirmək isə fədakarlıqsız ötüşmür. Bu fədakarlıqları dəqiq qiymətləndirmək mümkün olsaydı məlum olardı ki, möminin istəyini xalis niyyətlə yerinə yetirənlərə nə üçün şəhid savabı verilir. **«Mallarını Allah yolunda sərf edənlərin halı yeddi sünbül verən bir toxuma bənzər ki, bu sünbüllərin hər birində yüz ədəd dən var. Allah istədiyi şəxs üçün bunu qat-qat artırır»¹.**

İmam Riza (ə) buyurur: «La ilahə illəllah kəlməsi» insanı əzabdan qurtarmaq gücünə malikdir. Amma müəyyən şərtlər daxilində»². Bəli, müəyyən şərtlər daxilində «La ilahə illəllah» nicatvericidir. Bu şərtlərdən biri Əhli-beyt vilayətini qəbul etməkdir. Əslində hər bir işin nəticə verməsi üçün şərait lazımdır. Od yandırıcı olsa da bu iş yalnız oksigen olan mühitdə baş tutur.

DİN QARDAŞLARINA ETİNASIZLIQ

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Qədim qövmlərdən bir çoxu ilahi əzaba düçar oldular. Amma fəqirlərin haqqına riayət etsəydilər bu əzabdan amanda qalardılar». Cəmiyyətdə imkanlı şəxslər fəqirlərin ehtiyacını ödəməlidirlər. Bu

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 261.

² «Biharul-ənvar», cild 49.

haqqı ödəməməklə günaha batanlar əzaba düçar olur. Firon insanları özünə səcdəyə vadar edən zalım bir padşah idi. Amma bir çox fəqirlər onun süfrəsindən faydalandığı üçün Allah Fironun cəzasını təxirə salır.

Demək, mö'min qardaşının hüququna riayət etməyənləri dünya və axirət əzabı gözləyir. Əgər cəmiyyətdə fəqirlərin hüququna riayət olunmazsa, bu cəmiyyəti sel, zəlzələ kimi ictimai fəlakətlər gözləyir. Öz xoşbəxtliyini başqalarının bədbəxtliyi üzərində quran istismarçı sərmayədarların cəzası yalnız cəhənnəm əzabıdır.

İLƏHİ VƏDLƏRİN HƏYATA KEÇMƏ ŞƏRAİTİ

İmam Sadiq (ə) öz ardıcıllarına xəbərdarlıq edir ki, şeytan ilahi vədələrin gerçəkləşmə şəraitindən nəzərinizi yayındırmaqla sizi aldada bilər. Tarixdə insanların ilahi vədələrdən düzgün faydalanmaması faktı çoxdur. Məsələn, Bəni-İsrail Firon tərəfdarlarının caynağında olarkən Allah onlara vəd edir ki, iman gətirənsiz xilas olacaqsınız. «Bəqərə» surəsinin 47-ci ayəsində buyrulur: **«Ey İsrail övladı, sizə bəxş etdiyim nemətlərimi və sizi aləmdə xəlv olunmuşlardan üstün tutduğumu yadınıza salın»**. Bəni-İsrail bu ayədən belə nəticə çıxarmışdı ki, daha onlar üçün axirət əzabı olmayacaq. Uyğun surənin 80-cı ayəsində Allah-təala buyurur: **«Siz Allahdan belə bir vəd almırsınızmi?!»**. «Maidə» surəsinin 18-ci ayəsində isə belə buyrulur: **«Yəhudilər və xaçpərəstlər deyir ki, biz Allahın oğulları və sevimliləriyik. Onlardan soruş ki, bəs nə üçün Allah günahlarınıza görə sizə əzab verir?»** Bu gün də yəhudilər özlərini digər millətlərdən

üstün bilib onlara ağalığ etmək üçün plan çıxırlar. Məsum imamların dövründə də «murciə» adlanan tayfa əzabdan qurtulmaq üçün iman gətirməyi kifayət hesab edirdilər. Təəssüf ki, Əhli-beyt (ə) ardıcılları arasında da belə yanlış qənaətə gələnlər də var. Bəziləri elə düşünür ki, cəhənnəm əzabından qurtarmaq üçün Əhli-beyti sevmək kifayətdir. Hətta imam Baqir (ə) və imam Sadiqin (ə) dövründə də belələri olub. Hansı ki, imam Baqir (ə) buyurmuşdur: «İlahi göstərişlərə əməl edənlər bizim dostumuz, etməyənlər isə düşmənlərimizdir!»¹.

İnsanları Əhli-beyt məhəbbətinə dəvət etməkdə məqsəd günah qorxusunu qəlblərdən çıxarmaq deyil. Əgər Əhli-beyt yolu Allaha yaxınlaşma yoludursa, necə ola bilər ki, Əhli-beyti sevən insan günaha bata?! İmam Baqirin (ə) buyuruğundan belə nəticə çıxarmaq olar ki, Əhli-beyt məhəbbəti insanın əməl və rəftarından hiss olunmalıdır. Bir sözlə «sevirəm» demək kifayət deyil.

İmam Sadiq (ə) İbn Cündəbə buyurur: «Bütün şeylərə çatdır ki, məqsədsiz vurnuxub yolu itirməsinlər. Günahdan çəkinib, vəzifələrə ciddi əməl etmədən bizim vilayətə yetişmək olmaz. Vilayətə yetişməyin digər şərti mö'min qardaşının ehtiyacını aradan qaldırmaqdır». İnsan öz səadəti üçün çalışdığı kimi mö'min qardaşının səadəti üçün də çalışmalıdır. Eləcə də, başqalarına zülm edən Əhli-beyt şeyəsi ola bilməz. Əhli-beytə məhəbbətin izharı, onlar haqqında şər oxuyub əzadarlıq etmək, vilayət əhli olmaq üçün azdır. Sözsüz ki, bir damla Əhli-beyt məhəbbəti də qənimətdir. Amma həqiqi şeylik üçün tək cə məhəbbət kifayət deyil.

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 70.

ON BEŞİNCİ DƏRS:

İMAM SADIQİN (Ə) NƏZƏRİNDƏ ŞİƏ HƏQİQİ ŞİƏ İLƏ ƏHLİ-BEYT AŞİQİNİN FƏRQİ

Həqiqi şiənin özünəməxsus xüsusiyyətləri var və onlar bu xüsusiyyətlərlə tanınırlar. Əhli-beyti sevmək şiə olmaq üçün kifayət deyil. Həqiqi şiə olmaq üçün danışıq, rəftar, ibadət və sair sahələrdə məsum imamların yolunu getmək zəruridir. «Şiə» sözü Quranda da işlədilmişdir. Həzrət Nuhun əhvalatından sonra buyurulur: «**Şühəsis ki, İbrahim də onun yolu ilə gedənlərdən (onun şiələrindən) idi**»¹.

Əhli-beyti sevmək həqiqi şiə olmaq deyil. Məsələyə aydınlıq gətirmək üçün rəvayətə müraciət edək. İmam Rızanın (ə) vəliəhdlik məsələsi ortaya çıxdığı zaman o həzrəti Mərv şəhərinə gətirdilər. Camaat dəstə-dəstə onun təbrikinə gəlirdi. Camaat elə hesab edirdi ki, bu iş Əhli-beytin qələbəsidir. Bir müddət sonra İmamın görüşünə gəlmiş şiələri gözətçi qapıda saxlayıb soruşdu ki, siz kimsiniz? Onlar cavab verdilər ki, biz imamın şiələriyik. Gözətçi İmamdan icazə almaq üçün getdi. O, İmama ərz etdi ki, gələnlər sizin şiəniz olduqlarını deyirlər. İmam Riza (ə) onları qəbul etmədi. Bu adamlar üç gün ardıcıl İmamın görüşünə gəlsələr də, İmam görüşdən imtina etdi. Onlar anladılar ki, İmamın imtinasında bir məna var. Gözətçiyə yalvardılar ki, bu işin səbəbini öyrənsin. Gözətçi İmamdan soruşdu ki, ey mənim mövlam, bu insanları qəbul etməməyinizin səbəbi nədir? İmam buyurdu: «Onlar şiə olduqlarını iddia

---

¹ «Saffat» surəsi, ayə 83.

edirlər. Həqiqi şiələr Salman və Əbuzər kimi olur. Bu insanlarda isə həqiqi şiə əlaməti yoxdur. Onlara de ki, onlar həqiqi şiə yox, sadəcə, Əhli-beyti sevənlərdir». Bu insanlar aşiq idilər. Ona görə də işin səbəbini öyrəndilər. Hansı ki, şiəlik iddiasında olanların çoxu həvəsdən düşüb geri qayıdardı. Qəlbində Əhli-beyt məhəbbəti olanlar bu məhəbbətdən istifadə edib həqiqi şiə olmaq üçün çalışırlar.

ŞİƏLİYİN NİŞANƏLƏRİ

1. İman qardaşlarına qarşı əliaçıqlıq.

İmam Sadiq (ə) zikr olunmuş rəvayətdə əliaçıqlıq və bəxşişi şiələrə layiq birinci sifət kimi tanıtdırır. İnsan öz ailə üzvlərinə diqqətli olduğu kimi din qardaşlarına da diqqətli olmalıdır. İmkanlı müsəlman imkansız müsəlmanın ehtiyaclarını ödəməyə borcludur. Mömin qardaşı xəstələnərkən və ya səfərdən qayıdarkən onun görüşünə getmək şiənin ibtidai vəzifələrindəndir. Əlbəttə ki, bütün əxlaqi göstərişlərə əməl etmək çətinidir. Məsələn, evdə ehtiyac olmayan əşyaları, kitabları satıb dostun ehtiyaclarına sərf etmək o qədər də asan deyil.

2. Əlli bir rəkət namaz.

Şiələr öz ibadətləri ilə də seçilirlər. Əhli-beyt Allaha yaxın olduğu üçün seçilir. Onlar ibadət və bəndəlikdə hamıdan irəlidə olduqlarından, özünü şiə bilənlər də ibadətləri ilə seçilməlidirlər. Şiələrə əlli bir rəkət namaz qılmaq sifariş olunmuşdur. Bu əlli bir rəkətin on yeddi rəkətini gündəlik vacib namazlar təşkil edir.

3. Davakar olmamaq.

Millətlər arasında hər çirkin sifəti müəyyən bir heyvana aid bilmək kimi adət var. Məsələn, heyvanlar arasında it yeri gəldi-gəlmədi hücum etməsi, davakarlığı

ilə seçilir. Tanımadığı adamı görən it hökmən ona hücum edir. Onun bu hərəkəti xarakterindəki davakarlığın nişanəsidir. Müəyyən obyektləri qorumaq üçün hətta itlərə keşikçilik təlimi də keçirilir. Beləcə, itdə olan davakarlıq xüsusiyyətindən faydalı şəkildə istifadə edilir. Amma insanın tanımadığı insana qarşı davakar münasibəti normal sayıla bilməz. Amma tanışlara qarşı davakarlıq heç itdə də müşahidə olunmur. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Bizim şüalər it kimi davakar olmazlar».

4. Tamahkarlıq.

Tamahkarlıq ən çox qarğada müşahidə olunan sifətdir. Bu quş ac olmadığı vaxtda da əlinə keçəni toplayıb gələcək üçün ehtiyat yığır. Qarğa qoz yığıb basdırması ilə məşhurdur. Hətta belə bir məlumat var ki, təbiətdəki qoz ağacının əksəriyyətini qarğalar əkib. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Bizim şüalər qarğa kimi tamahkar olmaz». Yəni Əhli-beyt ardıcıllarında ehtiyacından artıq var-dövlət toplamaq həvəsi müşahidə edilməməlidir. Əhli-beyt (ə) öz şüalərini heyvani sifətlərdən uzaq olmağa çağırır.

5. Əhli-beyt düşmənləri qarşısında vüqar və onlardan uzaqlıq.

İslamın təkid etdiyi bəyənilmiş sifətlərdən biri izzətinəfs, yəni ehtiyacını bildirməyib vüqarlı dayanmaqdır. İnsan imkan daxilində başqalarına, hətta ata-anasına da ağız açmamalıdır. Əlbəttə ki, insan bəzən başqalarının köməyinə ehtiyac duya bilər. Məsələn, gecə yarı ağrısı tutmuş ailə üzvünü xəstəxanaya aparmaq üçün qonşunun avtomobilinə ehtiyac yarana bilər. Amma bu günkü dünyada başqalarının köməyi olmadan yaşamaq olduqca çətinidir. Bəs kimdən kömək istəmək olar? İmam Sadiq (ə) buyurur: «Bizim şüalər bizim düşmənlərimizlə

qonşu olmaz, acından ölsələr belə bizim düşmənlərə ağız açmazlar». Əhli-beytin əxlaqi göstərişlərində tapşırılır ki, imkan daxilində möminlərdən və Əhli-beyt şiiələrindən kömək istəyin və günahkarlardan, Əhli-beyt düşmənlərindən minnət götürməyin. Hədəsdə cahillər yox, inadkar düşmənlər nəzərdə tutulub. Nadanların hidayət olmasına ümid itmədiyindən onlarla əlaqə saxlamaq faydalı ola bilər. Bəziləri isə inadkarcasına düşmənçilik edirlər. Qeyrətli şiiə belələrinə ehtiyacını bildirməməli, onlara ağız açmamalıdır.

6. Bütün hökmlərdə Əhli-beytə tabeçilik.

Bəzi hökmlərə münasibətdə məzhəblərin nəzəri fərqlidir. Məsələn, Əhli-beyt ilanbalığının ovunu haram bildiyi halda, digər məzhəblər onun ovunu və yeyilməsini halal hesab edirlər. Məsələn, başqa məzhəblərdə xüsusi hallarda dəstəmaz zamanı ayaqqabının üstündən məsh çəkməyi mümkün hesab etdiyi halda, Əhli-beyt bu işə icazə vermir. İslamın ilkin dövrlərində ərəblər xurma və kişmişi isladar, bir müddət sonra onun suyunu içərdilər. Bu suda zəif məstedicilik xüsusiyyəti olardı. Əhli-beyt bu içkini spirtli içkilərə aid edərək haram buyurmuşdur. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Bizim şiiələr ilanbalığı yeməkdən imtina edər, ayaqqabı üstündən məsh çəkməz, zöhr namazı və onun nafiləsini düzgün yerinə yetirər və spirtli içkidən istifadə etməzlər».

HƏQIQİ ŞİƏLƏRİN AZLIĞI

İmam Sadiq (ə) həqiqi şiiələrin xüsusiyyətlərini saydıqdan sonra İbn Cündəb onların harada olmağı barədə soruşdu. İmam (ə) bir Quran ayəsinə işarə ilə

həqiqi şiiələrin dağlarda və şəhərlər ətrafında olduğunu bəyan edir.

Bu söhbət o dövrə təsadüf edir ki, mövcud hakimiyyət Əhli-beyt və onun şiiələrini incidib sıxıntıya salardı. Şiiələr həbs olunar, min bir işgəncə ilə qətlə yetirilərdilər. Ona görə də əksər şiiələr Hicazdan uzaqlaşar, İran və sair məntəqələrə köçərdilər. Elə bu səbəbdən də bir çox imam övladlarının məqbərəsi İranın dağlıq ərazilərindədir. Elə bu səbəbdən də İmam (ə) İbn Cündəbə anladır ki, bizim şiiələri şəhər mərkəzlərində camaat arasında görə bilməzsən. İmam buyurur ki, bizim şiiələri tanımaq istəsən adi insanlarla yaxınlıq etməyənləri axtar. Həzrət buyurur ki, bizim şiiələr xalq arasında eynən Həbib Nəccar Antakiyada olduğu vəziyyətdədir.

Allah-təala «Yasin» surəsinin 14-cü ayəsində iman gətirməyənlərə antakiyalıları misal çəkir: **«O zaman onlara iki elçi göndərmişdik, amma onlar ikisini də təkzib etmişdilər. O iki elçini üçüncüsü ilə qüvvətləndirdik. Onlar dedilər ki, həqiqətən biz sizə göndərilmiş elçilər!»**. Amma şəhər camaatı nəinki iman gətirmədilər, hətta göndərilmiş peyğəmbərləri ölümə hədələdilər. Bu vaxt peyğəmbərləri müdafiə etmək üçün şəhərin ucqar nöqtəsindən Həbib Nəccar gəldi: **«Şəhərin ən ucqar tərəfindən bir kişi çaparaq gəlib dedi: «Ey qövmüm, elçilərə tabe olun!»¹**. Həbib Nəccar şəhərin bir guşəsində tənha yaşayırdı. Qövmünü doğru yola dəvət etdikdən sonra hücumə məruz qalıb qətlə yetirildi.

---

¹ «Yasin» surəsi, ayə 20.

İCTİMAİ FƏALİYYƏTLƏR VƏ İBADI PROQRAMLAR

Maraqlıdır ki, imamın yuxarıdakı buyuruqları hansı şəraitə uyğundur? Məsum imamların buyuruqlarını anlamaq üçün diqqət və ali dini anlayışa (ictihada) ehtiyac vardır. Rəvayəti oxuyub onun zahiri mənasına əməl etmək düzgün deyil. Bəziləri rəvayətin zahiri mənası xoşa gəldiyi üçün ona istinad edirlər. Məsələn, onlar bir rəvayət oxumaqla belə qənaətə gəlirlər ki, əsl şiə xalqdan uzaqlaşib fərdi ibadətə məşğul olmalıdır. Guya şiə o şəxsdir ki, çölə-bayıra çox çıxmasın, çıxanda da əbasını başına çəkib kimsə ilə kəlmə kəsməsin. Söz yox ki, son dövrlər möminlərdə ictimai fəallıq müşahidə edilir. Unutmaq olmaz ki, hansısa müstəhəb, əxlaqi bir göstəriş vacib vəzifənin qarşısını ala bilməz. Xüsusi şəraitə malik olan əxlaqi göstərişlər heç vəchlə vacib ictimai vəzifələri öhdədən götürmür. Dərviş təxəyyüllü bəzi insanlar bir rəvayət eşitməklə cəmiyyətdən uzaqlaşib ünsiyyətdən qaçırlar. Bəs İslamdakı ictimai vəzifələr kimə aiddir və bu vəzifələrə nə vaxt əməl olunmalıdır?!

Amma başqa bir qrup müsəlman ictimai vəzifələrə maraq göstərib ibadət və özünütərbiyə məsələlərini ikinci plana keçirirlər. Onlar elə düşünürlər ki, ictimai fəaliyyətlə məşğul olan insanın müstəhəb ibadətlərə ehtiyacı yoxdur və ibadət qocaların, imkansızların işidir. Guya Quran oxuyan, dua və zikrə məşğul olanlar başqa bir iş bacarmadıqlarından ibadət edirlər. İctimai iş bəhanəsi ilə ibadətdən uzaqlaşmaq böyük səhvdir. İbadət və özünütərbiyəyə hamı ehtiyaqlıdır. Əlbəttə ki, şərait və ehtiyaclar müxtəlifdir, amma ictimai iş ibadəti əvəz edə bilməz. İctimai işdə məqsəd Allahla yaxınlıqdır. İbadətə

diqqətsiz insanın ictimai fəaliyyətinin mahiyyəti də dəyişir. Əgər həm ibadət, həm də ictimai işdə məqsəd Allaha yaxınlaşmaqdırsa, nə üçün bu işlərdən yalnız birinə üstünlük verilməlidir?! Cəmiyyətə xidmət etmək savab olsa da Quran oxumağın da öz savabı vardır. Vacib ictimai vəzifənin savabı Quran oxumağın savabından çox olsa da, ibadətə olan ehtiyac ödənməz. Möminlik ruhunu daim qorumaq üçün müstəhəb ibadətlərin faydası müstəsnaadır. İbadətdən uzaqlaşmış insan ictimai işlərdə əsl məqsəddən uzaq düşüb yolunu aza da bilər.

ŞİƏLİK ŞƏXSİYYƏTİNİN QORUNMASI

Şiələrin cəmiyyətdən uzaq olmaları haqqındakı rəvayət hamıya aid edilə bilməz. Məsələn, şiə böyüklərindən olmuş Əli ibn Yəqtin imam Kazimin (ə) göstərişi ilə Harun Ərrəşidin vəziri olmağa razılıq vermişdir. O, öz imanını qorumaqla yanaşı şiələrə də kömək edirdi. Bir şəxs günahkar mühitdə imanını qorumaq qüdrətinə malikdirsə bu mühitdə iştirak etməli və başqalarının hidayəti üçün çalışmalıdır. Başqalarının hidayəti vəzifəsi hamı üçün hər zaman vacibdir. Amma zəif imanlı insan günahkar cəmiyyətdə əriyib imanını itirməkdən qorxursa təcili olaraq bu cəmiyyətdən uzaqlaşmalıdır. Eləcə də dini agahlığı və elmi səviyyəsi aşağı olan insanlar hər yerdə hər adamla mübahisəyə girişməməlidirlər. Günahkar cəmiyyətdə yaşayan bir qrup mömin öz şiə şəxsiyyətini qorumalı və bir-birləri ilə əlaqəni möhkəmləndirməlidirlər.

Bir çox qeyri-müsəlman ölkələrdə şiələrin öz dini şəxsiyyətlərini qoruduqları göz qabağındadır. Onlar bir-birləri ilə get-gəl edərək dini vəzifələrinə əməl edirlər. Yalnız bazarlıq və digər vacib işlər üçün cəmiyyətə

çıxırlar. Məsələn, Keniyada dini vəzifələrinə əməl edən, hətta rəcəb və şəban aylarını müstəhəbb oruc tutan müsəlman gənclər vardır. Afrikanın ortasında məsihi bir ölkədə belə gənclər ciddi qorunduqları üçün günahkar cəmiyyətdə əriməmişlər. Hansı ki, bəzi müsəlman ölkələrində bu gün rastlaşdığımız şiələrin, hətta müsəlman olduğu şübhə doğurur. Belələri günahkar cəmiyyətdə əriyərək öz şiəlik şəxsiyyətini itirmişlər. Onların şiəliyi yalnız imam Hüseyn (ə) adını bilməkdən ibarətdir. İmam Sadiq (ə) öz şiələrinə şəxsiyyətlərini qorumağı tapşıranda belə bir şəraiti nəzərdə tuturdu. Xüsusi ilə zəif imanlı insanlar belə cəmiyyətlərdə əriyərək dini şəxsiyyətlərini əldən verə bilərlər.

ON ALTINCI DÖRS:

BAĞIŞLANMIŞ GÜNAH VƏ QƏBUL OLMUŞ YAXŞILIQ

BÜTÜN GÜNAHLARIN BAĞIŞLANMASI

İmam Sadiq (ə) buyurur: «İman qardaşına cəfa etməkdən başqa hər bir günah bağışlanır». Qurani-Kərimdə isə belə buyurulur: «**Şübhəsiz ki, Allah özünə şərikin qoşanları əfv etməz. Bundan başqa istədiyi günahı bağışlar**»¹. Ayədən göründüyü kimi şirk istisna olmaqla bütün günahlar bağışlana bilər. Əlbəttə ki, insan tövbə etmədən dünyadan müşrik gedərsə bağışlanmaz.

Bəs başqa günahlar necədir? İnsan dünya həyatında bu günahlara tövbə etməzsə bağışlana bilərmi? «Nisa» surəsinin 31-ci ayəsində kiçik günahlar haqqında buyurulur: «**Əgər qadağan olunmuş böyük günahlardan çəkinsəniz, kiçik günahlarınızın üstünü örtər və sizi şərəfli mənzilə çatdırarıq**». «Nəcm» surəsinin 32-ci ayəsində oxuyuruq: «**Kiçik günahlar istisna olmaqla böyük günahlardan çəkinib yaxşılıq edənlər bağışlanır**».

Bəli, insan böyük günahlara yol verməyib kiçik günahlarda israr etməzsə, tövbə etməsə də kiçik günahları bağışlanır. Sözsüz ki insan tövbə etdiyi təqdirdə böyük günahlar da bağışlanır. Pis odur ki, insan dünyadan tövbə etməmiş gedər. İmam Sadiqin (ə) buyuruğunda nəzərdə tutulmuş günahın bağışlanmasına da ümid var. Sadəcə əzab və bağışlanma üçün can vermə, qəbr, bərzəx, qiyamət kimi mərhələlər vardır. Müxtəlif günahlar müxtəlif mərhələlərdə bağışlana bilər. O

---

¹ «Nisa» surəsi, ayə 48.

günahlara ki daha çox diqqət verilib, bunlar yüz illər əzabdan sonra bağışlanması mümkün olan günahlardır.

Din qardaşları ilə pis rəftar onların hüququnu pozmaq deməkdir. Xalqın hüququnu pozanlar isə yalnız xalqın razılığı ilə bağışlanıla bilər. İmam Sadiq (ə) xalqın razılığı şərt olduğu üçün bu günahın bağışlanmayacağını bildirir.

RİYAKARLIQ YAXŞI ƏMƏLİ PUÇ EDİR

İmam (ə) buyurur: «Riya olmayan bütün yaxşı əməllər qəbul olunur». İnsanın gördüyü bütün işlər üçün iki hal mümkündür: iş görənin məqsədi ya Allahın razılığıdır, ya da hansısa şəxsi məqsəd. İnsan fəaliyyətində ən çox nəzərə çarpan qeyri-ilahi məqsəd özünügöstərmə və ya özünüünməyişdir. Yəni insan birinə kömək edərkən yardım göstərəkən özünü tanıtdırmaq istəyir. İslam dinində belə bir məqsəd «riya» adlanır. İmam Sadiq (ə) buyurur ki, riyasız görülmüş iş Allah dərgahında qəbuldur.

Əlbəttə ki, ilahi niyyətin də mərtəbələri vardır. İstənilən hər hansı bir mərtəbədə niyyət düzgündürsə, əməl də qəbuldur. Məsələn, vətənin müdafiəsinə qalxmış əsgərin niyyəti vətəni azad etməkdirsə, bu yaxşıdır. Amma əsgər ad-san qazanmaq, müharibədən sonra bu addan istifadə etmək niyyətində də ola bilər. Bu isə çox pisdir.

HƏTTA MƏHƏBBƏTDƏ DƏ SAF NİYYƏT

Həzrət (ə) buyurur: «Ey Cündəb oğlu, dostluğun və düşmənçiliyin Allah xatirinə olsun». Yəni əməl və rəftarından əlavə qəlbinə aid olan sevgi və ikrahın da Allah üçün olsun. Dostluq və düşmənçiliyinlə Allahın razılığını qazan.

Bəli, bu olduqca çətin işdir. Amma insan elə bir kamillik mərtəbəsinə çatmalıdır ki, onun sevgisi və kini ilahi rəngə boyansın. İnsan istər dostluq, istərsə də düşmənçilik edərkən Allahı unutmamalıdır. Bu mərtəbəyə Allahın yardımı olmadan çatmaq qeyri-mümkündür. Çox az insanlar bu məqama nail olmuşlar. Amma bu o qədər uca məqamdır ki, ona çatmaq üçün min bir əziyyətə qatlaşmağa dəyər.

Məhəbbətin Allah xatirinə olması o demək deyil ki, insan Allahdan başqasını sevməməlidir. İnsan öz atasını, ailə-övladını, vətəninə sevə bilər və sevməlidir. Amma bütün bu sevgilər böyük bir məhəbbətin işığına möhtacdır və bu, ilahi məhəbbətdir. «İsra» surəsinin 23-cü ayəsində buyrulur: **«Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi və valideynlərə yaxşılıqı buyurmuşdur»**. «Loğman» surəsinin 14-cü ayəsində isə belə buyrulur: **«Biz insana atasına yaxşılıq etməyi tapşırırdıq»**. Ərlə arvad, dostla qohumlar arasındakı məhəbbət də insanı Allaha yaxınlaşdırmalıdır. İnsan Əhli-beyti də Allaha görə sevməlidir. Allah-təala Əhli-beyt sevgisinə işarə ilə buyurur: **«(Ya Peyğəmbər) De ki, mən sizdən təbliğimin müqabilində qohumluq məhəbbətindən başqa bir şey istəmirəm»**¹. Əgər Allah Əhli-beyti sevməsəydi, bəndələrin Əhli-beyti sevməsinə ehtiyac qalmazdı.

«Möminin qəlbi Rəhmanın ərşidir» buyuruğu haqqında danışdığımız məhəbbətə nail olmuş insanlara aiddir. Qəlbində min bir nəfs istəyi tüğyan edən insan bu məqamdan necə də uzaqdır!

---

¹ «Şura» surəsi, ayə 23.

ALLAHA SİĞİNMAQ

Ayətəl-kürsüdə oxuyuruq: «Hər kəs tağutu inkar edib Allaha iman gətirərsə qırılmaz ipdən yapışıb»¹. «Loğman» surəsinin 22-ci ayəsində buyurulur: «Kim yaxşı əməl sahibi olub özünü Allaha təslim edərsə o artıq ən möhkəm ipdən yapışıbmışdır». Dilimizə «qırılmaz, möhkəm ip» kimi tərcümə olunmuş söz Quranda «urvətül-vusqa» kimi ifadə olunmuşdur. Burada maraqlı bir nöqtə vardır. İnsan nə zaman yapışmaq üçün bir şeyə əl atır? Adi halda olan insan buna cəhd edirmi? Sözsüz ki, yalnız yıxılmaq, yuvarlanmaq təhlükəsi ilə üzləşmiş insan nədənsə yapışıb özünü xilas etmək istəyir.

Quran həmin ifadəni işlətməklə insanların nəzərinə çatdırır ki, onlar daim süqut etmək təhlükəsi ilə üzbəüzdürlər. Ey insan, sən yerlə göy arasında təhlükədə qaldığın an ayaqların altında odla dolu cəhənnəm adlı bir dərə ağzını açmışdır. Bu əbədi oddan qurtulmaq üçün sənin bircə çıxış yolun var: Allahın «qırılmaz ipindən» yapışmaq!

Yalnız özünü daim təhlükədə bilən və çıxış yolunu Allaha üz tutmaqda görən insan Allaha təslim ola bilər. Məhz bu məqamda insan aciz bir halda yalvarır: Allahım, məni qoru...

Təbii ki, qeyd olunmuş halda olan insan öz əməllərinə diqqətli olacaqdır.

«Ürvətül-vusqa»nın oxşarı olan digər bir Quran ifadəsi də vardır: «İtəsimu bihəblillah». Bu ifadə ilə «Ali-imran» surəsinin 103-cü ayəsində rastlaşırıq: «**Hamınız bir yerdə Allahın ipindən möhkəm yapışın və parçalanmayın**».

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 256.

«İtisam» «yapışmaq» kimi tərcümə olunsa da əslində «sığınmaq», «pənah aparmaq» mənasını verir. İnsan dünyaya və axirət çətinliklərindən qurtarmaq üçün yalnız Allahdan kömək ala bilər. Bu ehtiyacı anlayan insan Allahın ətəyindən yapışacaqdır.

Şeytan yalnız Allahu unutmuş insana yol tapır. Özünü təhlükədə hiss edən insan isə Allahu unuda bilməz. Daim bu düşüncədə olan insan İslamda xüsusi qeyd olunan «yəqin» məqamına çatır. Əbədi cəhənnəmin mövcudluğuna yəqini olan insan çıxış yolunu Allaha pənah aparmaqda görür. Yəqinə çatmış insanın qəlbi imanla dolu, əməlləri saleh olur.

Ya Rəbb, belə bir ali məqama çatmaq üçün bizə kömək ol.

ON YEDDİNCİ DƏRS:

ALLAHA YAXINLAŞMA YOLU
MÖMİNİN MƏ'RİFƏT VƏ HİMMƏT (SƏY)
DƏRƏCƏLƏRİ

Bildiyimiz kimi, imanın mərtəbələri vardır və insanlar dini həqiqətləri eyni dərəcədə dərk etmir. Əgər insan ali bir hədəfə çatmaq istəyindədirsə əvvəlcə bu hədəfi tanıyıb ona dərindən inanmalıdır. İkinci iş həmin hədəfə çatmaq üçün lazımı dərəcədə səy göstərməlidir. Mərifəti və imanı zəif olanlar bu zəifliyi aradan qaldırırlarsa daha çox səy göstərə bilirlər. Amma hətta dünya işlərində himməti və çalışqanlığı zəif olanlar əlverişli mərifət şəraitini yaransa da irəli gedə bilməzlər. Bu insanlar əvvəlcə doğru yol seçməlidirlər.

İmam Sadiq (ə) şüalərdə ilahi himmət və çalışqanlığı görmək istəyir. İmam (ə) onların nəzərinə çatdırır ki, yalnız əbədi əzabdan qurtulmaq üçün göstərilən səylər aşağı iman mərtəbəsinə aiddir. Amma yuxarı iman mərtəbəsində olanlar qəbr əzabı və bərzəx haqqında da düşünürlər. Bundan da yuxarı mərtəbədə olanlar təkcə əzabdan qaçmaq yox, həm də behişt nemətləri üçün səy göstərirlər. Behiştin də öz dərəcələri vardır. Bəzi rəvayətlərdə buyurulur ki, behiştin Quran ayələrinin sayı qədər dərəcələri vardır. Buradan məlum olur ki, möminlərin behişt mərtəbələri də fərqlənir.

Ən yüksək mərtəbədə olanlar üçün isə dünya və axirət ləzzətləri əhəmiyyətli deyil. Onlar Allaha könül verib, Onun razılığı üçün çalışırlar. Əlbəttə ki, heç kəs əzabı xoşlayıb, ləzzətə nifrət etmir. Lakin ali məqamda olanlar Allahla yaxınlıq ləzzətini bütün ləzzətlərdən üstün tuturlar. Zalım Firon öz möminə xanımını ölümlə

hədələyib Allahdan dönməyə çağırdığı vaxt bu qadın belə dua edir: «**Ey Rəbbim, mənim üçün öz dərgahında-cənnətdə bir ev tik**»¹. Bu imanlı xanım əzablara dözərək imanını qoruyur, behişt nemətləri haqqında yox, Allah dərgahına qovuşmaq barədə düşünür.

Hər insan əzab və nemətə əhəmiyyət vermədən Allah razılığı haqqında düşünməyə qadir deyil. Allahın razılığı olan yerdə heç şübhəsiz ki, bütün nemətlər də var. Amma əsl aşiq üçün bu nemətlərdən yox, Allahdan uzaq düşmək qorxuludur. Sözsüz ki, belə bir məqama çatmaq üçün xüsusi bir himmət və çalışqanlıq lazımdır. İnsan cəhənnəm əzabı və behişt nemətləri kimi düşüncələrdən əl götürüb yalnız Allahın razılığı haqqında düşünərsə öz iman mərtəbəsini artırma bilər.

ALLAHA YAXINLIQ MƏQAMININ YOLU

Bu məqama çatmaq üçün Allahıtanıma, Ona iman elə bir səviyyədə olmalıdır ki, insan Allahın razılığını hər şeydən üstün tutsun. Bu məqama çatmaq üçün elə bu dünyadaca hazırlıq görülməlidir. Dünya məhəbbəti, nəfs istəkləri bizi bu məqsəddən uzaqlaşdırma bilər. Bu məqamı arzulayan insan ömrün hər dəqiqəsini qiymətli bilib məqsədi yolunda çalışmalıdır. Çoxları hər şeyə hazır olsa da ali məqama çatmağın yolunu tapa bilmir.

İmam Sadiq (ə) Allahla yaxınlıq məqamına çatmaq istəyənlərə yol göstərir: «Cəlal sahibi olan Allahınla yaxınlıq istəyirsənsə xəlf olunmuşlar arasında Allaha ən yaxın olmağa çalış, heyvani alçaq məqamdan uzaqlaş, möminlər arasında yüksəlib elə bir məqama çat ki, bu

---

¹ «Təhrim» surəsi, ayə 11.

məqam yaranmışlar üçün son yüksəklik olsun. Dünyanı sənin nəzərində xar edəcək bir iş gör».

Həzrətin buyuruğundan məlum olur ki, təkamül yolunda insan üçün ən böyük maneə dünyadır. Dünyaya məşğul qəlb hara, Allah eşqi hara? Dünya bər-bəzəyinə könül verdikcə kamillikdən uzaqlaşan insan üçün Allahla yaxınlıq əlçatmazdır.

ÖLÜM FİKRİ VƏ AXİRƏTƏ HAZIRLIQ

Həzrət Əlinin (ə) «Nəhcül-bəlağə»sində az xütbə tapılar ki, o xütbədə dünyanın pislilərindən danışılmasın. Amma Həzrət (ə) bəzən dünya haqqında elə təsirli ifadələr işlədir ki, oxucular üçün çox faydalı ola bilər. Xütbələrin birində dünya həyatının qısalığı suyu boşaldılmış qabın divarında qalmış rütubətə bənzədilir. Bu rütubət susuzluğu yatıra bilərmi?! Dünya axirətlə müqayisədə bu sayaq cüzi və əhəmiyyətsizdir. Başqa bir yerdə Həzrət (ə) buyurur: «Mənim nəzərimdə dünya zökəmin burun suyundan da dəyərsizdir». Başqa bir yerdə buyurur: «Dünya cüzam xəstəliyinə tutulmuş şəxsin əlindəki ölü donuzun çürümüş sümüyü kimidir». Doğrudanmı ömrün dəyərli saatlarını ağıllı insan belə mənfur bir şeyin ardınca gəzməyə sərf edə bilər?! Mömin o qədər mərifətli olmalıdır ki, dünyaya bağlılığın azdırıcı olduğunu anlaya bilsin. Dünya ona görə pislənmir ki, insan bir küncə çəkilib otursun. Söhbət dünyaya baxışdan gedir. Dünya yox, axirəti unutduran dünya pislənir. İnsan dünya bər-bəzəyinə aldanıb ölümü yaddan çıxartmamalıdır. Ölümü daim xatırlayan insan şeytana aldanıb nəfs istəklərinə təslim olmur. İmam Sadiq (ə) Əbdullah ibn Cündəbə buyurur: «Daim gözünün qarşısında durmuş kimi ölümü xatırla».

İnsan yalnız o zaman dünyanın caynağından qurtula bilər ki, gələcəyə aid arzularını uzun-uzadı etməsin. Sabaha çıxacağına əmin olmayan insan əslində yaşadığı günün ehtiyaclarını düşünə bilər. İnsanın gələcəyə aid düşüncələri yalnız axirətə aid ola bilər. Mömin bu gündən artıq qalanı ehtiyata saxlayıb ehtiyaclarına çatdırmalıdır. Məsələn, ilin xərcindən artıq qalan pulu ya xərcləmək, ya da Allah yolunda sədəqə vermək lazımdır. Qəlbində Allah eşqini diriltmək istəyənlər bu göstərişlərə əməl etməklə dünyaya bağlılıqdan qurtulmalıdırlar.

Peyğəmbər (s) səhabəsi həzrət Səlmən kimi insanlar üçün dünyanın bu günü ilə sabahı arasında fərq olmayıb. Bu insanlar bir illik ehtiyaclarını qabaqcadan toplasalar da dünyaya bağlı olmayıblar. Amma dünyaya bağlılığı qəlbindən çıxarmaq istəyən zəif imanlı insanlar gələcəyi fikirləşmək əhval-ruhiyyəsini özlərindən uzaqlaşdırsalar yaxşıdır. Bəziləri elə düşünür ki, sədəqə və bəxşiş verməklə sərmayə azala bilər. Həzrət İmam (ə) isə belə buyurur: «Dünyada qoyub getdiyinin sənin üçün faydası yoxdur. Faydalı olan axirət yolunda xərclədiklərimizdir».

ON SƏKKİZİNCİ DƏRS:

BİR NEÇƏ ƏXLAQİ GÖSTƏRİŞ MƏQSƏDLİ OLMAQ ZƏRURƏTİ

İnsanların dünya həyatına nəzər salsaq hamının nəticə ardınca gəzdiyini görürük. Əgər bir şəxs bütün günü işləyib günün sonunda aldığı zəhmət haqqını çölə atarsa, onun bu hərəkətini məntiqi adlandırmaq olmaz. İnsan hökmən işə başlayarkən hansısa məqsəd güdür; o, zəhmətinin qazancını Allahın razılığını qazanmaq məqsədi ilə bir başqasına da verə bilər. Amma xəsis və paxıl insanlarda çox maraqlı bir hal müşahidə olunur. Onlar min bir zəhmətlə qazandıqları pulu ailə-övladları və öz boğazlarından kəsərək xəzinə toplayır, nəhayət, dünyada qoyub gedirlər. Bəzən bu xəzinələr elə adamların əlinə düşür ki, cəmiyyət üçün zərərli işlərə xərclənir.

Başqa bir qrup insan nəfsani istəklərin əmri ilə öz zərərinə çalışır. Belə insanların daxili düşməni olan nəfs onların gözünü, qulağını bağladığından bədbəxtliyə doğru hərəkətlərindən xəbərsiz qalırlar. Onlardan «nə üçün düşməyə qulaq asırsan?» -deyə soruşsan təəccüb edərlər. Bu insanlar anlamır ki, insanın ən böyük düşməni nəfsdir.

ALLAHA ETİMAD SAYƏSİNDƏ QURTULUŞ

Hətta dindar olmayan bir insan aqlını işə salsaq görə ki, var-dövlət toplayıb dünyada qoyub getmək ağılsızlıqdır. Amma bəzi məsələlər var ki, Allaha iman gətirmədən bu məsələləri anlamaq olmur. İmanlı insan Allaha təvəkkül və təslim, onun qəzavü-qədarından razılıq hesabına dərin mənaları asanlıqla dərk edir. Əgər etiqadsız insan bir

ehtiyacla üzləşirsə, ani olaraq özünün, dostları və yaxınlarının imkanına ümid edir. Amma imanlı insan istənilən bir çətinliklə üzləşən kimi dərhal Allahu xatırlayır. Kamil dini tərbiyə almamış insanlar bir işin həyata keçməsi üçün Allahu yox, özünü təsirli bilir. Amma din insana öyrədir ki, hədəfə çatmaq üçün sərf etdiyimiz bütün qüvvə və vasitələri təsirli edən Allahdır. İnsan çalışmalıdır ki, hər şeydən qabaq Allaha ümid etməyi bacarsın. Bu o demək deyil ki, insan oturub baxmalı, Allah isə iş görməlidir. Allah heç bir vasitə olmadan ehtiyacları ödəməyə qadir olsa da insan çalışmalı və vasitələrdən istifadə etməklə təkamül yolunu keçməlidir. Əgər insan özü çalışıb ruzi qazanmasa onun halal və harama münasibəti bilinməz. İnsan vəzifəsinə əməl etməklə inkişaf edir. Amma o, unutmamalıdır ki, Allahın razılığı olmasa bütün vasitələr təsirsizdir. İnsan əvvəl Allahdan yardım istəyib sonra işə girişməlidir.

İnsanı hərəkətə gətirən ya dünya, ya da axirət istəyidir. Amma hər iki istəyin gerçəkləşməsi Allahdan asılıdır. Allahın yardımına ümid bağlayaraq işə girişənlər bir çox çətinlikləri asanlıqla adlaya bilirlər. Yəni özünə yox, Allaha arxayın olanlar daha asanlıqla müvəffəqiyyətə çatırlar.

Çətinlik zamanı bu Quran ayəsini xatırlamaq faydalıdır: «**Məgər Allah öz bəndəsinə kifayət deyilmi?!**»¹. Allahın qüdrət və əzəmətini xatırlayan insan bu əzəmətə sığınmaqla ən böyük çətinliklərdən asanlıqla çıxır.

Amma insanlar adətən, çətinlik üz verən kimi ən qadir xeyirxahını yaddan çıxarıb özü kimi çarəsiz insanlardan

---

¹ «Zumər» surəsi, ayə 36.

kömək umur. Məsələn, uzaq səfərə çıxmış kişi öz ailə-uşağından ötrü nigaran olur. O, nədən nigarandır? Yoxsa elə hesab edir ki, bu ailəni qoruyan odur? Bəlkə özünü bu ailə üçün yeganə qəyyum bilir?

Ailədə məhəbbət təbii hissdır. Amma bu məhəbbət o qədər ifrata varmamalıdır ki, Allah unudulsun. Əgər övlad xəstədirsə ata istər yaxında olsun, istər uzaqda, heç bir fərqi yoxdur. Xəstənin şəfa tapması ilk əvvəl Allahdan asılıdır. Allah səbəb salmayan yerdə həkim-dərman səmərəsizdir. Ruzi də belədir. Çox ailələr kişisi evdə oturduğu halda aclıq çəkir. Çünki ruzi verən kişi yox, Allahdır. Bütün bu xırdalıqları düşünən insan ailədən uzaq düşdükdə Allaha dua etməklə rahatlıq tapa bilər.

NEMƏTLƏR VƏ BƏLALAR QARŞISINDA ŞÜKR VƏ SƏBR

Dünyada baş verənlər iki halda ola bilər: istəyimizə uyğun və ya istəyimizin ziddinə. Sağlamlıq, rifah, rahatlıq, yaxşı hava, meşə, şlalə könlümüzü oxşayır, xəstəlik, kasıblıq, tənhalıq isə bizə sıxıntı gətirir. Həyatımız isə bu zərurətlərlə doludur. Bütün həyatı yalnız əzabdan və ya yalnız ləzzətdən ibarət olan insan yoxdur. Kimi xəstəlik, kimi kasıblıqla imtahana çəkilir. «Bələd» surəsində buyrulur: «**Biz insanı məşəqqətdə yaratdıq**».

İnsan nemətlərə şükr edərsə bu nemətlər artar, bəlalara səbr edərsə Allahın razılığını qazanar. Doğru yolu getmək istəyən insan unutmamalıdır ki, hər bir çətinlikdən sonra rahatlıq gəlir: «**Bəli, hər çətinlikdən sonra bir yüngüllük gəlir**»¹. Bu məsələyə diqqət etməyən

---

¹ «İnşirah» surəsi, ayə 6.

insan dünyada rahatlıq, axirətdə səadət görməyəcəkdir. Səbr etməyən insan üçün adi çətinliklər böyük faciələrə çevrilir. Səbr etməyi bacarmayan insan zəif insandır. İmam Sadiq (ə) möminlərə buyurur: «Hər bəla üçün səbr, hər nemət üçün şükr etməyib çətinlikdən sonra asanlıq gözləməyən aciz adamdır».

DÜNYA HƏYATININ ACILIQLARI

İnsan həyatı dərd-bəla, ağrı-acısız ötüşmür. Bu çətinliklərlə üzləşmək bütün insanlar üçün labüddür. Övlad valideyndən qabaq ölərsə valideyn, valideyn övladdan qabaq ölərsə övlad dərd çəkir. Ömür boyu çətinlik görməmiş insan tapmaq mümkün deyil. Fərdi problemlərdən əlavə insan üçün təbii və ictimai çətinliklər də var. İnsan daim bu çətinliklərdən qurtarmaq üçün səy göstərir. Əlbəttə ki, o bir çox müvəffəqiyyətlər qazanıb. Amma aradan qaldırılmış hər bir çətinlik tamamilə yenisi ilə əvəz olunur. Məsələn, insan dənizdən neft çıxarmaqla enerjiyə olan tələbatını ödəyir. Bunun əvəzində dəniz çirklənir, yeni bir problem yaranır. Qədim dövrdə əsas nəqliyyat vasitəsi olan at təsadüfən öz süvarisini təpiklə vura bilərdi. Amma bu gün insanı bir anda mənzilinə çatdıran təyyarə süqut edərsə yüzlərlə insan öz həyatı ilə vidalaşmalı olur. Əgər bir milyonçu ilə bir əkinçinin həyatını dərinədən müşahidə edə bilsək, əkinçinin fiziki və psixoloji durumu qibətə doğurar.

İstisnasız olaraq bütün insanlar çətinlik çəkir və bu, dünya həyatının səciyyəvi xüsusiyyətidir. Axirət həyatı

isə belə deyil: «**Onlara cənnətdə heç bir yorğunluq üz verməz**»¹.

Bəşər öz həyatını rahatlaşdırmaq üçün daim çalışır. Amma o ruhunu unudaraq tamamilə yanlış istiqamətdə hərəkət edir. O öz mənəviyyatını tərbiyələndirmək əvəzinə ruhi narahatçılığını müvəqqəti aradan qaldırmaq üçün əyləncələr axtarışındadır. Hal-hazırda bəşəriyyət imansızlıqdan yaranmış ruhi sarsıntıları spirtli içkilər və narkotik maddələrlə sakitləşdirmək istəyir. O öz ağlına məst etməklə sanki səadətə baxmaq istəyir. Amma məstlikdən oyanan kimi dünya əvvəlkindən də qaranlıq görünür. O bu qaranlığın qorxusundan yenidən içir, içir, içir... və nəhayət o, iyirənc bir əski parçası tək bütün cəmiyyətin gözündən düşür. Narkotikada xoşbəxtlik axtaranlar orqanizmin tələbini yubatdıqda ən böyük cinayətə getməklə ağ ölümə düçar olurlar.

Çətinliklər qarşısında çırpınan bəşəriyyətə psixologiya tövsiyə edir ki, bu çətinliklərlə barışmaq lazımdır. Guya övladı narkotikaya qurşanmış ata bu vəziyyətlə barışıb öz rahatlığını qorumaq lazımdır. Problemlərə belə baxış onları daha da dərinləşdirib bəşəriyyətin süqutuna aparır.

DÜNYA ÇƏTİNLİKLƏRİNİ YALNIZ DİNİ BAXIŞ ARADAN QALDIRA BİLƏR

İnsan dini göstərişlərə əməl etməklə dünya çətinliklərindən qurtula bilər. İnsan öz var-dövlətini Allahın ona verdiyi əmanət kimi qəbul etsə bu var-dövləti itirməkdən qorxmaz. Dostunuz sizə müvəqqəti verdiyi kitabı geri alanda qəmlənirsinizmi? İnsan anlamalıdır ki, dünyada olanların hamısı müvəqqəti

---

¹ «Hicr» surəsi, ayə 48.

istifadə üçündür. Bu həqiqətləri anlayan insan heç nəyi itirməkdən qorxmur. Aydındır ki, imansız insan deyilənlərlə razılaşmayacaq. Qeyd etdiyimiz yanaşma üsulundan yalnız Allahı tanıyan imanlı insanlar istifadə edə bilər. İkinci tərəfdən, nemət insanlara əbəs yerə verilmir. Nemət verilən adam şükürlə, nemət əlindən çıxan isə səbrlə imtahan olunur. İslam dinində çətinlik zamanı səbr edən və ilahi nemətlərin şükrünü yerinə yetirən insana əbədi səadət vəd olunur. Şükr və səbr olmadan kamilləşmə qeyri-mümkündür. Mərifətli insan anlayır ki, bütün çətinliklər onun təkamülü üçündür.

İmam Sadiq (ə) İbn Cündəbə buyurur: «Qarşına çətinlik çıxdığı zaman özünü səbrə vadar et». Məsələn övladı, var-dövləti itirmək olduqca ağrılıdır. Dinsiz adamlar da bu itkilərə dözə bilərlər. Amma möminlə kafirin səbri mahiyyətə fərqlənir. Dinsiz adam onsuz da əlindən bir iş gəlmədiyini anlayıb dözür. Amma imanlı insan dərk edir ki, Allah öz verdiklərini geri alır və hər hansı bir narazılığa əsas yoxdur.

İnsan imtahan üçün yaşayır və onun qarşısında həmişə iki yol vardır. O, bu iki yoldan birini seçməkdə azaddır. İmtahandan üzü ağ çıxan insanı əbədi səadət gözləyir. Dindən xəbərsiz insan bütün bu incəliklərin qarşısından gözü bağlı keçir.

ON DOQQUZUNCU DƏRS:

YAĞLI DİLDƏN HƏZƏR!

CƏMIYYƏTDƏ RƏFTAR VƏ DANIŞIQ

İnsan öz fərdi və ictimai ehtiyaclarını ödəmək üçün başqaları ilə əlaqə saxlamağa məcburdur. Əgər insan cəmiyyətlə agah və sağlam münasibətdə olsa bu əlaqələr onun dünya və axirəti üçün faydalı ola bilər. Məsələn, imanlı və savadlı insanlarla münasibət insanın qəlbini işıqlandırır, onun mərifətini artırır. Amma əksəriyyət belə deyildir. Cəmiyyətə çıxan adam özünü yalan, qeybət, böhtan kimi günahlardan qormalıdır. Ətrafımızda baş verən hadisələri düzgün anlamaq və ictimai vəzifələrimizə düzgün əməl etmək üçün öz hərəkət və rəftarlarımızı dəqiq qiymətləndirməliyik. Xüsusi ilə cəmiyyətdə üstün mövqeyə malik olanlar cəmiyyətə müsbət təsirlərinə, xalqa xeyir verəcəklərinə, özlərini xətadan qoruya biləcəklərinə əmin olmalıdırlar. Bunlara əmin olmadan başqaları ilə münasibətləri tənzimləmək qeyri-mümkündür. Xüsusi ilə din təbliğatçıları bu nöqtələrə çox fikir verməlidirlər. Natiqlər öz nitqlərinin lent yazılarına diqqətlə qulaq asıb nöqsanları aradan qaldırmalıdırlar. İnsanlar üzdə yaxşı münasibət göstərsələr də, əslində başqa cür fikirləşə bilirlər. Onlar müəyyən səbəblərə görə əsl düşüncələrini açıqlamaya da bilirlər. Bəzən insan pis münasibətlə üzləşəcəyindən qorxaraq həqiqəti açıqlamır. Şagird müəllimin, fəhlə müdirin düşməninə çevrilməmək üçün həqiqi münasibətini gizlədir. İnsan özünü sevdiyindən gördüyü yaxşı işlərdən ləzzət alır. Möminlər isə gördükləri yaxşı işdə Allahın yardımını unutmayaraq «əlhəmdulillah» pıçıldayırlar. Bəziləri insandakı eqoizimdən istifadə

edərək tərif söyləməklə onu sevindirirlər. Çoxları yağlı dilini işə salaraq yüksək vəzifədə olanların qəlbini alır. Onların niyyəti öz məqsədinə nail olmaqdır. Cəmiyyətdə təsadüf olunan şeytani üsullardan biri budur. Ümumiyyətlə tərif yolu ilə məqsədə çatmaq məşhur üsuldur. Cəmiyyətdə yüksək vəzifə tutanlar bu üsullardan xəbərdar olmazlarsa cəmiyyətdə böyük fəsadlar yarana bilər. Vəzifəli şəxslər başqalarının onlara irad tutmasını gözləməməli, öz nöqsanlarına diqqətli olmalıdırlar. Ətrafdakıların yağlı tərifləri çox vaxt həqiqətə uyğun olmur. Yağlı tərifə aldananlar bir zaman həqiqəti anlayanda artıq gec ola bilər.

YAĞLI TƏRİFLƏRƏ QARŞI

İnsan yağlı təriflərin qarşısını alıb özünü qorumaq üçün nə edə bilər? Aldanmamaq üçün nə etməliyik? Bu olduqca çətin bir işdir. İnsan özünü sevdiyindən nəsihət, danlaq ona ağır gəlir. Yalnız özünü tərbiyə etmək istəyənlər belə şirin təriflərə qarşı çıxmağa bilər. İnsan özü haqqında deyilən təriflərə diqqətlə yanaşmağa həqiqəti axtarmalıdır. Tərif deyən insana elə münasibət göstərmək lazımdır ki, bu hal bir daha təkrarlanmasın.

İslam Peyğəmbəri (s) buyurur: «Sizi tərifləyənlərin üzünə torpaq atın»¹. Həzrət (s) möminlərə anlatmaq istəyir ki, təriflə tünd rəftar edib ona tərif etməkdən ötrü macal verməmək lazımdır.

TƏNQİDƏ DÖZÜMLÜLÜK RUHU

İnsan özünü tənqiddə dözümlülük ruhunda tərbiyə etməlidir. İnsan öz nöqsanlarını kənardakılar kimi görə

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 73.

bilmir. Özünü tərbiyələndirmək istəyən insan üçün ətrafdakıların tənqidi olduqca dəyərlidir. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Mənim üçün ən sevimli dost eyiblərimi mənə hədiyyə edən dostdur». Doğrudan da özünü tərbiyələndirmək istəyən adam üçün eyibini bilməkdən böyük hədiyyə yoxdur.

Yalan tərifə uyanları ağıllı hesab etmək olmaz. Yalan tərif deyənlər də belədir. Belələri, heç şübhəsiz ki, nə vaxtsa rüsvay olacaq, hətta cəmiyyətdəki azğınlara görə cavab verəcəklər. Çünki onların yalanı çirkinliyə gözəllik libası geydirərək həqiqətləri ört-basdır etmişdir. Ağıllı insan bir qarın çörəkdən ötrü belə xəyanətlərə yol verməz. Yalan təriflərlə özünü sevdirmək olduqca alçaq sifətdir.

EQOİZM VƏ TƏKƏBBÜR

İnsan yağlı dil və yalan tərifdən qorunmalıdır. Qorunmaq üçün isə güclü iradə lazımdır. İnsan belə mənfi təsirlərin qarşısında yalnız psixoloji hazırlıqla müqavimət göstərə bilər. Əks təqdirdə insanda eqoizm və təkəbbür formalaşa bilər. İnsanın süqutunda təkəbbür mühüm rol oynayır. Qurani-Kərim Peyğəmbərlə (s) müxalifətçilik edənləri təkəbbür sifəti ilə tanıtdırır. «Ğafir» surəsinin 60-cı ayəsində buyurulur: «**Mənə ibadət etməyi təkəbbürünə sığışdırmayanlar cəhənnəmə zəlil olaraq girəcəklər**».

Bəli, bəla qarşısında tir-tir əsən insan bəzən Allah hüzurunda səcdə etməyi özünə sığışdırmır. Vəzifələrin, güclülərin qarşısında əyildiyi halda Allah qarşısında təkəbbür göstərir. «Bəqərə» surəsinin 34-cü ayəsində oxuyuruq: «**Biz mələklərə «Adəmə səcdə edin» dedikdə İblisdən başqa hamısı səcdə etdi. O, lovğalanaraq**

imtina edib kafir oldu». Şeytanı alçaldan onun təkəbbürü idi.

Həqiqət qarşısında təkəbbür çoxlarını uçuruma yuvarlatmışdır. Əlbəttə ki, insan birdən birə Firon ola bilməz. Çirkin təkəbbür sifəti aram-aram doğrulub ərsəyə gəlib. Özünə diqqətli insan bu sifətə qarşı vaxtında mübarizəyə başlayıb çətinlik çəkmədən onun qarşısını ala bilər. Nankor olmayan insan nəinki təkəbbür göstərmir, hətta Allahın qarşısında səcdə etməkdən şərəf duyur. «Loğman» surəsinin 14-cü ayəsində oxuyuruq: **«Biz insana ata-anasına yaxşılıq etməyi tövsiyə etdik... Mənə və ata-anana şükr et. Axır dönüş Mənədir».**

Azca insafı olan adam valideynin, xüsusi ilə də ananın zəhmətlərini itirə bilməz. Yuxarıdakı ayədə Allah-təala nə üçün ata-ananı özü ilə birlikdə xatırladır? Çünki ata-ananın zəhməti göz qabağındadır. Ata-ananın zəhmətini qiymətləndirən şəxs Allahın da nemətlərini qiymətləndirə bilər.

Qəlbində təkəbbür ruhu möhkəmlənmiş şəxs bir addım cəhənnəmə yaxınlaşır. Yalançı təriflər onun gözlərini bağlayır və eyiblərindən xəbərsiz halda küfr yoluna qədəm qoyur. İmam (ə) buyurur: «Düşüncəsiz adamın danışığı və sitayişindən məğrur olmağa – təkəbbürə, özünü bəyənməyə düçar olarsan. Əməllərin ən yaxşısı ibadət və təvazüdür.

İYİRMİNCİ DƏRS:

MÖMİN VƏ DÜNYA

DÜNYAYA KÖNÜL VERMƏ!

Ayə və rəvayətlərdə zöhd, qənaət, izzəti-nəfs, bir sözlə, mənəvi saflıq haqqında nəsihətlər çoxdur. Əxlaq kitablarında bu mövzuda daha ətraflı danışılır. Bu mövzu ilə əlaqədar buyuruqları hərtərəfli işıqlandırıb oxucuya çatdırmaq alimlərin vəzifəsidir.

Əsas məsələlərdən biri budur ki, insan yalnız dünya həyatı haqqında fikirləşməməli, dünya ləzzətləri dalınca qaçmamalıdır. O, bu dünyanın müvəqqəti olmasını anlayıb əbədi axirət səadəti haqqında düşünməlidir. Əslində əbədi ilə məhdudu müqayisə etmək məntiqsizdir. Əgər əbədi olan axirəti müxtəlif ulduz sistemləri və kəhkəşanların yaradılışından sonuna qədər olan bir dövrlə (bu qədər uzun müddət olmasına baxmayaraq) müqayisə etmək düzgün deyilsə, bizim dünyadakı ömrümüzlə necə müqayisə etmək olar?

Dünyanın dəyərsiz olmağı məsələsi dərin elmi, fəlsəfi və etiqadi nəzəriyyəyə əsaslanır.

ÖMÜRDƏN İSTİFADƏ

Dünya həyatı qısa olsa da, bu qısa həyat insanın aqibətini təyin edir. İnsanın axirət səadəti məhz bu dünyada müəyyən olunur. Bu baxımdan dünya həyatımızın dəyəri çox böyükdür. Amma yaxşı nəticələr əldə etmək üçün dünya həyatının hər dəqiqəsinin qiymətini bilmək lazımdır. Təbii ki, insan öz ehtiyaclarını ödəmək üçün ömür boyu çalışır. Fərdi və ictimai vəzifələr olmasaydı insanın imtahanı da mümkün olmazdı. Seçim prosesini yaşayan insan təkamül yoluna qədəm qoyur.

İnsan pislə yaxşı arasında yaxşını seçməklə behiştə çata bilər.

Sual oluna bilər ki, insan qarşısına çıxmış işləri planlaşdırarkən hansına üstünlük verməlidir. Məsələn, gənc iki yol ayrıcında qalıb; oxumağa getsin, yoxsa işləməyə? Quran oxusun, yoxsa ibadət etsin? İdman faydalıdır, yoxsa istirahət? Əsas suallardan biri isə budur: dünya həyatı üçün nə qədər çalışmaq olar? Bu sualın fərdi və ictimai baxımdan iki cavabı vardır. Fərdi baxımdan əsgərlə əkinçinin vəzifələri fərqlidir.

İctimai baxımdan bu suala cavab vermək üçün iqtisadi inkişafa İslam prizmasından baxmalı olacağıq.

İSLAM VƏ İQTİSADI İNKİŞAF

İnsan firavan həyat, var-dövlət üçün çalışmalıdırmı? İndi bütün ölkələrdə cəmiyyəti iqtisadi böhrandan çıxarmaq üçün iqtisadi inkişaf proqramları hazırlanır. İslam iqtisadi inkişaf proqramını qəbul edirmi? İnsanlar vaxtının daha çoxunu işə sərf edib nəticədə varlı olmalı, yoxsa sadə qidalarla keçinib ibadətə üstünlük verməlidirlər? Bu mövzu konfranslarda, seminarlarda çox araşdırılır. Hətta İslamı bir neçə əsr geridə görməyi öyrənənlər dini iqtisadi inkişaf ilə üz-üzə qoydular. Onlar öz məntiqsiz fikirlərinə əsaslanaraq haray çəkirdilər ki, iqtisadi inkişaf gəlsə din əldən çıxacaq.

Bəs həqiqət necədir? Doğrudanmı insanlara səadət yolunu göstərən bir din onları kasıbçılığa çağırır? Doğrudanmı varlı adam pis adamdır? Əgər İslam var-dövlətə belə münasibət göstərirsə nə üçün Allahın peyğəmbəri Süleyman (ə) Ondan var-dövlət istəyir? **«Pərvərdigara, məni bağışla və mənə kimsənin nail ola**

bilməyəcəyi mülk ver»¹. Süleymanın büllur saraylarını XXI-ci əsrin hansı tikilisi ilə müqayisə etmək olar. Bu saraya daxil olan Bəlqis islanmasının deyə, ətəklərini qaldırır. Ona belə deyilir: «**Bu büllurdan tikilmiş bir saraydır**»².

Həzrət Peyğəmbər (s) və məsum imamlar (ə) haqqında məlumat verilir ki, bu ilahi şəxsiyyətlər ildə onlarla qul azad edərmişlər. Belə bir böyük iş üçün hər insanda imkan olmayıb. İmam Hüseyn (ə) bir neçə dəfə bütün var-dövlətini kasıblara paylamış, fəqirlərə çatan qədər özünə də pay götürmüşdü. İmamların sadə geyib, sadə yaşayıb, sadə yeməsi o demək deyil ki, imamlar kasıb olub.

Demək, İslam müsəlmanların varlı olmasını bəyənir. Müsəlmanı zəlil, ac, savadsız, ev-eşiksiz görmək İslamın yox, İslam düşmənlərinin istəyidir. İşləmək, qazanmaq, Allah yolunda xərcləmək olduqca böyük savaba malikdir. Amma dünyaya könül verib, dünya sərvətinə çatmaq üçün bütün müqəddəslikləri ayaq altına almaq, Allahı yaddan çıxarmaq ən böyük bədbəxtçilikdir.

İctimai və iqtisadi nəzəriyyələrdən birinə görə bu gün qərbdə sənayenin inkişaf səbəbi dindar məsihilərin uzun müddət qənaət edərək sərmayə, kapital toplaması olub. Marks isə kapitalizmin yaranma səbəblərindən biri kimi məsihiliyin üç qolundan biri olan protestantlığı göstərir.

Əsas məsələ budur ki, insan dünyaya könül verməsin. Mümkündür ki, Allah rızasına görə ağa öz sürüsündən keçə, çoban isə çomağından keçməyə. Demək, qorxu varlı olmaq yox, bu vara bağlı olmaqdır. Qənaət böyük savaba

---

¹ «Sad» surəsi, ayə 35.

² «Nəml» surəsi, ayə 44.

məxsus xüsusiyyətlərdəndir. Heç nəyi olmayan insanın qənaət etməyə imkanı varmı?

Demək, iqtisadi inkişaf möminlik ruhuna zidd deyil. Pul məqsədə çatmaq üçün vasitədir. Amma pulu əlinə almaqdan ləzzət duyanlar onu xərcləmək yox, toplamaq barədə düşünürlər. Qəpik-qəpik yığdığı pulları xəzinələrdə dondurub Allahın hüzuruna əliboş gedən milyonçular çoxdur! Xəzinələrdə milyardlar yığılmışkən bir qarın çörəyə möhtac milyonlar çoxdur! Xoş o insanın halına ki, ibadətdən ayrılmadan zəhmət çəkib var-dövlət qazanır və bu var-dövlətdən ehtiyaçlılara verdiyi qədər istifadə edir.

DÜNYA NEMƏTLƏRİNDƏN İSTİFADƏ QAYDALARI

Ayə və hədislərdə, adətən, dünyaya bağlılıq məzəmmət olunur. Əlbəttə ki, söhbət ifrat və təfrit bağlılıqdan gedir.

Əvvəla təyin etməliyik ki, dünya nemətlərinin faydalı bir həddi varmı? Doğrudanmı ləzzətli xörəklər, gözəl geyimlər, xoş ətirilər zərərliyədir? Bəziləri qəti şəkildə bildirir ki, bütün bunlar zərərliyədir və onlardan istifadə edən insan mütləq cəhənnəmə gedəcəkdir. Bu olduqca yanlış fikirdir. Bəzi şəraitdə məsumlar dünyanı zəhərli iləna oxşadırlarsa, digər bir şərait barədə Quran buyurur: **«Bu gün pak nemətlər sizə halal edilmişdir»¹**, **«Allahın öz bəndələri üçün yaratdığı zinəti və təmiz ruziləri kim**

---

¹ «Maidə» surəsi, ayə 5.

haram buyurmuşdur»¹, «Biz səmada bürclər yaratdıq, onları baxanlar üçün bəzədik»².

Adətən, kənddə yaşayıb heyvandarlıqla məşğul olanlar üçün öz sağlam, çox saylı sürüsünü müşahidə etməkdən ləzzətli iş yoxdur. Allah-təala buyurur: **«Onları səhər naxıra, axşam axura gətirdikdə baxıb zövq alır, fərəhlənirsiniz»³.** Allah-təala hər şərait üçün xüsusi nemətlər yaradaraq dünya həyatını zینətləndirmişdir. İnsan bütün halal nemətlərdən istifadə etməli, şəxsi görünüşünə də fikir verməlidir: **«Ey Adəm oğulları, hər ibadət vaxtı gözəl libaslarınızı geyin, yeyin-için, lakin israf etməyin, çünki Allah israf edənləri sevməz»⁴.**

İkinci mühüm məsələ insanın bu nemətlərə qəlbən bağlı olmasıdır. Hər hansı bir nemətə qəlbən bağlanmaq üçün insan çox qüdrətli olmalıdır. Ayə və rəvayətlər dünyanı yox, məhz dünyaya bağlılığı pisləyir. Dünya yox, dünyaya məşğul olub Allahu unutmaq pisdir.

İnsan öz təsiri altında olanları dünyaya bağlılıqdan xilas edə bilərmi?! Ən təsirli üsullardan biri ifrat və təfritdən çəkinib orta həddi gözləməkdir. İnsanı ifrat və təfritdən çəkindirəcək şərait lazımdır. Belə bir şərait olmadıqda orta həddi qorumaq problemə çevrilir.

Məsələn, yetkinlik yaşına çatmış bir gənci tərbiyə etmək üçün onunla yumşaq rəftar edib onu mənəvi işlərə həvəsləndirəcək şərait yaratmaq lazımdır. Hansı ki, dünya məhəbbəti nə tərbiyəçi, nə də şərait istəyir. Əgər insan tabeçiliyində olan insanlar üçün orta həddən artıq

---

¹ «Ə`raf» surəsi, ayə 32.

² «Hicr» surəsi, ayə 16.

³ «Nəhl» surəsi, ayə 6.

⁴ «Ə`raf» surəsi, ayə 31.

dünya şəraiti yaradarsa onları dünyapərəstliyə təşviq edir. İnsan bütün sahələrdə özünü normadan aşağı faydalanmağa öyrətməlidir. Dünya məsələlərində üstünlük qazanmaq həvəsi insanı küfrə endirə bilər. «Qəsəs» surəsinin 83-cü ayəsində buyrulur: «**Biz bu axirət yurduunu yer üzündə təkəbbürlük etməyənlərə və fitnə fəsad törətməyənlərə qismət edirik**». İmam Sadiq (ə) buyurur ki, ayaqqabısına dostununkundan yaxşı bağ bağlamaq istəyən özünü yuxarı tutmaq xəstəliyinə düşər olub. İmam (ə) İbn Cündəbə buyurur: «Allahın müqəddər etdiyinə qane ol. Öz olanlarına nəzər sal. Başqalarının malik olduqlarına göz dikmə. Bax gör Allah sənə necə nemətlər verib».

Adamların xarakterinə işarə olunan bir məsələdə deyilir ki, kimi bə'zi insanlar içində yarısına qədər su olan stəkanın boş yarısını, bə'ziləri isə dolu yarısını görür. Allah istəyir ki, insan dolu yarısına nəzər salıb şükr etsin. Bə'zən insan heç vaxt çata bilməyəcəyi şeyləri ələ gətirməkdən ötrü daim götür-qoy edir. Qənaət ruhiyyəsində olan heç zaman acımadığı kimi bu ruhiyyədə olmayanlar da heç zaman doymur. Onlar hesablarında pul, süfrələrində dadlı təamlar olduğu halda, ehtiyac və aclıq hissi ilə əriyirlər. Dünya şor suya bənzəyir. Onu içənin ciyəri yanır. İnsan malik olduğu şeylərin qədrini bilib qane olarsa hər zaman şad olar. Amma öz olanlarına qane olmayıb əlçatmaz arzularla qovrulanlar sevinc üzünə həsrətdir. İmam (ə) «əlində olanlardan axirət səadət üçün də faydalan» buyurur.

DÜNYA MALINA BAĞLILIĞIN QÜSURLARI

İnsanın dünya malına münasibəti bir neçə baxımdan araşdırıla bilər. Məsələn, əgər söhbət insanın dünya

malına məhəbbətindən gedirsə, bu malın az və ya çox olmasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Əgər dünya malına məhəbbət insanın ibadəti və ictimai vəzifələrinə zərər vurursa, bu çox təhlükəli haldır. Ona görə də insan belə bağlılıqlardan qorunmalıdır. İnsan bir şey əlindən çıxdıqda qəmlənməməli, bir şey qazandıqda da sevinməməlidir. «Hədid» surəsinin 23-cü ayəsində buyrulur: **«Bu sizin əlinizdən çıxana kədərlənməməyiniz və sizə verilənə də sevinməməyiniz üçündür»**. Əlbəttə ki, bu sözləri demək çox asandır.

İnsan özünü belə bir məqama çatdırmaq üçün müxtəlif üsullardan istifadə edə bilər. O öz nəfsini tərbiyələndirmək üçün ən çox sevdiyi bir şeyi başqasına bağışlaya bilər. «Ali-imran» surəsinin 92-ci ayəsində oxuyuruq: **«Sevdiyiniz şeylərdən sərf etməyincə savaba çatmazsınız. Şübhəsiz ki, Allah xərclədiyinizi biləndir»**.

İnsanlara əl tutmaq üçün çalışmağın bir şərti var. Aydın ki, başqalarına əl tutmaq müstəhəb, bir çox vəzifələr isə vacibdir. Müstəhəb iş vacib işə mane olmamalıdır. Məsələn, təhsili buraxıb pul qazanmaq və onu başqalarına paylamaq düzgün sayılmır. Vacib işin tərk olunmasına gətirən müstəhəb iş icazə verilmir.

Mümkündür insan ixtiyarında olan var-dövlətdən istifadə etməsin. Burada müxtəlif məqsədlər ola bilər. İnsan paxıl olduğu üçün yığdığı var-dövlətdən istifadə etməyə qiymaz. Amma başqa bir səbəb də ola bilər. Mümkündür ki, insan dünya ləzzətlərinə adət etməmək üçün qazancına toxunmasın. İnsan birdən-birə qula çevrilmir. O, öz bütünə asta-asta vərdiş verir. İnsan dünya malından az istifadə etməklə onun məhəbbətindən

amanda qala bilər. Ümumiyyətlə, qənaət və az xərcə dolanmaq övliya sifətidir. Sərvətli adam zahid də ola bilər. Misilsiz var-dövlətə malik olan həzrət Süleyman öz əlinin zəhməti ilə ərsəyə gətirdiyi arpa çörəyi yeyərdi.

İnsanı dünya malına bağlayan digər bir əlaqə zəif əxlaqi sifətlərdir. Yalnız zəif əxlaqlı insanlar dünya malını dəyərli bilib onun ardınca qaça bilərlər. Hər hansı itki səbəbindən qəm-qüssəyə batmağın da bir səbəbi zəif əxlaqdır.

Əgər insanın dünya malına məhəbbəti olmasa və yalnız vəzifələrinin icrası üçün dünyadan istifadə etsə heç zaman dünyaya könül verməz. İstər varlı insanın Allah yolunda infaqı, istərsə də imkansızlıq qarşısında insanın səbri böyük ibadətlərdən sayılır. Axirəti düşünən insan var-dövlət tapıb onu itirməkdən qorxmur. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Böyük var-dövlət və güc səni məst etməsin».

«Allah sevincdən özünü itirənləri xoşlamır»¹. İnsan var-dövlətini əldən verdikdən sonra bədbin olarsa Allahın sevgisindən məhrum olar. «Məaric» surəsinin 19-22-ci ayələrində buyurulur: **«Həqiqətən insan çox həris və tamahkar yaradılmışdır; ona bir pislilik üz verdikdə fəryad qoparır, xeyir nəsib olduqda isə xəsislik göstərir. Namaz qılanlar istisnadır».**

---

¹ «Qəsəs» surəsi, ayə 76.

İYİRMİ BİRİNCİ DƏRS:

MÖMİNİN MÖMİNLƏ ƏLAQƏSİ

İNSANLARIN MÜNASİBƏTİNDƏ BƏZİ

İNCƏLİKLƏR

Əxlaqi məsələlərdən biri müxtəlif xüsusiyyətlərə malik insanlar arasındakı əlaqələrdir. İnsanlar bu münasibətlərdə bəzən ifrat, bəzən isə təfritə gedərək orta səviyyəni gözləməkdə çətinlik çəkirlər. Bəziləri çox soyuq olduqlarından heç kim onlarla ünsiyyət saxlamaq istəmir. Amma bəziləri o qədər tez təsir altına düşürlər ki, hamı onlara yaxınlaşmağa çalışır. Amma İslam orta həddi tövsiyə edir. İnsanlar bir-birlərindən faydalanmaq üçün qarşılıqlı münasibətdə olmalıdırlar. Əgər hamı soyuqqanlı olarsa ictimai birliklər yaranmaz. Əgər bir insan digər insan üçün nemətdirsə, nə üçün biri o birindən uzaq durmalıdır?

Amma asanlıqla təsir altına düşmək də bir xüsusiyyətdir. İnsan öz şəxsiyyətini qorumalı, hər deyiləni qəbul edib hər əmrə baş əyməməlidir. İfrat yumşaqıq insanı başqalarının nəzərində alçaldır. Demək, insan nə həddindən artıq soyuq, nə də həddindən artıq mülayim olmalıdır. O, elə rəftar etməlidir ki, onunla ünsiyyət maraqlı və bu ünsiyyət hər iki tərəfin Allaha yaxınlaşmasına səbəb olsun.

Hər bir insanın yaş, irs, fiziki və mə'nəvi istedad, ictimai mövqe kimi xüsusiyyətləri vardır. İnsanın qurduğu ictimai mövqedən həm yuxarı, həm də aşağıda digər ictimai təbəqələr mövcudur. İnsan özündən aşağıda və yuxarıda olanlarla hansı münasibətdə olmalıdır?

Hamını eyni bir səviyyədə bilmək yanlış fikirdir. Müəllimlə şagird, müdirlə fəhlə, ata ilə övlad arasında

inkar olunmaz fərqlər vardır. İslamda hamının bərabər olduğunu əsas götürərək əsgərin komandirə tabe olmaması tamamilə məntiqsizdir. Rəvayətdə buyrulur: «Bütün müsəlmanlar darağın dişləri tək bərabərdirlər»¹. Lakin bu rəvayətdə müxtəlif ictimai vəzifəyə malik müsəlmanlar yox, Allah qarşısında ümumi bəndəlik nəzərdə tutulur. İctimai işdə rəhbərlik məsuliyyəti daşıyan müsəlmana itaətsizlik ümumi işi müvəffəqiyyətsizliyə aparır. Bu itaətsizlik adətən zəif iradəli insanlarda baş verir. Öz zəifliyini ört-basdır etmək istəyən insan bir pillə hündürdə dayanan müsəlmana qarşı çıxıb «mən səndən əskik deyiləm» demək istəyir. Amma tabeçilikdə olan şəxsin etirazı haqlı da ola bilər.

Amma bütün bu zərurətlər müsəlman cəmiyyətinin xeyrinə olduğu üçün hər müsəlman öz vəzifəsinə əməl etməlidir. Mömin insan nəfsani istəklərə uyub tabeçiliyində olduğu şəxslə dava-dalaşa yol vermədən öz vəzifəsinə əməl etməlidir.

İnsan özündən aşağıda dayananlara həqarət gözü ilə baxmamalıdır. Allah-təala Qurani-Kərimdə buyurur: «**Bir qövmlə digərini lağa qoymasın. Ola bilsin ki, lağa qoyulanlar lağa qoyulardan daha yaxşı olsunlar**»².

Ey böyük vəzifələrdə işləyənlər! Sizə tabe olanlarla insani rəftar edin! Sizin otağınızı süpürən o qarayanız yeniyetmə Allahın lütfü və öz istedadı ilə daha uca mərtəbələrə qalxa bilər. Bu gün elə edin ki, sabah onun məhəbbətli baxışları qarşısında xəcalət çəkməyəsiz.

---

¹ «Biharul-ənvər», cild 78.

² «Hucərat» surəsi, ayə 11.

MƏRİFƏTLİ RƏİSLƏRƏ EHTİRAM

Çox az müsəlmanlar imam və rəhbər qarşısında ciddi məsuliyyət hiss edirlər. Söhbət sırf İmam Zaman (ə) canişinindən getmir. Mövzuda hər hansı bir qrupa və iş ədalətlə başçılıq edənlər nəzərdə tutulur. Cəmiyyətdə iki cür rəhbər və müdirlər rastlaşırıq: tutduğu vəzifəyə layiq olanlar və layiq olmayanlar. Cəmiyyət ləyaqətsiz insanların rəhbərliyinə yol verməməlidir. Amma ləyaqətli rəhbərlərə itaət etməklə cəmiyyətin problemlərini aradan qaldırmaq zəruridir. Bütün insanlar səhv etdiyi kimi, müdir də səhv edə bilər. Təsadüfi bir səhvə görə ləyaqətli bir insanı işdən uzaqlaşdırmaq olmaz. «Ənfal» surəsinin 46-cı ayəsində buyrulur: **«Allah və onun peyğəmbərinə itaət edin. Bir-birinizlə çəkişməyin, yoxsa qorxub zəifləyər, gücdən düşərsiniz».**

Bəziləri elə güman edirlər ki, təvazö hər əmrə tabe olub, hər deyilənlə razılaşımaqdır. Bu təvazö yox, ağılsızlıqdır. Belə bir hərəkət insanın istedadlarını öldürür, onu müqəvvaya çevirir. Bəli, insanı eqoizmdən, təkəbbürdən, yersiz müxalifətçilikdən çəkindirən təvazö kamil insanlara məxsus fəzilətdir. Şeytanı məhv edən özünü böyük bilməsi oldu. Çox böyük insanlar, hətta din alimləri təkəbbür ucbatından uçuruma yuvarlanıb. İnsanın ifrat təvazösü də təkəbbür kimi düşməndir. İfrat dərəcədə təvazökar olan insanlar cəmiyyətdə layiq olduqları mövqedən məhrum olurlar. Belə insanların bir küncə çəkilib oturması cəmiyyətə çox böyük zərbə vurur.

Həzrət İmam Sadiq (ə) buyurur: «İnsan öz tövhidi (dini) baxışında başqalarına ümid etməyib, yalnız Allaha bağlanıb, Ondan kömək istəməlidir. Diqqətini Allaha yönəldən şəxs insanlara möhtac olmaqdan qurtulur və

onun istedadları çiçəklənir. Allahla bağlılıq gücləndikcə insanın ictimai şəxsiyyəti ucalır və o, başqalarına əl açmamaqla hörmətə çatır.

İYİRMİ İKİNCİ DƏRS:

DÜŞÜNƏNLƏR ÜÇÜN NƏSİHƏTLƏR

TƏLƏSKƏNLIYIN PİS TƏSİRLƏRİ

İnsan adətən, nəfsinin vəziyyətindən, niyyətlərindən, ətrafındakı hiylələrdən xəbərsiz olur. O, təbii, psixoloji, ictimai şəraitdən doğan bəzi səciyyəvi hərəkətlərə yol verir. Onun yeməyi, danışmağı, rəftarı çox vaxt bu şəraitdən asılı olur. Ətraf mühitin diktəsi ilə hərəkət edən insan çox vaxt bu hərəkətləri ölçüb-biçmədiyindən səhvlərə yol verir və sonradan peşman olur. Oturuşu, duruşu, danışığı, rəftarı ona əzab verməyə başlayır. Bu ağrılardan qaçmaq üçün insan iş görməzdən əvvəl öz aqlını işə salıb, əvvəlcə düşünüb, sonra hərəkət etməlidir. İmam Sadiq (ə) öz səhabələrinə buyurur ki, heç zaman tələsik iş görməyin. Səbr edib bu işin faydasının zərərindən çox olduğuna əmin olun!

Bu göstərişlər təkəcə dini yox, dünya həyatına da aiddir. Mömin isə həm dünya, həm də axirət işlərinin faydalılığını düşünür. O anlayır ki, bir saat dünya ləzzətinə görə insan əbədi olaraq cəhənnəmə gedə bilər. Xeyir və zərəri götür-qoy edən insan heç zaman günaha yol verməz. Məsələn, şərab içən şəxsə «içmək olmaz» deməklə zahirən dini vəzifə bitir. Amma şərabxora bir insan kimi ürək yandıran müsəlman aqlını işə salıb elə bir iş görə bilər ki, qarşısındakı günahkar qəflət yuxusundan oyanıb normal həyata qayıdar.

Mömin müsəlman ağıllı və uzaqgörən olub tədbirlə iş görməli və öz ilahi məqsədinə nail olmalıdır.

AĞIL İNSAN ÜÇÜN ÇIRAQDIR

Qurani-Kərimdə qəlb, əql və nəfsin insana aid xüsusiyyətlər olması bəyan olunur. «Yusif» surəsinin 53-cü ayəsində buyrulur: «**Rəbbinin rəhm etdiyi kimsə istisna olmaqla nəfs pis işlər görməyi əmr edər**». Bu ayədə nəfs mənfi tanıtılır. Amma bəzən o sevgi ilə yad edilir: «**Ey arxayın nəfs, dön rəbbinə, sən Ondan, O da səndən razı halda**»¹.

Əvvəla, nəfs İslamda mühüm mövzulardandır və müxtəlif mənalarda işlənir. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Qəlbini özünə elə yaxın et ki, sanki onunla şəriksən. Ağlını ata yerində bilib əlindən tut və ardınca get. Nəfsinə isə vuruşacağın düşmən kimi bax».

Çoxları sanki bilərəkdən bütün bu deyilənlərin ziddinə gedir. Ağlın yerinə nəfsi rəhbər seçir. Hansı ki, İslam nəfsə yox, əqlə itaət etməyi tapşırır. Biz insanlar adətən daxilimizi qoyub zahirimizlə maraqlanırıq. Bəzən işin əsl məqsədi yaddan çıxır və insan nəfsin komandanlığı altında tər tökür. Məsələn, yaxın bir adamı nəsihət etmək istəyən şəxs əvvəlcə öz istəyini qiymətləndirməlidir. Görən, məqsəd insanlıq vəzifəsini yerinə yetirmək, yoxsa ağıllı görünməkdir?

Əxlaq alimləri özünü düzəltmək istəyənlərə çox ciddi şəkildə tapşırırlar ki, iş görməzdən əvvəl niyyətə fikir vermək lazımdır. İlahi məqsədlə işə başlayanlar üçün bir çox çətinliklər artıq geridə qalmışdır. Şəriki tərəfindən aldanmaq istəməyən insan ilk əvvəl öz qəlbini şeytan vəsvəsələrindən pak etməlidir. Əks təqdirdə daha böyük problemlərlə qarşılaşmaq olar.

---

¹ «Fəcr» surəsi, ayə 27-28.

Bunu da qey edək ki, İslamın bəzi bölmələrində əql və nəfs müxtəlif mənalarda işlədilir. Əxlaq mövzusunda əql insanı doğruya, nəfs isə süquta çəkir. Əlbəttə ki, xoşbəxt olmaq istəyən insan yaxşılardan ardınca gedəcək. Uşaq atanın əlindən tutduğu kimi, əqlin əlindən tutub çətinliklərdən keçməliyik. Səadət yolunda bizə maneə olmuş nəfs isə daim hədəfdə olmalıdır.

Unutmaq olmaz ki, nəfs insanı ləzzətlərlə aldadır. Ağıllı insan anlayır ki, nəfsin öləri ləzzətləri arxasında cəhənnəm öz qapılarını açmışdır. Nəfsin insana təqdim etdiyi bütün ləzzətlər ani, amma axirət ləzzətləri misilsiz və əbədidir.

Allahla ünsiyyət, Onun mərifətini dadmaq, övliyalara ilə görüşmək əbədi bir ləzzətdir. Bu gün duyduğumuz nəfsani ləzzətlər axirət aləmi ilə müqayisədə yuxudan artıq bir şey deyil. «Fəcr» surəsinin 24-cü ayəsində buyrulur: **«İnsan deyəcək: «Ey kaş, əvvəlcədən axirət həyatım üçün bir iş görəydim».** «Ənkəbut» surəsinin 64-cü ayəsində isə belə buyrulur: **«Bu dünya həyatı oyun-oyuncaqdan, əyləncədən başqa bir şey deyil. Axirət aləmi isə şübhəsiz ki, əbədi həyatdır».** Gözlərini dünyaya qapayan insan əbədi həyata düşdüyünü anlayır. İnsan bilməlidir ki, nəfsin şirin vədləri yalnız ölümə qədərdir.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Sən özün-özünə həkim olmalısən. Həm dərdir, həm də dərmanın sənə tanıtılır. Aqıl insan heç zaman sağlamlığı qoyub dərdir götürməz...».

MİNNƏT SAVABI PUÇA ÇIXARIR

Bütün əməllərin düzgünolma və qəbul şərtləri vardır. Oruc tutarkən bu şərtlərə əməl etməsək onun qəzasını

tutmağa məcburuq. Amma əməlin qəbul olması üçün başqa şərtlər də vardır. Əgər bu şərtlərə əməl olunmasa hətta düzgün yerinə yetirilmiş əməl üçün axirət savabı gözləməyə dəyməz. Yaxşı, bəs bir mömin həm düzlük, həm də qəbul şərtlərinə əməl etmişsə yenə də axirət üçün qorxu qalır mı? Diqqət etməliyik ki, çirkin bir iş əvvəlki savabı puça çıxara bilər. Tövbə günahı yuyub apardığı kimi, pis iş də savabı puça çıxara bilər. Məsələn, riyə bütün savabları məhv edə bilər. «Hucurat» surəsinin 2-ci ayəsində buyurulur: **«Ey iman gətirənlər, səsinizi peyğəmbərin səsinədən artıq qaldırmayın və bir-birinizlə ucadan danışdığınız kimi onunla ucadan danışmayın! Yoxsa, özünüz də bilmədən əməlləriniz puç olar»**. Bir mömin saf niyyətlə yardım əlini uzadıb savab qazanır. Amma bir neçə il ötəndən sonra etdiyi yaxşılığı onun uzunə vuraraq əvvəlki savabı puça çıxarır. «Bəqərə» surəsinin 264-cü ayəsində oxuyuruq: **«Sədəqələrinizi malını riyakarlıqla xərcləyən kafir kimi, minnət qoymaqla puça çıxarmayın»**. Minnət yaxşılığı puça çıxarır!

İmam Sadiq(ə) buyurur: «Birinə əl tutmusansa minnət qoymaqla puça çıxarma, əksinə, daha yaxşı bir iş gör ki, əxlaqın gözəlləşsin, axirət savabın artsın.

DİL BƏLƏSİ

İmam Sadiq (ə) buyurur: «İnsanda təbii meyillərdən biri özünü göstərmək, tanımaqdır». Məsələn, uşaq bir şey eşitdikdə onu hamıya danışmaq istəyir və bununla da özünü hər şeydən başı çıxırmış kimi göstərir. Əslində uşağa aid olan bu xüsusiyyətə yaşlı adamlarda da təsadüf olunur. Amma özündə İslami əxlaqi cəvələndirmək istəyənlər belə xüsusiyyətlərlə mübarizə aparır və

riyadan uzaq olmağa çalışırlar. Uşaq isə hətta namaz qılanda da başqalarından tərif umur.

Əqli yetkinliyə çatmamış insan uşaq kimidir. O, namaz qılarkən yalnız Allahın razılığını düşünməli olduğunu bilsə də yenə də başqalarının nəzərini güdür. Bu bəladan qurtulmağın səmərəli yollarından biri az danışmaqdır. Adətən, dilini boş saxlaya bilməyənlər elə öz danışmaları ilə xalis niyyətdə olmadıqlarını bildirirlər. Böyük İslam alimlərindən bəzilərinin bir ömür yaşadığı şəhərdə onların elmi səviyyəsindən xəbərsiz qalıblar. Müctehid özünü necə aparmalıdır ki, adı bir ruhani tək tanınsın?!

Az danışmaq sözbazların belini qırır. Çünki sözbazlar cəmiyyəti çox danışanların dili ilə qarışdırırlar. Az danışmağın digər bir xeyri qəzəbin qarşısının alınmasıdır. Həyəcanlanmış insanın danışığı adətən davaya səbəb olur.

İmam (ə) buyurur: «İstər bildiyin, istərsə də bilmədiyin halda sükuta riayət et. Əgər belə etsən səbrli və həlim insan sayılırsan və bu sükutun sənin üçün alimlər yanında zinət, nadanlar qarşısında örtük olar».

İYİRMİ ÜÇÜNCÜ DƏRS:

HƏZRƏT İSANIN (Ə) ÖZ HƏVARİLƏRİNƏ TÖVSIYƏLƏRİ

BAŞQALARININ EYBLƏRİNİ ÖRTÜN!

Bəzən böyük İslam alimləri öz söhbətlərində başqalarından sitat gətirirlər. Biz də danışanın adını qeyd etməklə deyiləni olduğu kimi çatdırmalıyıq. İmam Sadiq (ə) bir əxlaq nöqtəsini öz şüalarının nəzərinə yetərinə çatdırmaq üçün həzrət İsadən (ə) bir əhvalat nəql edir.

Həzrət İsa (ə) öz həvarilərindən soruşur: «Əgər dostlarınızdan biri yatdığı zaman üstü açılıb ayıb yeri görünərsə, siz nə edərsiniz?». Həvarilər belə cavab verdilər: «Çalışırıq ki, üstünü örtək». Həzrət İsa (ə) buyurdu: «Yox, siz belə etməsınız». Həvarilər çox təəccübləndilər. Amma anladılar ki, burada nə isə bir sirr var. Həzrət İsa (ə) onları anlatmaq istəyirdi ki, təkcə eybi örtmək yox, bu barədə kimsəyə danışmamaq da lazımdır. Həvarilər unudular desinlər ki, onun üstünü örtəndən sonra bu barədə susmaq lazımdır.

Müsəlman başqasının eybini açan yox, örtən şəxsdir. Bəziləri bu işi əmr be məruf və nəhy əz münkərə zidd başa düşürlər. Hansı ki, bir şəxsin eybini aradan qaldırmaq üçün onunla xəlvətdə, ilk əvvəl işarələrlə danışmaq lazımdır.

NƏFSİN İSTƏKLƏRİ İLƏ MÜBARİZƏ

Maddi və mənəvi nemətlərə çatmaq üçün müəyyən vasitələrə ehtiyac vardır. Bu vasitələr iki cürdür: zəruri və tərki ediləsi. Bəzən bu məqsədə çatmaq üçün bəzi zəruri işlər görmək lazım gəlir. Məsələn, aclığı aradan qaldırmaq üçün yemək və qab-qacağa ehtiyac vardır.

Alim olmaq istəyən cahil dərs oxumaq üçün ləvazimatlar əldə etməlidir. Amma bəzən elə olur ki, məqsədə çatmaq istəyən adam birinci dərəcəli vasitələrə üstünlük verir. Məsələn, mənəvi kamilliyə çatmaq istəyən adam haramdan çəkinməzdən əvvəl vaciblərə əməl etməyə başlayır.

Qeyri-maddi hədəfə malik olan din, məzhəb və sektalarda təkamül üçün müxtəlif proqramlar nəzərdə tutulur. Əksəriyyəti özünü arif hesab edən buddistlər riyazət kimi çətin bir işlə məşğul olduqları halda elementar qadağalara məhəl qoymurlar.

Ali məqsədə çatmaq üçün vacib əmrlərə itatla yanaşı, haram işləri də tərک etmək lazımdır. Məsələn, xəstə dərman qəbul edib bəzi xərəklərdən imtina etməklə sağala bilər. Mənəviyyatda da belədir. Bu hal İslam cəmiyyətlərində də müşahidə olunur.

Gecə gündüz ibadət edib, eyni zamanda günaha da yol verən insan deşik vedrə ilə su daşıyana bənzəyir. Yəni əzab-əziyyətlə uzun yol gəlib mənzilə çatanda baxır ki, vedrə boşdur. Ali məqam arzusunda olan adam vacibə əməl, haramdan çəkinmə, müstəhəbbə bağlılıq və məkrühdən uzaqlıq mərtəbələrini keçməlidir.

Kamillik eşqində olan adam nəfsi ilə mübarizə aparmalıdır. O öz hərəkətlərində nə ifrat, nə də təfritə yol verməməlidir. Kamillik yolunda düşmən tək cə nəfs deyildir. Bəziləri nəfsi yeganə düşmən bilib bütün güclərini ona qarşı səfərbər edirlər. Onlar unudurlar ki, ağına-bozuna baxmadan nəfsin ağzından vurmaq insan psixologiyasında elə fəsadlar yarada bilər ki, vacib əməllər də əldən çıxar.

Həzrət İsa (ə) öz şagirdlərinə buyurur: «Nə qədər ki, meyl və şəhvətinizə «yox» deməmisiniz ilahi məqama çata bilməyəcəksiniz».

ÇƏTİNLİKLƏR QARŞISINDA SƏBR

İnsan dünya həyatında istər-istəməz çətinliklərlə qarşılaşır. Bu çətinliklərlə mübarizə aparmaq bəzən vacib dini vəzifə olur. Məsələn, xəstəliklə mübarizə aparmaq dini vəzifədir. Həzrət İsa (ə) öz həvarilərinə buyurur: «Ali məqama çatmaq istəyirsinizsə, xoşagəlməz işlərə səbr etməlisiniz».

Çətinliklər irili-xırdalı olur. Adi soyuqdəymədən xərçəng xəstəliyinədək, yüngül əxlaqlı qadından şikəst övladadək bu silsilə uzanır. Əsas məsələ bu çətinliklərlə mübarizədir. Öz işində yalnız Allahın razılığını istəyənlər öz vəzifəsinə əməl edərək dözümlü göstərir.

Maraqlı bir dastanda deyilir ki, Xərqan vilayətində Şeyx Əbül-Həsən Xərqani adlı arif yaşayarmış. Onun şöhrəti yaxın və uzaq ətrafa yayılıbmış. Bir gün həqiqət axtarışında olan bir şəxs nəsihət almaq üçün şeyxin görüşünə gəlir. Şeyxin arvadı qapıya çıxıb yolçunun istəyini soruşur. Öz ziyarət qəsdini açıqlayan şəxs qadının təhqirlərinə məruz qalır. Qadın hətta öz əri haqqında nalayiq sözlər işlədir. Yolçunun əl çəkmədiyini görüb şeyxin səhraya çır-çırpı yığmağa getdiyini deyir. Yolçu deyilən istiqamətdə yola çıxıb, bir müddət sonra şeyxin çır-çırpı ilə qayıtdığını görür. Şeyx Xərqani ilə görüş həyəcanı yolçunun bədəninə lərzəyə salır. Amma şeyxə yaxınlaşdıqca onu dəhşət bürüyür, az qala gözləri hədəqəsindən çıxsın. Şeyxin topladığı çır-çırpını belində gətirən vəhşi şir yolçuya yuxu kimi görünür. Nəhayət, şeyx yerində donub qalmış yolçuya yetişir. Yolçu

dodaqları əsə-əsə soruşur: «Ya şeyx, bütün gördüklərim məni heyrətə gətirir. Amma bir şeyə daha çox təəccüb edirəm: belə bir kəramət sahibi rəzil bir qadınla necə yaşayır?». Şeyx Xərqani gözlərini yerə dikmiş halda buyurur: «Allahın mənə əta etdiyi kəramətin səbəbi bu qadın qarşısında göstərdiyim səbrdir...».

Əhvalatdan göründüyü kimi, insan Allahın razılığını qazanmaq üçün dünya çətinliklərinə səbr etməlidir.

Nəfslə mübarizənin digər bir forması haram işlərdən çəkinməkdir. İnsan heç bir əzab-əziyyət çəkmədən göz vasitəsi ilə günaha bata bilər. Təbiətin, ulduzlu səmaların, canlı aləmin, ailə-övladın tamaşasından insan böyük zövq alır. Amma insan oturduğu yerdə gözündən şeytan toruna düşə bilər. İcazə verilməmiş səhnələrə baxmaqla insan nəinki axirət hədəflərindən uzaq düşür, hətta bəzi dünya ləzzətlərindən də məhrum olur.

Gözünə yiyə dura bilən adam şəhvətin acı nəticələrindən qorunur, təkamül yolunu davam etdirə bilər. Amma gözünü nəfsin tabeçiliyinə vermiş insan heyvan kimi zəlalətə düşər olur.

TƏLƏSİK MÜHAKİMƏLƏRDƏN ÇƏKİNMƏ

Bir çox insanlar yalnız zahiri müşahidə aparmaqla mühakimə yürüdür, kiminin pis, kimininsə yaxşı adamı olması haqqında tələsik qərar çıxarırlar. Bu iş təkcə möminə yox, özünü ağıllı hesab edən heç bir fərdə yaraşmaz. Zahir həmişə aldadıcıdır. Zahirən xoşagəlməz bir iş görə insanı pis hesab etmək olmaz. Əslində çox yaxşı bir iş zahirən pis də görünə bilər. Həzrət İsa (ə) bu böyük bəlaya işarə ilə buyurur: «Xoş o insanın halına ki, gözü ilə deyil, qəlbi ilə görür». Heyvanlar da adi gözlə

görülür. Amma insanda onun düşüncəsi ilə bağlı olan bəsirət gözü də vardır.

İnsan zahiri gözlə görüb yalnız hiss üzvlərinə əsaslanaraq mühakimə yürütməkdən çəkinməlidir. Aqlını işə salıb dərin araşdırmalar aparmaqla şeytanın tələsindən qurtulmaq olar. İnsan bir baxışa görə əbədi bədbəxt ola bilər. Unutmaq olmaz ki, İslama arxadan zərbə vurmaq istəyənlər həmişə üzvlərinə möminlik maskası taxmışlar. Demək, zahir əsas deyil. Əksinə, zahirən mömin qiyafəsində olmayan bir şəxs daxilən əsl mömin ola bilər.

EYİB AXTARMAQ BƏLƏSİ

İnsanın öz eyiblərinə diqqətli olması birinci dərəcəli vəzifələrdəndir. Təəssüf ki, insanların əksəriyyəti davamlı şəkildə başqalarında eyib axtarırlar. Bu xasiyyətin səbəbi insanın eqoistliyidir. Özünü sevən insan özündə eyib görmək istəmir. Çoxları öz eyiblərindən xəbərdar olsalar da bunu inadkarlıqla gizlətməyə çalışırlar. «**Doğrusu, insan özü-özünə şahiddir**»¹. Onlar öz eyiblərinin əhəmiyyətini az göstərmək üçün daha çox eybi olanları misal çəkirlər.

Allaha yaxınlaşmaq istəyən insan başqalarının yox, öz şəxsi eyiblərinin qayğısına qalmalıdır. Əslində öz eyibləri ilə məşğul olan insanın başqalarının eyiblərini düşünməyə vaxtı qalmır. Öz gözündə tiri qoyub, başqasının gözündə çöp axtaranlar özlərini eyib axtarmaqda ixtiyar sahibi bilirlər. Həzrət İsa (ə) buyurur: «İnsan bu ruhiyədən çəkinməklə kifayətlənməməli, özünü ağasının cəzasından qorumaq istəyən qul kimi

---

¹ «Qiyamət» surəsi, ayə 14.

təvazö göstərib çalışmalıdır. Allahı tanımaq üçün insan özünü tanımalıdır. İnsan öz eyiblərini kəşf etmədən çətin ki, özünü tanısin. İnsan nəinki öz eyiblərini kəşf etməli, hətta bu işdə başqalarından kömək istəməlidir. Təkamül yolunu seçənlər əxlaq ustalarına müraciət edərək öz eyibləri haqqında eşitmək istəmişlər. Bir insana səmimi şəkildə eyibləri deyilərkən qəzəblənib narahat olursa, demək bu şəxsin özünü tərbiyə etmək fikri yoxdur. Avtomobili yolda xarab olmuş sürücü yoldan ötənlərdən kömək istəyir. Maşının eyibi tapılıb sahibinin nəzərinə çatdırılanda o, təşəkkür edir. Eyibli mənəviyyatla təkamül yolunu başa vurmaq olarmı? Bir insan eyibini bilmək istəmirsə, demək onun yola çıxmaq fikri yoxdur.

Eyibə münasibətdə daha bir halla rastlaşırıq. Elə adamlar vardır ki, birinin eybini görəndə zaman özünü üstün tutub hətta qəlbində sevinc də duyur. Belələri yoldan ötən insanın məsələn, libasının söküldüyünü görəndə narahat olmaq əvəzinə, öz səliqəli paltarlarına nəzər salıb qürur duyurlar. Küçədə özündən xəbərsiz söküük paltarla yol gedən adama gülənlər də tapılır. Maraqlı bir rəvayətdə buyurulur: «Bir kafirlə rastlaşdıqda şükr edin ki, Allah sizi imanlı yaradıb». Zahirə eyiblər də belədir. Fiziki cəhətdən nöqsanlı, şikəst adama gülmək yox, özünün belə olmadığını üçün şükr etmək lazımdır.

İYİRMİ DÖRDÜNCÜ DƏRS:

KAMAL YOLUNDA OLAN YOLÇUNUN ƏXLAQI

ƏMƏLİN DƏYƏR MƏRTƏBƏLƏRİ

Başqalarının ləyaqətsiz hərəkətinə insan bir neçə cür cavab verə bilər:

- daha pis rəftar edə bilər,
- eyni şəkildə cavab verə bilər,
- göz yuma bilər,
- pisliyə yaxşıqla cavab verə bilər.

Pisliyə daha pis şəkildə cavab vermək zülmdür və İslamda bəyənilmir. Xüsusi şəraitlərdə pisliyə cavab vermək olar. Pislilik qarşısında göz yummaq və ya pisliyə yaxşıqla cavab vermək yüksək kamillik sifətlərindəndir. «Möminun» surəsinin 96-cı ayəsində buyrulur: «**Sən pisliyi yaxşıqla dəf et**». Başqa bir ayədə oxuyuruq: «**Yaxşıqla pislilik eyni ola bilməz**»¹.

Pis rəftara qarşı yaxşı rəftar göstərmək yüksək əxlaqi dəyər olmaqdan əlavə, qarşı tərəfdə də insani hisslər oyadır. İslamda rəftarın müxtəlif dərəcələri vardır. Mənfi və müsbət rəftarların da dərəcələri vardır. Məsələn, pisliyə eyni pisliliklə cavab vermək rəftarın sıfır nöqtəsidir. Amma pisliyə yaxşıqla cavab vermək müsbət rəftarın zirvəsidir.

Bəziləri iddia edirlər ki, rəftar ya yaxşıdır, ya da pis. İnsan bir işi vicdanın və ya təbiətinin tələbi ilə görə bilər. Məsələn, alman filosofu Kant iddia edir ki, ananın gecə yarı şirin yuxudan durub körpəsinə süd verməsi əxlaqi

---

¹ «Fussilət» surəsi, ayə 34.

dəyər deyil. O, bu fikrini belə əsaslandırır ki, ana bu işi əqlinin yox, analıq təbiətinin göstərişi ilə yerinə yetirir.

İslamda isə belə deyil. Müxtəlif dərəcəli dəyərlər vardır. Bir əməl sıfırdan sonsuzluqadək dəyərə malik ola bilər. Məsələn, dində ən yüksək ixlas, səmimiyyət həzrət Əliyə (ə) aid edilir. Çünki Həzrət (ə) Allaha cənnətlə cəhənnəmə görə yox, ibadətə layiq olduğu üçün ibadət edirdi. Bir çox əməllərin dəyəri insanın niyyətindən asılıdır. İxlas «qürbətən iləllah» deməkdən yox, ibadəti səmimi qəlbədən icra etməkdən asılıdır.

MƏRİFƏT VƏ ME'YAR

İnsan bir dəfəyə yüksək təkamül mərtəbəsinə çata bilməz. Çünki bu iş nəfsin tərbiyəsi yolu ilə mümkün olur. İslam cəmiyyətində insan onun mərifət və düşüncəsinə uyğun tərbiyə oluna bilər. Mərifətdən asılı olaraq tərbiyələr də fərqlənir.

Hamı bilir ki, Allaha yaxınlıq niyyəti ilə qılınan namaz namazın düzgün formasıdır. Amma bütün müsəlmanlar bu səviyyədə namaz qıla bilərmi? Bu olduqca çətin işdir. Çünki insanlar mərifət və aqallıq baxımından müxtəlif səviyyədədirlər. Məsələn, doqquz yaşlı qızdan ixlas gözləmək sadələvhlük olardı. Uşağı namaza həvəsləndirmək üçün onu başqalarının yanında tərifləmək də olar. Belə bir iş uşağın niyyətinə pis təsir göstərsə də başqa çıxış yolu yoxdur. Uşağın vaxtında namaz qılması kifayətdir.

Kantın fikrincə, əxlaqi hərəkət yalnız əql və vicdanın hökmü ilə gerçəkləşir. Əgər əməllərimizi Kantın süzgəcindən keçirsək çox cüzi hərəkətin belə bir xarakterdə olduğunu müşahidə edərik. Amma İslamda əxlaqi hərəkətlərin xarakter müxtəlifliyi göz

qabağındadır. Kantın fikrincə, insan yalnız vicdanın hökmü ilə cihada gedə bilər. Amma İslamda cihad dini bir vəzifədir və ibadət hesab olunur. Əslində cihada gedənin məqsədi Allahın razılığını qazanmaq olmalıdır. Bəs əslində necədir? «Fəth» surəsinin 20-ci ayəsində buyrulur: **«Allah sizə çox-çox qənimətlər və'd etmişdir»**. Ayədən həvəslənərək qazanc dalınca cihada gedənlər də az olmayıb. Bu hərəkətdə me'yar maddiyyətdir. Biz uşağı namaza həvəsləndirmək üçün ona oyuncaq vəd edirik. Dünyanın əksər cəmiyyətlərini uşaq xasiyyətli böyüklər təşkil edir. Bu insanları şirin vədlərlə doğru yola çəkməkdən savayı çıxış yolu yoxdur. Əlbəttə ki, insanı kamillik məqamında görmək istəyən Allah insandan əql və vicdandan doğmuş ali niyyətlər tələb edə bilərdi. Görəsən, bəşəriyyətin neçə hissəsi bu tələbə cavab verərdi? Amma Allahın mərhəməti genişdir. Bu mərhəmət bütün bəşəriyyəti əhatə edir.

Əlbəttə ki, tamah məqsədi ilə cihada gedənlər qınanır; **«Siz puç dünya malını istəyirsiniz. Allah isə axirəti qazanmağınızı istəyir»**¹. Ən böyük niyyət olan axirət fikrinin də mərtəbələri vardır: əzab qorxusu, behişt nemətləri, Allahla görüş. Allahı razı salmaq, Onunla görüş agah və imanlı insanların zövqüdür. Bəs bu zövqdən məhrum olanlar kimə sığınmalıdırlar? Əgər bir insan cəhənnəm əzabının qorxusundan həqiqətə qul olub, hətta canından keçirsə bunun nəyi pisdir?!

Beləcə, İslam dini insanlarla onların səviyyəsinə uyğun rəftar edir. Allah tərbiyəni yalnız Səlmən və Əbuzər üçün qərar verməyib. Hər kəs İslam tərbiyəsindən öz mərifətinə uyğun bəhrələnməlidir.

---

¹ «Ənfal» surəsi, ayə 67.

QARAQABAQLARLA MEHRİBANLIQ

Acıdil, ədəbsiz, daşürək, qaraqabaq adamlarla rəftarın müxtəlif mərtəbələri vardır. Ən yaxşı rəftar ehsandır. Belə adamlarla yaxşı rəftar etmək insanı onların şərindən qoruyur, bəzən isə onları dosta çevirir. «Fussilət» surəsinin 34-cü ayəsində buyrulur: «Sən pisliyi yaxşılıqla dəf et. Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi yaxın bir dost kimi də görə bilərsən.» Xoş rəftar insanın bütün işlərinə ilahi rəng verir. Allahın razılığını qazanmaqdan böyük iş təsəvvür olunmur. İslam insanın belə ali mərifət məqamına çatmasını istəyir.

İmam Sadiq (ə) İbn Cündəbə buyurur: «Səninlə əlaqəni kəsmiş qohum-əqraba, qonum-qonşu ilə əlaqələri möhkəmləndir və onlar kimi hərəkət etmə. Ehtiyacı olduğun zaman səndən üz döndərən şəxs çətinliyə düşərsə ona kömək əlini uzat. Pis rəftara yaxşı rəftarınla cavab ver. Səni acıqlayana da ehtiram göstər. Namərdliyə mərdliklə cavab ver. Zülmü görməməzliyə vur. Heç istəyirsinizmi ki, Allah sizi bağışlasın? Məgər bağışlanmaq istəyən şəxs başqalarını bağışlamaz?!».

«Nur» surəsinin 22-ci ayəsində buyrulur: **«Əgər Allahdan bağışlanmaq istəyirlərsə, onları əfv edib bağışlasınlar».**

Rəvayətlərdə bildirilir ki, başqalarını bağışlayanların günahı qiyamət günü bağışlanar və Allah onların hesabını yüngül edir. Amma alverdə qəpiyindən keçməyənlərin hesabı da ağır olar.

BAGIŞLAMANIN DƏYƏRİ

Ayə və rəvayətlərdə çox təkid olunmuş məsələlərdən biri bağışlamaqdır. Bağışlayanlar haqqında buyrulur:

«O müttəqilər ki, bolluqda da qıtlıqda da xərcləyər, qəzəblərini udar, insanların günahlarından keçərlər. Allah yaxşılıq edənləri sevər»¹.

Sual oluna bilər ki, bağışlamağın dəyəri mütləqdir, yoxsa nisbi? Başqa sözlə, bütün şəraitlərdə bağışlamaq yaxşıdır mı?

Zalımın əlindən qaçıb bizə pənah gətirmiş adamı həmin zalıma təhvil vermək olarmı? Məzlumu zalımın əlindən almaq vacib dini vəzifədir. Bəs nə edək? Qapımızı döyən quldura «burada deyil», «görməmişik» desək yalan olmaz mı? Sözsüz ki, zülmün qarşısını almaq üçün yalan danışmağa dəyər.

Bağışlamaq üçün də müxtəlif şəraitlər vardır. Əgər zalımı bağışlamaq onun zülmünü artırırsa bağışlamaq olmaz. Məsələn, şərikli maldan oğurluq olur. Şəriklərdən biri oğrunu bağışlayarsa, o biri şərikin hüququnu pozar. Bir sözlə, bağışlamağın nəticəsi zülm yox, savab və hidayət olmalıdır.

Bağışlamaq istəyən şəxs cəmiyyəti də düşünməlidir. Peşəkar cinayətkarı bağışlamaq cəmiyyəti təhlükəyə atmaqdır. İslam dini çox dəyərli olan bir qanunla bə'zən cinayətkarı cəmiyyətin gözü qarşısında cəzalandırır ki, başqalarına da ibrət olsun.

On ikinci imam həzrət Mehdi (ə) zühur edən zaman cinayətkarlıq öz kuliminasiya nöqtəsində olacaq. Həzrət (ə) o qədər cani qanı axıdacaq ki, nadanlar onun Fatimə (ə) balası olduğuna şəkk edəcəklər. Amma həqiqi ədalətli cəmiyyəti qurmaq üçün islahedilməz cinayətkarlar öz

---

¹ «Ali-imran» surəsi, ayə 134.

cəzasına çatmalıdır: «Ey ağıl sahibləri, bu qisas sizin üçün həyat deməkdir»¹.

Cəmiyyət ilahi qanunların icrası ilə dirçəlir. «Allahın hökmlərindən kənara çıxanlar sözsüz ki, özlərinə zülm edənlərdir»². Rəvayətdə buyurulur ki, bir günaha görə şəri cəzalandırma cəmiyyət üçün bərəkətli yağışdan daha fadalıdır. Xalqın xəzinəsinə təcavüz etmiş insanı heç vəchlə bağışlamaq olmaz. Xalqın namusuna təcavüz edənlər üçün xüsusi cəzalar nəzərdə tutulur və tapşırırlar ki, belələrinə ürəyiniz yumşalsın.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Öz bağışlanmağınızı sevdiyiniz kimi sizə zülm edənləri də bağışlayın».

Qeyd olundu ki, insan başqasının haqqını yox, öz haqqını bağışlaya bilər.

Başqa bir mühüm nöqtə «həqqullah» (Allahın haqqları) və «həqqunnas» (insanların haqqları) məsələləridir. Yəni oğru dükan sahibindən halallıq alıb onun tərəfindən bağışlanırsa bu hələ o demək deyil ki, Allah da bu adamı bağışlayıb. Allah bəndəni tövbə etdiyi halda bağışlayır.

Həzrət (ə) buyurur: «Allahın sifətlərindən biri budur ki, həm pis, həm də yaxşını bağışlayır». Bəndə öz Allahından nümunə götürməlidir. Amma ilahi sifətləri özündə cilvələndirmək daxilən böyük insanların şənindədir. Günəşə bax! O həm yaxşını, həm də pisi isidir!

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 179.

² «Bəqərə» surəsi, ayə 229.

İYİRMİ BEŞİNCİ DƏRS:

ALLAH, AXİRƏT VƏ HƏRƏKƏT ME'YARI

İBADƏTDƏ NİYYƏTİN ROLU

İslam dinində əməli dəyərli edən niyyətdir. Həm şüə, həm də sünnü mənbələrində həzrət Peyğəmbərdən (s) belə bir hədis nəql olunur: «**Əməllərin dəyəri niyyətdən asılıdır və hər kəs niyyətinə görə bəhrələnəcək**»¹. Niyyəti dilə gətirmək zəruri deyil. Niyyət hər hansı bir işi görərkən insanın əsas məqsədidir. İnsan müxtəlif niyyətlərlə işə başlaya bilər: Allahın razılığını qazanmaq, cəhənnəm əzabından qurtulmaq, behişt nemətlərinə çatmaq və s. Rəvayətdən belə görünür ki, qeyri-ilahi işə görə axirət mükafatı yoxdur. Məsələn, yol kənarına düşmüş dəmir parçasını istifadə etmək niyyəti ilə götürən şəxs üçün heç bir axirət muzdu yoxdur. Amma bu dəmir parçasını başqalarının ayağına ilişməsin deyərək onu götürməklə Allahı razı salmaq istəyən insan üçün ilahi mükafat nəzərdə tutulur. Xalqın gözündə şöhrətlənmək üçün bütün var-dövlətini kasıblara paylayan milyonçu Allahdan mükafat gözləməkdə haqlı deyil. Amma Allahı razı salmaq xatirinə tabağının son çörəyini ehtiyacı qonşusu ilə bölən şəxs əbədi behişt nemətləri ilə mükafatlandırılacaqdır.

İslami əxlaq fəlsəfəsinə əsasən, Allaha görə görülməyən iş sifirə, dünyəvi məqsədlərlə yerinə yetirilən ibadətlər isə sıfırdan da aşağı, mənfiyə bərabərdir.

İslami düşüncə tərzində olmayanlar belə bir tənəsübü qəbul etmirlər. Onlar iddia edirlər ki, hansı niyyətlə olursa-olsun kasıblara pul paylayan şəxs üçün axirət mükafatı vardır. Maraqlıdır, bir şəxsə prezident olmaq

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 70.

üçün xalqın səsi lazımdır. O, xalqa pul paylayaraq onların səsini alır və prezident olur. Demək, bu şəxs verdiyinin əvəzini alır. Bəs bu adam hansı əsasla Allahdan mükafat uma bilər. İslamda yalnız insan mənəviyyəti üçün xeyirli olan işlər məqbul hesab olunur. Axirətdə bu ruhiyyə nemətlərlə yüksəldilir. İnsanın Allahla rəbitəsinin nəticəsi həmin yüksək əhval-ruhiyyədir. Həzrət Peyğəmbərin (s) buyuruğuna görə, insan Allahı zikr etməklə özü üçün behişt nemətlərini artırır. Əksinə, məsələn, bir insan yetimin malını yedikcə özü üçün cəhənnəm odunu alovlandırır: **«Həqiqətən yetimlərin mallarını haqsızlıqla yeyənləri yedikləri onların qarınlarında oda çevriləcək və onlar alovlu cəhənnəmə girəcəklər»**¹.

İbadət zamanı insanın qəlbinə qeyri-ilahi fikirlərin nüfuzu da müxtəlif olur. Məsələn, camaatın diqqətini cəlb etmək üçün namaz qılan şəxsə bir çoxları heç əhəmiyyət vermir. Amma mədrəsə, xəstəxana tikib yol çəkən adama hamı hörmətlə yanaşır. Cəmiyyətdə, adətən, namazqılana yox, xeyriyyə işi görənə maraq daha çox olur. Hər iki niyyət qeyri-ilahi olsa da əhəmiyyətli şəkildə fərqlənir.

RİYA İNFAQIN BƏLASIDIR

İslam dinində ehtiyaclıya göstərilən yardım «infaq» adlanır. İnfaq edən şəxs Allahın razılığından əlavə, ətrafdakıların nəzərini də güdə bilər. Əgər o yardım əlini uzadarkən başqalarının bu işdən xəbər tutmasını istəyirsə niyyəti Allahın razılığını qazanmaq yox, özünü

---

¹ «Nisa» surəsi, ayə 10.

cəmiyyətə tanıtmaqdır. İnsanın bu sayaq ikili niyyəti riya, insan özü isə riyakardır.

İnfaq edən şəxs bu işi gizli görməlidir ki, kömək göstərdiyi insan utanıb-sıxılmasın. Gizli infaqın savabı da böyükdür. Ümumiyyətlə, düzgün icra olunmuş çox kiçik bir ibadətin böyük savabı ola bilər. Özü-özündə fiziki işin heç bir dəyəri yoxdur. İş gözləndirən iş görən niyyətidir. «Rum» surəsinin 38-ci ayəsində buyrulur: **«Yaxın qohuma, yoxsula, miskinə, müsafirə haqqını ver. Allah rızasını diləyənlər üçün bu daha xeyirlidir»**. «Bəqərə» surəsinin 207-ci ayəsində isə belə buyrulur: **«İnsanların eləsi də vardır ki, Allahın razılığını qazanmaq yolunda öz canını fəda edir»**.

İnsan öz xeyir əməlinin savabını qormalıdır. Od zəmini yandırdığı kimi günah da savabı yandırır. «Ey iman gətirənlər! Sədəqələrinizi, malınızı riyakarlıqla sərf edən, Allaha və axirət gününə inanmayan şəxs kimi minnət qoymaqla puça çıxarmayın»¹.

Qurani-Kərim insanı namazdan daha çox infaqda xalis, səmimi olmağa çağırır. Riya namazı batil edir. Amma infaqda riya ilə daha çox qarşılaşırıq. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Xalqın gözü qarşısında infaq etmə ki, səni tərifləsinlər. Əgər belə etmisənsə sənin infaqının mükafatı camaatın tərifi olacaq. Elə et ki, sağ əlinin infaqından sol əlin xəbərsiz olsun. Gizli sədəqənin mükafatını qiyamət günü hamının gözü qarşısında alacaqsan».

Əlbəttə, insan riya qorxusu ilə sədəqəni tərk etməməlidir. Özünü kamilləşdirmək istəyən bəzi möminlərə şeytan «baxanlar deyəcək özünü göstərir, vermə!» pıçıldaya bilər. İnsan bu vəsvəşlərin qabağını

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 264.

alaraq daha qiymətli şeyi infaq edə bilər. Məsələn, insan yol kənarında oturmuş dilənçiyə beş yüz manat sədəqə vermək istəyir. Ətrafda baxanlar da bilir ki, bundan çox sədəqə verən yoxdur. İnsan riyadan qorunmaq üçün ovcundan beş yüz manat yox, min manat tutub onu elə gizli verə bilər ki, kimsə min manat verdiyini hiss etməz. Bundan əlavə, insan nəfsi ilə mübarizə aparıb çox sevdiyi əşyaları hədiyyə etməklə böyük savab qazana bilər. Amma belə də ola bilər ki, insanın öz nəfsinə hakim olması şərti ilə açıq işin böyük savabı olsun. Çünki bəzən açıq xeyirxahlıq başqalarında da belə bir həvəs oyadır. **«Mallarını gecə və gündüz, gizli və aşkar sərf edənlərin Allah yanında böyük mükafatları vardır»¹.**

Açıq əməl bəzən şübhələri də aradan qaldırır. Bir müsəlman xüms və zəkati gizli ödəyərsə onun dini vacibata əməl etməməsi barədə şübhələr yarana bilər.

İNSANIN RƏFTARINDA DÜZGÜN BAXIŞIN ROLU

İnsanın dünyagörüşü onun fəaliyyətinə istiqamət verir. Varlıq aləmi haqqında yanlış fikirdə olan insan şübhələr, tərəddüdlər səbəbindən öz insanlıq vəzifələrinə süst yanaşır. Həyatı boyu suallarla qarşılaşan insan ən azı haradan gəldiyini və haraya gedəcəyini bilməlidir. Bu suallara cavab tapmadan doğru təkamül yolunu tapmaq qeyri-mümkündür.

Son əsrlərdə xüsusi ilə Avropada insanların dini etiqadı zəiflədiyindən əxlaqi dəyərlərə də münasibət dəyişmişdir. Elmi-texniki tərəqqinin təsiri altında yalnız təcrübədən keçənləri həqiqət hesab edən Avropa «Allah»,

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 274.

«vəhy», «qiyamət» kimi anlayışları inkar etməkdən çəkinmir. Din ehtimal yox, yəqinlik tələb etdiyindən bu günkü avropasayağı düşüncə tərzini tamamilə həqiqətdən uzaqdır. Ümumiyyətlə, qərb ölkələrində etiqad zəifliyinin səbəblərindən biri orada materialist dünya görüşünün daha çox təbliğidir.

Dinin və əxlaqın ayaq altına atıldığı bu cəmiyyətlərdə «sekularizm» adlanan baxış yayılmaqdadır. Sekularizm bütün dini etiqadları ictimai həyatdan sıxışdırıb çıxarmaq əzmindədir. Dünyada əxlaqsızlıq baş alıb gedir. İstisnasız olaraq bütün filosoflar sekularizmin təqdim etdiyi «azad əxlaq»ı əsl əxlaqsızlıq hesab edirlər. Dini dəyərləri itirmiş cəmiyyətin əxlaqı iyrənc kübar əxlaqından başqa bir şey deyildir. Aydın məsələdir ki, ilahi dəyərlərlə nizamlanmayan əxlaq məzhəkəçilikdir. Belə cəmiyyətlərdə hər sosial təbəqənin öz əxlaqı olur. Kişilərin qadınlıq etməsinin, qadınların nikahsız yaşamasının əxlaqsızlıq olduğunu sübut etmək üçün ilahi göstəriş lazımdır. Sekularizm isə dinə yer vermədiyindən hər məhəllənin özünəməxsus etiketi yaranır.

Möhkəm əsaslara malik dini dəyərlərin möcud olmadığı bir cəmiyyətdə insan özü öz taleyi haqqında düşünməlidir. İnsan tövhid, nübüvvət və məad kimi əsas etiqadları dərk etməyə müvəffəq olarsa bu onun dünyagörüşü və rəftarına öz təsirini göstərər.

AXİRƏT İNANCININ HƏYAT TƏRZİNƏ TƏSİRİ

İslam dininin əsaslarından biri axirət inancıdır. Peyğəmbər təlimlərinin ruhunu təşkil edən bu inanc

haqqında ayə və rəvayətlər çoxdur. Bir çox ayələrdə dünya və axirət həyatı müqayisə olunur.

Məada – ölümdən sonra həyatın varlığına iki baxış mövcuddur; bəziləri iddia edirlər ki, ölüm sondur, ikinci baxış isə ölümdən sonra əbədi həyatın varlığına dəlillər gətirir.

Dini dünyagörüşün, yəni dindarlığın əsaslarından biri ölümdən sonrakı həyatın varlığına inanmaqdır. Hətta peyğəmbərliyə inanmayan bəzi dinlər də ölümdən sonrakı həyatı qəbul edir. Arxeoloji qazıntılardan alınmış nəticələr sübut edir ki, min illər əvvəl yaşamış insanlarda axirət inancı olub. Onların qəbirlərində axirətdə istifadə etmələri üçün qoyulmuş əşyalar tapılıb. Dini fəlsəfə insanı inandırır ki, yaşadığımız dünya əsl əbədi həyat üçün bir müqəddimədir. Dünya həyatı körpənin ana bətnində keçirdiyi həyata bənzəyir. Bu körpə elə bağlı bir mühitdədir ki, xaricdə daha geniş bir dünyanın olduğunu hiss edə bilməz.

Quran insanı öyrədir ki, bir mövzuya diqqətli olmaq üçün ona təkrar-təkrar qayıtmaq lazımdır. Namazda ilahi ayələrin təkrarlanması bu deyilənə bir sübutdur. Uyğun olaraq Quran insana axirət mövzusunu təkrar-təkrar xatırladır. «Ənkəbut» surəsinin 64-cü ayəsində buyrulur: **«Bu dünya həyatı əyləncədən başqa bir şey deyildir. Axirət yurdu isə şübhəsiz ki, əbədi həyatdır»**. Başqa bir yerdə buyrulur: **«O gün vəy halına (axirəti) yalan sayanların»**¹.

---

¹ «Mursəlat» surəsi, ayə 24.

HƏQİQİ SƏADƏT VƏ BƏDBƏXTLİK AXİRƏTDƏDİR

«Hud» surəsinin 106-cı ayəsində buyurulur: «**Bədbəxt olanlar od içərisində qalacaqlar. Onları orada ah-fəryad gözləyir**». 108-ci ayədə isə belə deyilir: «**Xoşbəxt olanlar isə Rəbbinin dilədiyindən əlavə tükənməz bir nemət kimi göylər və yer durduqca cənnətdə əbədi qalacaqlar**».

İstisnasız olaraq bütün insanlar xoşbəxtlik haqqında düşünür və buna can atır. Bu mövzu filosofların daimi mübahisə predmetidir. Hamı düşünür: dünyada necə xoşbəxt olmaq mümkündür? Amma Qurani-Kərim buyurur ki, əsl xoşbəxtlik behişt, əsl bədbəxtlik isə cəhənnəmdədir.

Din dünya ləzzətlərini inkar etmir, amma xatırladır ki, bu ləzzətlər imtahan üçündür: «**Bilin ki, mal-dövlətiniz və övladlarınız sizin üçün ancaq bir imtahandır**»¹.

Bəziləri də elə hesab edirlər ki, xoşbəxtlik Allahın sevimlisi olmaqdır və yalnız Allahın qəzəbinə düşər olanlar dünya nemətlərindən məhrum edilir. Quran isə belə buyurur ki, həm dünya xoşbəxtliyi, həm də məhrumiyyət sadəcə bir imtahandır.

İnsan qazanca sevinib, itkidən ötəri məyus olmamalıdır. «Hədid» surəsinin 23-cü ayəsində buyurulur: «**Bu, əlinizdən çıxana kədərlənməyiniz üçündür. Allah özünü bəyənilib, özü ilə fəxr edən heç bir kəsi sevməz**».

Bütün peyğəmbərlər və ilahi kitablar həqiqi həyatın bu dünyada yox, axirətdə olduğunu bildirmişlər. «Əla»

---

¹ «Ənfal» surəsi, ayə 28.

surəsinin 14-15-ci ayəsində buyurulur: «**Günahdan təmizlənən kimsə nicat tapacaq. O kimsə ki, Allahın adını zikr edib namaz qılar. Lakin siz dünyanı üstün tutursunuz. Hansı ki, axirət daha xeyirli və əbədidir**». Sözsüz ki, dünya, axirətlə müqayisə edilə bilməz. Yalnız dünyanı ötəri, müvəqqəti qəbul edən insanda düzgün dünya görüşü formalaşa bilər.

Dünyanın bütün xeyir və şərləri nisbidir. «Adiyat» surəsinin 8-ci ayəsində oxuyuruq: «**Həqiqətən insan var-dövlətə çox hərisdir**». «Bəqərə» surəsində isə belə deyilir: «**Hər birinizi ölüm haqlayan zaman qoyub gedəcəyiniz maldan valideynlərinizə və yaxınlarınıza verilməsi üçün ədalət üzrə vəsiyyət etməyiniz zəruridir**»¹. Bəli, dünya malında xeyir də var. Amma bu malın halal olması əsas şərtidir.

Hələ ki, axirəti görməmiş insan müvəqqəti dünyanı da həyat hesab edə bilər. Axirət dünyasını gördükdən sonra isə dünya həyatının həqiqəti hamı üçün aydın olur. Rəvayətlərdə tapşırılır ki, namazda «Əla» surəsini oxuyun. Çünki bu surədə dünya və axirət haqqında aydın biliklər verilmişdir. Bu surəni diqqətlə oxuyan insan ondakı mənaların təsirindən heç vəchlə qəflətdə qala bilməz. «**Axirət daha yaxşı və daha davamlıdır**»². İnsan bu ayəni təkrar zehmindən keçirməli, böyük xeyir əməllər üçün şərait hazırlamalıdır. İmam Sadiq (ə) Əbdullah ibn Cündəbə buyurur: «Bütün yaxşılıqlar qarşıda və bütün pislilər gələcəkdədir. Yaxşılıq və pislili yalnız axirətdə görə biləcəksən». Həzrət (ə) demək istəyir ki, bu dünyadakı yaxşılıqlar və pislilər nisbidir,

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 180.

² «Əla» surəsi, 17.

əsl xeyir və şər isə axirətə aiddir. Dünyanın istər yaxşılığı, istərsə də pisliliyi olduqca zəifdir. İnsan nəyə çatırsa qane olmur. Çünki onun ruhu davamlı nemətlər sorəğindədir. Dünya neməti ilə insanı doyurmaq istəyi, südəmər körpəni adi su ilə doyurmaq istəyi kimidir. Əgər insan ruhu davamlı nemətlər sorəğindədirsə onu dünyanın davamsız nemətləri ilə aldatmaq olarmı? Qurani-Kərimdə Adəm və Həvvanın aldadılması səhnəsini oxuduqda şeytanın insandakı əbədilik meyliyindən istifadə etdiyini görürük. «Taha» surəsinin 120-ci ayəsində oxuyuruq: **«Əbədiyyət ağacı və əbədi mülk istəyirsənmi?»**. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Həqiqi xeyir və həqiqi şər behişt və cəhənnəmdədir».

Gəlin dünyanın xeyrindən axirət səadətimiz üçün istifadə edək və təkamülümüzə mane olacaq dünya şərindən uzaq olaq.

İLAHİ NEMƏTLƏR HAQQINDA DÜŞÜNCƏ

İnsan əlaqi dəyərlərə xüsusi diqqət göstərdiyi halda özü şəxsən bu dəyərlərə çatmağa tələsmir. O, ilahi əlaqi göstərişlərə əməl etmək istəsə də iradəsizlikdən dünya işləri ilə baş qatır. Bəs bu ali məqama hansı yolla çatmaq olar?

Əvvəla qeyd edək ki, hər hansı bir iş üçün qərara gəlməzdən əvvəl müqəddimə, stimül lazımdır. İnsan bir sıra ilkin biliklərə malik olmalıdır ki, iradəsini işə salıb qəti qərara gələ bilsin. İlahi nemətlər haqqında məlumatlı olmaq çox faydalıdır. Allah bizə hansı nemətləri verir? Bu nemətlər qarşısında vəzifəmiz nədir?

Allahın böyük nemətlərindən biri iman və doğru məzhəbdir. Məsələn, dünyada əksər insanlar tanrıya inanır və hansısa məzhəbin ardıcılılarıdır. Amma bütün

məzhəblərin doğru olması qeyri-mümkündür. Allah birdir və Onun qayda-qanunlarını doğru əks etdirən məzhəb də bir olmalıdır. Biz Əhli-beyt sevgili müsəlmanların bu sahədə heç bir problemimiz yoxdur. On dörd əsr boyu toxunulmamış vahid kitabımız və bütün etiqadi suallara yetərli cavablarımız var. Bu olduqca böyük nemətdir!

Allah nəinki dünya həyatında, eləcə də bətn həyatı, hələ ondan da əvvəl ata-anadakı həyatımızda bizə misilsiz nemətlər əta etmişdir. Amma hələ qarşıda vəsfə gəlməyən axirət nemətləri vardır. Bu dünyada olan insan axirət nemətlərinin həqiqətini hələ ki dərk etməkdə acizdir.

Bəs bütün nemətlərin fəvqündə dayanan axirət nemətlərinə necə çatmaq olar? Cavab qısa və aydındır: Allahın müəyyənləşdirdiyi vəzifələrə əməl etməliyik! Bu vəzifələr heç kimin gücündən, imkanlarından xaric deyil. «Allah sizin üçün ağırlıq deyil, yüngüllük istər...»¹. Vəzifələrin yüngül olmasının özü də bir nemətdir. Misilsiz axirət nemətləri müqabilində daha ağır tələblər də ola bilərdi. Amma Allah-təala həm vəzifələri yüngül və həm də öz yardımını təklif etmişdir.

NEMƏTLƏR MÜQABİLİNDƏ VƏZİFƏLƏR

Fitrətən pak olan insanlar ən kiçik yaxşılığı belə unutmur, daim bunun əvəzini çıxmağa çalışırlar. Bəs necə olur ki, kiçik yaxşılığı unutmayan insan Allah-təalanın misilsiz nemətlərinə qarşı diqqətsizlik göstərir? Əgər insan bu nemətlər haqqında ətraflı düşünərsə bir an olsun belə Allahı yaddan çıxarmaz. Əgər insan bilsə ki,

---

¹ «Bəqərə» surəsi, ayə 185.

Allahın göstərişləri – namaz, oruc və s. yalnız insanın xoşbəxtliyi, kamilləşməsi üçündür, bütün bu göstərişlərə həvəslə əməl edər. Bu mövzuda yetərincə düşünən insanın əxlaqi göstərişlərə əməl etməsi üçün şərait yaranır.

İmam Sadiq (ə) buyurur ki, Allahın öz həqiqi dinini tanıtdırdığı, hidayət etdiyi, nemətləri tanıması üçün elm və hikmət verdiyi şəxs Allaha şükr etməlidir.

İmam Sadiq (ə) üç əxlaqi fəzilətə diqqəti yönəldir. Kamilliyə çatmaq istəyən insan üçün bu fəzilətlərin müstəsna əhəmiyyəti vardır.

Birinci fəzilət şükr etmə və haqtanıma ruhiyyəsinin qüvvətləndirilməsidir.

İkinci, insan daim Allahı xatırlamalıdır.

Üçüncüsü, insan nemət sahibinə müti olub günaha yol verməməlidir.

Sonra İmam (ə) bu sifətlərə yiyələnməyin yollarını göstərir: «İnsan əta olunmuş nemətlər haqqında düşünməlidir; dünyaya gəlməzdən əvvəlki nemətlər, dünya nemətləri, vəd olunmuş axirət nemətləri. Axirət nemətlərinə çatmaq üçün ilahi göstərişlərə itaət etmək lazımdır və bu vəzifələr ağır deyil. Bu göstərişlər o qədər sadədir ki, onlara hamı əməl edə bilər. Hətta qarşıya xüsusi çətinliklər çıxdığı zaman bu sadə vəzifələr də insanın öhdəsindən götürülür». **Dində sizin üçün heç bir çətinlik yeri qoymadı.**»¹

Allah ən yüngül vəzifələrin icrasında da insanı tək qoymur. Allah onu köməyə çağıranlara yardım vəd edir. Bununla belə insan naşükürlük edir. «**Həqiqətən, insan**

---

¹ «Həcc» surəsi, ayə 78.

zalım və nankordur»¹. İnsan Allahı unutduracaq səvəyyədə dünya həvəslərinə uymuşdur. Dildə kamilliyə çatmaq istəyini izhar etsə də əməldə dünyaya qatılıb, ilahi göstərişlərə asilik göstərir.

---

¹ «İbrahim» surəsi, ayə 34.

İYİRMİ ALTINCI DƏRS:

QƏBUL OLUNMUŞ NAMAZ VƏ ONUN TƏSİRLƏRİ

NAMAZIN İLK QƏBUL ŞƏRTİ

İnsan kamillik yolunu keçib həqiqi səadətə çatmaq üçün həm Allah, həm də Allahın bəndələri ilə əlaqəni möhkəmləndirməlidir. Allahla əlaqəni möhkəmləndirməyin ən yaxşı yolu namazdır. Əlbəttə ki, dini vəhyə əməl etmək və kamilliyə çatmaq ayrı-ayrı məsələlərdir. Namaz qılıb oruc tutmaq sadəcə, vəzifəyə əməl etməkdir. Bu əməllərlə əzabdan qutarmaq olar. Amma kamilliyə çatmaq üçün başqa şərtlər vardır. Namaz vasitəsi ilə kamala çatmaq üçün namazda bəzi incəliklərə əməl etmək lazım gəlir.

İmam Sadiq (ə) qüdsi hədislərin bəyanı ilə namazın bəzi qəbul şərtlərini açıqlayır. İlk şərtə görə namaz zamanı Allahın əzəməti unudulmamalıdır. İnsan Allahın əzəmətini daha çox dərk etdikcə öz kiçikliyini daha çox anlayıb daha çox təvazö göstərir.

Allahın əzəmətinin daha yaxşı dərk olunması üçün həzrət Peyğəmbərdən (s) bir rəvayət nəql edirik: Peyğəmbər (s) zamanında ətir satmaqla məşğul olan Zeynəb adlı bir qadın var idi. O, ən yaxşı ətirilərini həzrət Peyğəmbərə (s) satarmış. Bir gün Zeynəb Həzrətdən (s) xahiş etdi ki, ona Allahın əzəmətindən danışsın. Həzrət buyurdu: «Sən Allahın xilqətinin əzəmətini dərk etmədən Onun əzəmətini dərk edə bilməzsən. Bu yer öz dənizləri, dağları, böyük şəhərləri ilə birlikdə birinci səma üçün səhradakı halqa kimidir. Birinci səma ikinci, ikinci səma üçüncü, nəhayət, yeddinci səma Allahın ərşi üçün geniş bir səhradakı halqa misləndədir».

Hal-hazırda astronomlar bizim planetdən milyardlarla işıq ili uzaqda olan planetlər kəşf ediblər. Yəni günəş sistemi hazırkı əzəməti ilə qalaktikada olduqca kiçik bir sistemdir. Bu barədə dərinəndən düşündükdə Allahın məxluqunun əzəmətindən elə heyran olursan ki, Allahın öz əzəməti qarşısında bir söz tapıb deyə bilmirsən. Bu əzəmət insanı təvazöyə vadar edir.

İKİNCİ ŞƏRT

Namazın qəbulu üçün insan Allah xatirinə öz nəfsani istəklərindən əl çəkməlidir. O, acizliklə ərz etməlidir ki, Xudaya, səni sevdiyim üçün şəhvət və günah ardınca getmirəm. Namazın qəbulu üçün insan Allah xatirinə nəfs istəklərindən əl çəkməlidir. O, acizliklə ərz etməlidir ki, Xudaya, səni sevdiyim üçün şəhvət və günah ardınca getmirəm. Hansısa dostuna müəyyən istəklərini qurban verən insan Allah xatirinə də nədənsə keçməlidir. Namaz hara, günah hara! İnsan öz namazına diqqətli olduqca çirkin işlərdən uzaqlaşır. «Məryəm» surəsinin 58-ci ayəsində buyurulur: **«Onlar Allahın ayələri oxunduğu zaman ağlayaraq səcdəyə qapanırdılar»**. Növbəti ayədə isə belə buyurulur: **«Onlardan sonra namazı tərək edib, şəhvətinə uyan bir nəsil gəldi»**. Həqiqi namaz qıla bilməməsinin səbəbi ilə maraqlanan insan öz günahlarına nəzər salmalıdır.

ÜÇÜNCÜ ŞƏRT

Namaz qılan insan gününü Allahı yada salmaqla keçirməlidir. Az da olsa dili daim Allahın zikrində olan insanlarla rastlaşırıq. **«O kəslər ki, nə ticarət, nə alış-**

veriş onları Allahın zikrindən, namazdan və zəkətdən yayındırmaz»¹.

Dünya işindən ayrılmadan Allahu zikr etməyin mümkünlüyü haqqında mərhum Əllamə Təbatəbai buyurur: «Əzizini əldən vermiş insan gündəlik işi ilə məşğul ola bilirsə, böyük ilahi insanlar da gündəlik fəaliyyətlərindən ayrılmadan Allah haqqında düşünə bilirlər».

DİGƏR BİR ŞƏRT

Allah qarşısında təvazö göstərən insan Onun bəndələri ilə təkəbbürlü davranmamalıdır. Əsl abid imkanı daxilində acları doyurmaqla bir növ zəkətinə ödəməlidir. Axı zəkət təkəcə vacib buyurulmuş zəkət deyil. Allah yolunda verilən hər bir şey zəkət hesab oluna bilər. Bilirik ki, İslamda yalnız qeyd olunmuş şeylərin zəkəti vacibdir. Amma sədəqə, nəfəqə kimi müstəhəb zəkətləri da unutmaq olmaz. «Məryəm» surəsinin 31-ci ayəsində buyurulur: **«(Məryəm deyir) O, harada olursam olum mənə mübarək etdi və mənə diri olduqca namaz qılıb zəkət verməyi tapşır»**.

Bu və digər ayələrdə namazla zəkətin adı qoşa çəkilir. Demək, bəndələr qarşısında təvazö, onlara yardım namazın qəbul şərtlərindəndir.

Namazın digər bir qəbul şərti çılpaları geyindirməkdir. İnsanın libasa olan ehtiyacını ödəmək, evsizlərə sığınacaq vermək hər birimizin müsəlmanlıq vəzifəmizdir.

---

¹ «Nur» surəsi, ayə 37.

QƏBUL OLUNMUŞ NAMAZIN TƏSİRLƏRİ

Namazın qəbul şərtlərinə əməl edən insanın çöhrəsi mənə aləmində günəş tək parlayır. Bəsirət gözlü möminlər bu nuru elə bu dünyadaca görə bilirlər. Aramızda bəsirət gözü açıq olan insanlar var ki, bir baxışla insanın günahkar, yoxsa abid olduğunu hiss edirlər. Çünki ibadət təsirindən qəlb və ruhun işıqlanması zəruridir. Allah namazı qəbul olunmuş şəxsin həyatını işıqlandırır. «Hədid» surəsinin 28-ci ayəsində buyrulur: **«...Allah sizə öz mərhəmətindən iki pay versin. Sizə (Onun yolu ilə) getməyiniz üçün nur bəxş edib sizi bağışlasın».**

Təqvalı insanlar maddi zülmətlərə düşdükdə belə Allah onlara hissi bir nur əta edir. Qurana üzündən oxuyan korlar az olmayıblar. Ariflərdən biri nəql edir ki, gecə kor tələbənin hücrəsinə girərkən gördüyüm səhnədən heyrətə düşdüm. Onun gözlərindən əlindəki Qurana iki şüa yönəlmişdi!

Bəzən həyatda elən insanlarla qarşılaşırsan ki, səbr kasanı daşdırır. Belə məqamlarda insanın özünə nəzarət etməsi olduqca çətinidir. Amma namazı qəbul olunmuş şəxslərə gözəl səbr əta olunur. Ömrü faydalı olduğundan Allah belə insanları mələklərlə hifz edir. Onun duası qəbul olur. O behişt çiçəkləri kimi həmişə təravətlidir. Onda dini elmlərə olan maraq sabit və ülvidir.

İYİRMİ YEDDİNCİ DƏRS:

HƏYA

HƏYA İSLAMIN LİBASIDIR

Qurani-Kərimdə həya haqqında bir çox buyuruqlar vardır. Həzrət Musanın (ə) və Şüeybin qızlarının əhvalatlarında «istihya» kəlməsi ilə rastlaşırıq. «**O iki qadından biri həya edə-edə Musanın yanına gəldi...**»¹.

Xüsusi ilə xanımlar haqqında bu mövzuda rəvayətlər çoxdur. Bəzi rəvayətlərdən belə aydın olur ki, «həya» və «iman» bir-biri üçün zərurətdir. Yəni imanını itirən insan həyasını da itirir. Hətta buyurulur ki, həyasız insan İslam bağını boynundan çıxarar. Belə rəvayətlər də var ki, Allah bir qövmü günahına görə cəzalandırmaq istəsə o qövmün həyasını əlindən alar. Təəssüf ki, bəziləri həya sözünü xəcalət çəkmək kimi başa düşürlər. Onlar iddia edirlər ki, xəcalət çəkən insan özünə inamı itirir və ictimai fəaliyyətdən dala qalır. Məhz buna görə də həya etmək lazım deyil! Bu yanlış təsəvvür İslami göstərişlərə tam ziddir. Həya böyük bir fəzilətdir və onu utancaqlıqla eyniləşdirmək olmaz.

Psixologiyada həya psixoloji bir durum kimi tanınır. Psixoloji xüsusiyyətlərə isə dəqiq tərif verib, o hissi keçirməmiş insana tanıtdırmaq olmur. Məsələn, heç zaman təəccüblənməmiş insana təəccübün nə olduğunu anlatmaq qeyri-mümkündür. Həya da bu qəbildəndir.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Allahın yalnız insanlar üçün müəyyənləşdirdiyi və heyvanların məhrum olduğu xüsusiyyət həyadır». Həya çox böyük dəyərləri əhatə edir. Adətən, həyadan məhrum insan heç bir əxlaqi dəyər tanımır. Onlar əhdinə əməl etmir, əmanəti sahibinə

---

¹ «Qəsəs» surəsi, ayə 25.

qaytarmır. Yalan danışır, bütün alçaq sifətlərə qucaq açır. İnsanı bir çox əxlaq qüsurlarından amanda saxlayan həyadır.

İnsanda həya iki yolla yarana bilər: eyibsiz olmaq istəyi və eyibləri örtmək arzusu. İnsanın çirkin işindən başqaları xəbər tutur. Yəni gizli eyib aşkarlanır. İnsan xəcalət çəkməyə başlayır və narahat olur. İmam Sadiq (ə) buyurur ki, həyanın faydası xəcalət gətirəcək işlərin qarşısının alınmasıdır. İnsan öz eyibinin açılmasını istəmir və daim bu eyibləri gizlətməyə çalışır. Bu xüsusiyyət insanı heyvandan fərqləndirən əsas xüsusiyyətdir. Quranda oxuyuruq ki, Adəm və Həvva qadağan olunmuş meyvədən yeyən kimi eyibləri açıldı. Maraqlıdır, eyibin açılmasının səbəbi yeyilən meyvənin xüsusiyyəti idi, yoxsa bu meyvəni yeyən öz eyibindən xəbər tuturdu? Hər halda, bu işdə meyvə təsirli olmuşdur.

Demək, eyibini gizli saxlamaq insanın fitri istəyidir. İnsanı belə hallarda narahat edən məhz həya hissəsidir. Övliyaların həyası bütün bəşəriyyət üçün nümunədir. Səlmən Farsi və bir çox başqa övliyalar ömrünün sonunadək öz ayıb yerinə baxmamışdır.

Öz eyiblərindən çəkinməyən insan bütün çirkin işlərə gedər. Yalnız eyibsizlik arzusunda olanlar xəcalət çəkir. Nəfsinə hörmət edən insan hər cür nöqsanlardan qaçmalı və nəfsini pak saxlamalıdır. İnsan kamil olmaq istədiyi üçün xəcalət çəkə bilər. Əgər kamillik, möminlik, insanlıq arzusu yoxdursa, həyadan danışmağa dəyməz.

ƏSL HƏYA

Tutaq ki, adətə görə camaat bir şeyi pis bilir. Əslində isə bu iş eyib deyil və ona görə xəcalət çəkməməlidir.

Məsələn, bir şəxsin gözündə qüsür var və müalicəsi mümkün deyil. Belə bir çatışmazlığa görə xəcalət çəkmək, onu gizlətmək lazım deyil. Çünki bu eybi gizlətməyə çalışan adam bir çox fəzilətlərdən məhrum ola bilər. Ümumiyyətlə, insan ifrat və təfritdən çəkinməlidir. Fiziki qüsuru gizlətmək ifrat hesab olunur və bu işdən çəkinmək lazımdır.

Yaxşı sifətin həm ifrat, həm də təfriti pis sifətdir. Məsələn, cinsi istəyi təmin etmək üçün evlənmək düzgün yoldur. Amma həm arvadbazlıq, həm də qadından birdəfəlik imtina pis haldır və günah hesab olunur.

Həyanın da ifratı və təfriti ola bilər. Əgər bir şəxs bədənindəki nöqsana görə həya edib cəmiyyətə çıxmırsa, bu ifratdır və həya hesab olunmur. Belə də ola bilər ki, insan öz çirkin işlərindən çəkinməyib bu halı normal hesab edir. Əgər həya insanın səciyyəvi xüsusiyyətidirsə, onu hansı əsasla tərk etmək olar? Həyasız insanın çirkin işlərdən çəkinmə ehtimalı sıfıra bərabərdir. Eyibini aradan qaldırmağa gücü çatmayan insan hökmən bu işə ciddi yanaşmalıdır. Məsələn, cahil, savadsız olmaq eyibdir. Bu eybi aradan qaldırmaq üçün insan elmlə məşğul olmalıdır. Amma bəziləri susmaqla öz savadsızlığını gizlətmək istəyir. Hətta bəzi tələbələr öz hazırsızlığını gizlətmək üçün müəllimə sual verməkdən də çəkinirlər. Hansı ki, belə bir yanaşma insanı uçuruma aparır. Şəri məsələlərdə də guya, həya etdiyi üçün ehtiyacı olan məsələləri soruşub öyrənməyənlər çoxdur. Belə bir utancaqlıq insana çox baha başa gələ bilər.

Demək, xəcalət çəkməkdə ifrat və təfrit pislənilir. Əsl həya insanı günahdan çəkindirən həyadır. Yersiz utancaqlıq və sırtıqlıq isə bəyənilməyən sifətlərdir.

Əsas suallardan biri budur ki, pis nədir və nədən həya etmək lazımdır? Bu suallara İslam dini son dərəcə dəqiqliklə cavab verir. Dinimizdə böyük və kiçik günahlar, əxlaqa zidd olan bütün çirkin sifətlər ətraflı şəkildə şərh olunmuşdur. İnsan məhz dinin məzəmmət etdiyi işlərə görə xəcalət çəkməlidir. Amma ilk baxışda pis hesab olunan bir işi şəriət bəyəniirsə bu işə görə xəcalət çəkməyə dəyməz. Məsələn hicabsızlıq, qadının açıq-saçıq cəmiyyətə çıxması el arasında adi bir iş olsa da dində yol verilməzdir. Hətta bir çox müsəlman cəmiyyətlərində qadınlar İslami hicaba riayət etməkdən utanırlar. Əslində, bu həya yox, Allahın buyuruğundan çıxmaqdır.

Digər bir mühüm nöqtə budur ki, insanın daxilində iki zidd istək mövcud ola bilər. Məsələn, xalqın hörmətini qazanmaq istəyən bir adam İslamın ziddinə hərəkət etməli olar. Bu insan birinci dəfə günah edəndə xəcalət çəkə bilər. Amma bu iş təkrarlandıqca insana elə gəlir ki, bu o qədər də pis iş deyil. Hər gün daxilində gedən mübarizədən qurtulmaq üçün belə insan özü kimi günahkar axtarır ki, heç olmaya ondan xəcalət çəkməsin. Beləcə, cəmiyyətdə günah artmağa başlayır. İslam şərqində hicabı ilk dəfə atanlar xalqın nəzərində ən iffətsiz qadınlar hesab olunurdular. Amma tədricən bu iş cəmiyyətə yayıldı və hicabsızlar yox, hicablılar xəcalət çəkməyə başladı. Belə azğınlar əvvəl hədis, sonra Quranı daha sonra isə Allahı inkar etməkdən xəcalət duymadılar. «Rum» surəsinin 10-cu ayəsində buyurulur: «**Sonra da Allahın ayələrini yalan hesab edib məsxərəyə qoymaqla pislik edənlərin aqibəti daha pis oldu**».

HƏYA İLƏ XƏCALƏTİN FƏRQİ

Həya məfhumu xəcalət məfhumundan tamamilə fərqlənir. Xəcalət insanın fəaliyyət dairəsini kiçildir, onun üçün problemlər yaradır. Əsl həya isə eyibli bir iş görən insanın keçirdiyi haldır. Həya yalnız öz şəxsiyyətini qiymətləndirən insanlarda olur. Onlar kiçik bir nöqsana yol verdikdə öz şəxsiyyətlərini itirməkdən qorxurlar.

İkinci bir tərəfdən, həya əxlaqi bir sifət olaraq yaxşını pisdən ayırır. Qeyd etdik ki, ifrat və təfrit pis, etidal (orta hədd) isə yaxşıdır. Bəzən insan yaxşı bir işi eyib hesab edir. Müəllimə sual vermək istəyən tələbəni nəzərinizdə canlandırın. Onun qəlbi titrəyir, rəngi ağarır. Nə üçün bu hala düşdüyünü soruşsanız, deyər ki, xəcalət çəkirəm. Ona görə də belə bir məsəl məşhurdur: «Bilməmək eyib deyil, soruşmamaq eyibdir». Çoxları cəmiyyət içərisində qüsurlu görünər deyə danışırmır.

Hərtərəfli bacarıq üçün məşq və təkrara ehtiyac vardır. İnsan özünə təlqin edə bilər ki, mən kütlə içərisində danışa bilərəm və sadə danışmaq üsulu seçməklə müvəffəq ola bilərəm. Qəti şəkildə deyə bilər ki, uyğun hallarda xəcalət çəkib susmaq pisdır. Belə xəcalət insanı təkmül yolundan saxlayır. Axı sual verməyən tələbə nə öyrənə bilər?

İnsan «bilmirəm» deməyi də bacarmalıdır. Əgər bunu bacarmırsa daha böyük nöqsanlara yol verərək yalan danışmaq camaatı azdırma bilər. Yersiz xəcalətə görə kütləni azdıranlar bütün kütlənin günahına şərikdirlər.

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Sizə verilmiş sualın cavabını bilmirsinizsə, deyin ki, bilmirəm!» Mərhum Əllamə Təbatəbai öz tələbələrinə «bilmirəm» deməyi öyrədən böyük ustadlardandır.

Demək, utancaqlıqdan vacib şəri məsələni öyrənməmək, «bilmirəm» deməkdən utanaraq yanlış cavab vermək olduqca pis əxlaqi sifətlərdəndir.

Diqqət edin, əgər insanın öz eybini gizlətməsi onun özü və cəmiyyət üçün zərərli olmazsa daha yaxşı olar ki, bu eyib gizli qalsın. Məsələn, illərcə qabaq çirkin işə yol vermiş adam bu işi xatırlayanda xəcalət çəkir. Başqalarının ona bu işi xatırlatması yol verilməzdir.

ƏN YAXŞI HƏYA

Sual oluna bilər ki, insan yalnız insandan, yoxsa Allahdan da həya etməlidir? Əvvəla, müəyyən olmalıdır ki, görülən iş nə dərəcədə çirkindir? İkincisi, insan gördüyü çirkin işə nə dərəcədə diqqətli olub? Bu çirkin iş kimin qarşısında baş verib?

Allahın hüzurunu hiss etməyən zəif imanlı insanlar adətən, Allahdan xəcalət çəkmir. İnsan o zaman xəcalət çəkir ki, onun bu çirkin işini görənlər olsun. İnsan Allahın hər yerdə hazır olduğunu bilsə də bu hüzur insanı günah fikrindən daşdırmır. İnsan Allahın əzəmətini dərk etdiyi qədər də Ondan xəcalət çəkir. Allahın əzəmətindən qafil insan, adətən, vəzifəli, güclü adamların qarşısında səhvə yol verdikdə daha çox xəcalət çəkir. Amma bir çoxları da imkansızlardan, uşaqlardan qətiyyənlər çəkinmirlər.

Əgər özümüzə belə bir hal müşahidə ediriksə hökmən tövbə etməliyik. Belə tövbələr rəvayətdə «həya tövbəsi» adlandırılmışdır. İmam Rizanı (ə) ziyarət etdikdən sonra oxuyuruq: «Həya istiğfarı edirik». Allaha diqqət edib öz çirkin işinə görə insan tövbə edərsə bu xalis tövbələrdən olar. Allahın əzəmətini dərk edən insan Onun göstərişini pozub xəcalət çəkməyə bilərmi? Demək, ən üstün həya

Allahdan edilən həyadır. Biz inanırıq ki, gizlində və aşkarda iki nəzarətçi mələyimiz var. Bütün çirkin işlərimizdən xəbərdar olan bu iki mələkdən xəcalət çəkməliyik.

Bir mühüm nöqtə də var: Alt paltarla cəmiyyət arasına çıxmaq pis işdir. Amma insan evdə tək olduğu zaman Allahın hüzurunda olduğunu düşünərək alt paltarda qalmaqda çəkinməsinə ehtiyac yoxdur. Məsələn, ümumi hamamda başqalarından xəcalət çəkmək təbii olsa da kimsəsiz yerdə yuyunarkən Allahdan xəcalət çəkmək yersizdir. Çünki paltar insan nəzəri üçün maneədir. Daş divar arxasındakı insanı görənlər Allah üçün libas maneə deyil.

İnsan Allahdan o zaman xəcalət çəkməlidir ki, özünə zülm edərək ilahi qanunları pozur. İnsan üçün bütün hallarda Allahı xatırlamaq faydalıdır. Musa peyğəmbər (ə) Allaha ərz edir ki, Pərvərdigara, elə hallar var ki, mən səni düşünməyə xəcalət çəkirəm. Allah-təala buyurur: «Məni düşünmək heç halda pis deyil»¹.

Allahın çirkin hesab etmədiyi heç bir işə görə xəcalət çəkmək lazım deyil. Xüsusi ilə ərlə-arvad arasındakı münasibətlərdə xəcalət yersizdir.

Həya ən üstün, ən dəyərlı insani sifətdir. Çünki məhz həya səbəbindən insan bir çox çirkin işlərdən yaxa qurtarır. Rəvayətdə buyurulur: «Həyası olmayanın imanı yoxdur»²; «Dini olmayanın həyası yoxdur».

---

¹ «Biharul-ənvar», cild 13.

²«Üsuli-kafi» cild 2, səh. 106.

İYİRMİ SƏKKİZİNCİ DƏRS:

ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ

ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ İSLAMIN

ƏSASIDIR

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Hər şeyin əsası var və İslamın əsası biz Əhli-beytə məhəbbətdir».

İslam bir saraya oxşayır ki, sütunları Əhli-beytə məhəbbətdir. Möhkəm sütunlu binanın ömrü də uzundur. İllər ötdükcə bu binanın zahiri görkəmi dəyişib solğunlaşa bilər. Amma sütunları möhkəm olduğundan onu əvvəlki görkəminə qaytarmaq çox asandır. Amma sütunları möhkəm olmayan bina kiçik bir titrəyişdən müvazinətini itirir və nə qədər təmir olunsada onu ilkin vəziyyətinə qaytarmaq mümkün olmur. İslam möhkəm sütunlara malik olduğundan əsrlərin təlatümlərini əzmlə keçmiş və öz ilkin mahiyyətini qoruyub saxlamışdır.

Bəs nə üçün İslamın sütunu Əhli-beyt məhəbbətidir? Burada isbat və sübuta ehtiyac vardır. İsbat məqamı dedikdə, sübut üçün ayə və dəlillərin varlığı nəzərdə tutulur. Məsələn, yuxarıda zikr olunmuş hədis bu mövzu üçün bir dəlildir. Amma sübut məqamı dedikdə, bu məsələyə aydınlıq gətirilməsi nəzərdə tutulur. Nə üçün Əhli-beytə məhəbbəti olmayan insanın dini süst və kövrək olmalıdır? Biz daha çox sübut məqamını araşdıracağıq.

DİN VƏ ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ

ARASINDA ƏLAQƏ

Din insanla Allah arasında əlaqə yaratmaq üçündür. Amma bu əlaqə iki amildən asılıdır: tanıma və fitri meyl. İnsan ilk əvvəl gördüyü dünyanın yaradıcısı olduğunu

dərk edir. Anlayır ki, bütün nemətlərin sahibi vardır. İkinci mərhələdə qəlbə bu nemət sahibinə məhəbbət yaranmalıdır. Əgər bu tanıma və məhəbbət insan vücudunda formalaşarsa, Allahla bəndə arasında əlaqə üçün şərait yaranar. Amma bu tanıma və məhəbbət insanın doğru yol tutması üçün kifayət etmir. Tarixdə Allahu tanıyıb sevdiyi halda yolunu azanlar çox olub. «Zumər» surəsinin 3-cü ayəsində buyrulur: **«Bil ki, xalis din ancaq Allaha məxsusdur. Allahu qoyub özlərinə dost tutanlar deyirlər: «Biz onlara yalnız Allaha yaxınlaşmaq üçün ibadət edirik». Şübhəsiz ki, Allah itilafda olduqları məsələlər barəsində onların arasında hökm edəcəkdir».** «Yunus» surəsinin 18-ci ayəsində isə belə buyrulur: **«(Müşriklər deyir) Bunlar (bütlər) Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir».**

Demək, doğru yolu tapmaq üçün Allahu tanımaq kifayət deyildir. Ona görə də Allah-təala peyğəmbərlər göndərmişdir. Amma bununla da məsələ bitmir. Tarixə nəzər salsaq görürük ki, peyğəmbərləri qəbul etdikləri halda əsl ilahi hədəfdən yayınanlar az deyil. Təkcə İslamda 82 məzhəb və təriqət mövcuddur. Hamı müsəlmanlıq iddiasında olsa da peyğəmbər vəsisinə, canişininə münasibətdə baxışlar haçalanır. İslam dinində Allah-təala Peyğəmbərə (s) canişinlər təyin edərək onları müsəlmanlar üçün rəhbər qərar verir. Beləcə, aydın olur ki, nə üçün Əhli-beyt məhəbbəti İslamın əsasıdır.

ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ

Cəsarətlə demək olar ki, biz şiələrin İslamdan olan biliyinin 90 faizi Əhli-beytdən öyrəndiklərimizdir. Bu sözü başqa məzhəblər haqqında da demək olar. Sonuncu Peyğəmbər (s) dünyasını dəyişdikdən sonra bəşəriyyət

üçün yeganə ilahi bilik mənbəyi Əhli-beyt məsumlarıdır. Onlar üç əsr ərzində insanları ilahi maariflə tanış etmişdir. Allah-təala Qurani-Kərimdə öz Peyğəmbərinə (s) buyurmuşdur: «**De ki, mən sizdən peyğəmbərliyin müqabilində qohumluq məhəbbətindən başqa bir şey istəmirəm**»¹. Peyğəmbər (s) insanlardan yalnız Allaha itaət istəyirdi. «Fürqan» surəsinin 57-ci ayəsində buyurulur: «**...Mən sizdən ancaq Rəbbinə tərəf doğru yol tapmaq diləyən kimsələr istəyirəm**». Bu iki ayə Peyğəmbər (s) Əhli-beytinə (ə) olan məhəbbətin əhəmiyyətini açıq-aşkar bəyan edir. Əlbəttə ki, bizim Əhli-beytə məhəbbətimiz yalnız onların Allah dərghahına yaxınlığı ilə bağlıdır.

Əgər Allahın mərifət və məhəbbətini düzgün şəkildə anlayıb xoşbəxt olmaq istəyiriksə, Peyğəmbər (s) və onun Əhli-beytinə (ə) ardıcılıq etməliyik. Allaha məhəbbətin sübutu Peyğəmbərə (s) itaət, Həzrətə (s) itaətinin tərkibi olan Əhli-beytə (ə) bağlılıqdır. Məşhur «Səqəleyn» hədisi deyilənlərə sübutdur.

ƏHLİ-BEYTƏ MƏHƏBBƏTİN YARDIMI

Adi insanlar günahsız olmadıqlarından dini etiqadları, əməlləri qüsurlu ola bilər. Əhli-beytə (ə) məhəbbət insanı bir çox fitnələrdən qurtarıb, nöqsanları aradan qaldırır. Amma Əhli-beyt (ə) vilayətindən uzaqlıq insanı təhlükəli aqibətlə üzləşdirə bilər.

Əgər tarixə nəzərə salsaq hətta kəbirə günahlara yol vermiş insanların Əhli-beyt (ə) işığında tövbəyə nail olduğuna şahid olarıq. Əksinə, dini göstərişlərə ciddi

---

¹ «Şura» surəsi, ayə 23.

əməl edib, lakin Əhli-beyt məhəbbətindən məhrum olduğu üçün süquta uğrayanlar da az deyil.

Mərhum Teyyub imam Hüseyin (ə) xüsusi sevgisi ilə seçilən insanlardan idi. Onun əzadar dəstəsi məhərrəm mərasimlərində məşhur idi. Teyyub məlum Xordad hadisələrində həbs olunmuşdu. Xəfiyyələr Teyyubdan tələb edirdilər ki, qiyamda iştirak üçün imamdan pul aldığına etiraf etsin. Belə bir izahat müqabilində onu azad edəcəklərinə söz verirdilər. Amma Teyyub Allah rızasına qiyama qalxdığını bəyan etdi. Mücahid müsəlmanı dara çəkdilər...

Bu hadisədən sonra çoxları Teyyubu yuxuda gördü. Onun yaxın dostlarından biri müəlliflə görüşündə Teyyubun xatirəsinə Quran açmağı xahiş etdi. Allah şahiddir ki, səhifənin ilk sözü «teyyib» və ilk ayəsi bu idi: **«Pak söz Ona tərəf yüksələr və pak sözü də yaxşı əməl qaldırar»¹.**

Teyyub adi bir müsəlman idi. Amma Əhli-beytə aşiq olan adi bir müsəlman! Məhz bu məhəbbət Teyyubu xeyirli bir aqibətə – şəhadətə qovuşdurdu. Bunu da qeyd etməliyik ki, insanın qəlbi elə həddə çirklənə bilər ki, Əhli-beyt məhəbbətinə layiq olmaz.

«MÜNAFIQ» SÖZÜNÜN ƏHLİ-BEYT DÜŞMƏNİ KİMİ TƏFSİRİ

«Hədid» surəsinin 13-14-cü ayələrində buyurulur: «O gün münafiq kişi və qadınlar iman gətirənlərə deyəcək: «Gözləyin ki, nurunuzdan bir qədər işıq alaqsın». Onlara belə cavab veriləcək: «Geriyə dönüb işıq axtarın». Bu sözlərdən sonra möminlərlə münafıqların arasına içəri

---

¹ «Fətir» surəsi, ayə 10.

tərəfi mərhəmət və bayır tərəfi əzab olan sədd çəkiləcəkdir. Münafıqlar möminlərə deyəcək: «Biz sizinlə birlikdə deyildikmi? Möminlər belə cavab verəcəklər: **«Birlikdə idiniz, amma siz özünüzü fitnəyə saldınız, gözlədiniz və şəkk etdiniz. Allahın əmri gəlib çatanadək sizi xam xəyallar və tamah aldatdı»**.

Ayədə zikr olunmuş divar ərəbcə «sur» kimi işlənmişdir. Maraqlıdır ki, söhbət möminlərlə kafirlər yox, möminlərlə münafıqlar arasındakı divardan gedir. Bu münafıqlar möminlərlə birgə məscidə gələr, namaz qılar, Quran oxuyardılar. İndi isə ayrılırlar. İmam Sadiq (ə) buyurur: «Ciyərlər susuzluq şiddətindən od tutar». Bəli, söhbət qiyamət günündən gedir. Əzabla dolu bu gündən qaçıb qurtarmağa yer varmı?

İmam Sadiq (ə) buyurur ki, möminlərlə münafıqlar arasındakı divar nurdandır. Bir tərəfdə bizə xidmət etmiş Əhli-beyt dostları, digər tərəfdə isə Əhli-beyt düşmənləridir.

Rəvayətdən belə məlum olur ki, imanın həqiqi və zahiri olması Əhli-beyt vilayətinə məhəbbətdən asılıdır.

Xülasə, hər şeyin əsası olduğu kimi İslamın da əsası var və bu əsas Əhli-beytə məhəbbətdir. Belə möhkəm əsasa malik saray üçün heç vaxt uçulma təhlükəsi yoxdur!

Ya Rəbb, Əhli-beyt vilayəti və onun məhəbbətini qiyamət gününədək bizim üçün qoru və qəlbimizi bu nurdan məhrum etmə!

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	3
BİRİNCİ DƏRS:	5
HƏQİQİ ƏHLİ-BEYT SEVƏRLƏR	6
ALLAHA YAXINLAŞMA İNSANIN FİTRİ İSTƏYİDİR	6
ƏHLİ-BEYT ARDINCA GEDƏN HƏQİQİ İRFANA ÇATIR	7
DOĞRU YOL YOLÇUSU ÜÇÜN ƏN BÖYÜK TƏHLÜKƏ	8
ƏHLİ-BEYT DOSTLARININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	9
İKİNCİ DƏRS:	12
NƏFSİN HESABI, ƏMƏLLƏRİN	
QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	13
İNSANIN HƏQİQİ İTKİSİNİ QURAN VƏ ƏHLİ-BEYT	
HƏDİSLƏRİ TANITDIRIR	13
NƏFSİN HESABI	13
İNSANI HESABA VADAR EDƏN AMİL	14
HESABIN MƏRHƏLƏLƏRİ	16
BƏZİ MÜHÜM NÖQTƏLƏR	17
ÜÇÜNCÜ DƏRS:	20
NƏFSİN HESABI	21
MƏNASIZ, ŞÜBHƏLİ VƏ İKRAH DOĞURAN İŞLƏRDƏN	
ÇƏKİNMƏYƏ DİQQƏT	21
ÖVLİYALARIN İBADƏTƏ BAXIŞI	22
HANSI NAMAZA TÖVBƏ DÜŞÜR?	23

ÖVLİYALARIN ALLAHA SIX BAĞLILIĞI _____	25
ŞEYX ƏNSARİDƏN BİR XATİRƏ _____	26
DÖRDÜNCÜ DƏRS: _____	28
MÖMİNİN DÜNYAYA BAXIŞI _____	29
DÜNYAYA VURĞUNLUQDAN ÇƏKİNMƏK _____	29
SOSİAL BƏRABƏRSİZLİKLƏRİN FƏLSƏFƏSİ _____	30
AXİRƏT NEMƏTLƏRİNİN DÜNYA NEMƏTLƏRİNDƏN ÜSTÜNLÜYÜ _____	32
VAR-DÖVLƏT FAYDALI OLA BİLƏRMİ? _____	33
BƏŞİNCİ DƏRS: _____	35
DANIŞIQ VƏ RƏFTARLA ƏHLİ-BEYT YOLUNA DƏVƏT _____	36
İNSANIN DANİŞIQ VƏ RƏFTARININ BAŞQALARINA TƏSİRİ _____	36
DİNLƏYİCİNİN SƏVİYYƏSİNİ NƏZƏRƏ ALIN! _____	37
DƏRK EDİLƏ BİLİNMƏYƏN SİRLƏR _____	39
ƏMƏL SÖZÜN TƏSİRİ ÜÇÜN ŞƏRTDİR _____	40
ALTINCI DƏRS: _____	42
HƏQİQİ İMAN VƏ HƏQİQİ MÖMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ _____	43
ZAHİRİ VƏ HƏQİQİ İMAN _____	43
İMAN NƏ VAXT NİCATVERİCİDİR? _____	46
İSLAMLA İMANIN FƏRQLƏRİ _____	47
HƏQİQİ İMAN VƏ HƏQİQİ MÖMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ _____	49
YEDDİNCİ DƏRS: _____	53
DİNİ ALƏTƏ ÇEVİRMƏKLƏ DİNİ CƏHALƏT ARASINDAKI ƏLAQƏ _____	54
İSLAM BAXIMINDAN CƏHALƏT _____	54
CƏMİYYƏTDƏ DİNİ CƏHALƏTİN YAYILMA SƏBƏBLƏRİ _____	55
DİN QARŞISINDA VƏZİFƏLƏRİMİZ _____	58
SƏKKİZİNCİ DƏRS: _____	60

DİNDARLIQDA MÖHKƏMLİYİN, DÜZLÜYÜN SƏMƏRƏLƏRİ	61
XOŞBƏXTLİK İNSANIN FİTRİ İSTƏYİDİR	61
MÖMİN VƏ İLAHİ NEMƏTLƏR	62
İMAN DƏRƏCƏSİNDƏ SƏADƏT	64
DÜZLÜK SƏADƏTİN ŞƏRTİDİR	65
DÜNYA NEMƏTİ, MÖMİN VƏ ALLAHIN MƏSLƏHƏTİ	65
DOQQUZUNCU DƏRS:	67
ƏHLİ-BEYT VİLAYƏTİ NƏ ZAMAN NİCATVERİCİDİR	68
ƏHLİ-BEYT ARDICILLARI HAQQINDA PİS SÖZDƏN HƏZƏR QIL VƏ BİLMƏDİYİNİ DANIŞMA	68
İMAN VƏ ƏMƏLİN SƏADƏTƏ ÇATMAQDA ROLU	69
İMANIN ƏSASLARI	73
DÜŞÜNCƏ ZƏİFLİYİ	74
ONUNCU DƏRS:	77
ÜMİD VƏ QORXU	78
ÜMİD VƏ QORXU ARASINDA	78
ÜMİD VƏ QORXUNUN AGAHLIQDAN ASILILIĞI	80
ALLAHDAN QORXU VƏ ÜMİD İNSANLIĞA TƏRƏF HƏRƏKƏTİN AMİLİDİR	81
QORXU VƏ ÜMİDİN HƏDDİ	82
QORXU VƏ ÜMİD ARASINDA TARAZLIQ	82
ON BİRİNCİ DƏRS:	84
İSLAM NƏZƏRİNDƏ ŞADLIQ	85
MÖMİNİ SEVİNDİRMƏK	85
ŞADLANMAQ FİTRİ İSTƏKDİR	86
BƏYƏNİLMİŞ HÜZN	88
İSTƏYƏ ÇATMAQ SEVİNCİDİR	88
İSLAM DİNİNDƏ ŞADLIQ	89
ON İKİNCİ DƏRS:	91
ŞEYTANIN TƏLƏLƏRİ	92
ÇOX YATMAĞIN VƏ ÇOX DANIŞMAĞIN PİS TƏSİRLƏRİ	92
İFRAT VƏ TƏFRİT YUXUDAN PƏHRİZ	93
YUXU REJİMİ	94

ŞEYTANIN İKİ TƏLƏSİ _____	96
ON ÜÇÜNCÜ DƏRS: _____	99
BƏZİ ƏXLAQİ NÖQSANLARIN BƏLASI _____	100
«HƏMM» NƏDİR? _____	100
İNAM VƏ CƏHD (QÜSSƏ) _____	101
AĞIL VƏ GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ _____	102
MÖMİNLƏR QARŞISINDA VƏZİFƏLƏRİMİZ _____	103
HƏSƏDİN FƏRDİ VƏ İCTİMAİ ZƏRƏRLƏRİ _____	103
ON DÖRDÜNCÜ DƏRS: _____	105
HƏQİQİ ƏHLİ-BEYT (Ə) ARDICILLARININ	
MÜKAFATI _____	106
ƏMƏLDƏ SƏBƏB VƏ SƏMİMİYYƏT _____	106
DİN QARDAŞLARINA ETİNASIZLIQ _____	107
İLƏHİ VƏDLƏRİN HƏYATA KEÇMƏ ŞƏRAİTİ _____	108
ON BEŞİNCİ DƏRS: _____	110
İMAM SADIQİN (Ə) NƏZƏRİNDƏ ŞİƏ _____	111
HƏQİQİ ŞİƏ İLƏ ƏHLİ-BEYT AŞIQİNİN FƏRQİ _____	111
ŞİƏLİYİN NİŞANƏLƏRİ _____	112
HƏQİQİ ŞİƏLƏRİN AZLIĞI _____	114
İCTİMAİ FƏALİYYƏTLƏR VƏ İBADİ PROQRAMLAR _____	116
ŞİƏLİK ŞƏXSİYYƏTİNİN QORUNMASI _____	117
ON ALTINCI DƏRS: _____	119
BAĞIŞLANMIŞ GÜNAH VƏ QƏBUL OLMUŞ	
YAXŞILIQ _____	120
BÜTÜN GÜNAHLARIN BAĞIŞLANMASI _____	120
RİYAKARLIQ YAXŞI ƏMƏLİ PUÇ EDİR _____	121
HƏTTA MƏHƏBBƏTDƏ DƏ SAF NİYYƏT _____	121
ALLAHA SİĞİNMAQ _____	123
ON YEDDİNCİ DƏRS: _____	125
ALLAHA YAXINLAŞMA YOLU _____	126
MÖMİNİN MƏRİFƏT VƏ HİMMƏT (SƏY) DƏRƏCƏLƏRİ _____	126
ALLAHA YAXINLIQ MƏQAMININ YOLU _____	127
ÖLÜM FİKRİ VƏ AXİRƏTƏ HAZIRLIQ _____	128

ON SƏKKİZİNCİ DƏRS:	130
BİR NEÇƏ ƏXLAQİ GÖSTƏRİŞ	131
MƏQSƏDLİ OLMAQ ZƏRURƏTİ	131
ALLAHA ETİMAD SAYƏSİNDƏ QURTULUŞ	131
NEMƏTLƏR VƏ BƏLALAR QARŞISINDA ŞÜKR VƏ SƏBR	133
DÜNYA HƏYATININ ACILIQLARI	134
DÜNYA ÇƏTİNLİKLƏRİNİ YALNIZ DİNİ BAXIŞ ARADAN QALDIRA BİLƏR	135
ON DOQQUZUNCU DƏRS:	137
YAĞLI DİLDƏN HƏZƏR!	138
CƏMİYYƏTDƏ RƏFTAR VƏ DANIŞIQ	138
YAĞLI TƏRİFLƏRƏ QARŞI	139
TƏNQİDƏ DÖZÜM RUHU	139
EQOİZM VƏ TƏKƏBBÜR	140
İYİRMİNCİ DƏRS:	142
MÖMİN VƏ DÜNYA	143
DÜNYAYA KÖNÜL VERMƏ!	143
ÖMÜRDƏN İSTİFADƏ	143
İSLAM VƏ İQTİSADİ İNKİŞAF	144
DÜNYA NEMƏTLƏRİNDƏN İSTİFADƏ QAYDALARI	146
DÜNYA MALINA BAĞLILİĞİN QÜSURLARI	148
İYİRMİ BİRİNCİ DƏRS:	151
MÖMİNİN MÖMİNLƏ ƏLAQƏSİ	152
İNSANLARIN MÜNASİBƏTİNDƏ BƏZİ İNCƏLİKLƏR	152
MƏRİFƏTLİ RƏİSLƏRƏ EHTİRAM	154
İYİRMİ İKİNCİ DƏRS:	156
DÜŞÜNƏNLƏR ÜÇÜN NƏSİHƏTLƏR	157
TƏLƏSKƏNLIYIN PİS TƏSİRLƏRİ	157
AĞIL İNSAN ÜÇÜN ÇİRAQDIR	158
MİNNƏT SAVABI PUÇA ÇIXARIR	159
DİL BƏLASI	160
İYİRMİ ÜÇÜNCÜ DƏRS:	162

HƏZRƏT İSANIN (Ə) ÖZ HƏVARİLƏRİNƏ	
TÖVSİYƏLƏRİ	163
BAŞQALARININ EYBLƏRİNİ ÖRTÜN!	163
NƏFSİN İSTƏKLƏRİ İLƏ MÜBARİZƏ	163
ÇƏTİNLİKLƏR QARŞISINDA SƏBR	165
TƏLƏSİK MÜHAKİMƏLƏRDƏN ÇƏKİNMƏ	166
EYİB AX TARMAQ BƏLASI	167
<i>İYİRMİ DÖRDÜNCÜ DƏRS:</i>	169

KAMAL YOLUNDA OLAN YOLÇUNUN ƏXLAQI	170
ƏMƏLİN DƏYƏR MƏRTƏBƏLƏRİ	170
MƏRİFƏT VƏ ME'YAR	171
QARAQABAQLARLA MEHRİBANLIQ	173
BAGIŞLAMANNIN DƏYƏRİ	173

İYİRMİ BEŞİNCİ DƏRS: _____ **176**

ALLAH, AXİRƏT VƏ HƏRƏKƏT ME'YARI	177
İBADƏTDƏ NİYYƏTİN ROLU	177
RİYA İNFAQIN BƏLASIDIR	178
İNSANIN RƏFTARINDA DÜZGÜN BAXIŞIN ROLU	180
AXİRƏT İNANCININ HƏYAT TƏRZİNƏ TƏSİRİ	181
HƏQİQİ SƏADƏT VƏ BƏDBƏXTLİK AXİRƏTDƏDİR	183
İLƏHİ NEMƏTLƏR HAQQINDA DÜŞÜNCƏ	185
NEMƏTLƏR MÜQABİLİNDƏ VƏZİFƏLƏR	186

İYİRMİ ALTINCI DƏRS: _____ **189**

QƏBUL OLUNMUŞ NAMAZ VƏ ONUN TƏSİRLƏRİ	190
NAMAZIN İLK QƏBUL ŞƏRTİ	190
İKİNCİ ŞƏRT	191
ÜÇÜNCÜ ŞƏRT	191
DİGƏR BİR ŞƏRT	192
QƏBUL OLUNMUŞ NAMAZIN TƏSİRLƏRİ	193

İYİRMİ YEDDİNCİ DƏRS: _____ **194**

HƏYA	195
HƏYA İSLAMIN LİBASIDIR	195
ƏSL HƏYA	196

HƏYA İLƏ XƏCALƏTİN FƏRQİ _____	199
ƏN YAXŞI HƏYA _____	200
<i>İYİRMİ SƏKKİZİNCİ DƏRS:</i> _____	202
ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ _____	203
ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ İSLAMIN ƏSASIDIR _____	203
DİN VƏ ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ ARASINDA ƏLAQƏ _____	203
ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ _____	204
ƏHLİ-BEYTƏ MƏHƏBBƏTİN YARDIMI _____	205
«MÜNAFİQ» SÖZÜNÜN ƏHLİ-BEYT DÜŞMƏNİ KİMİ TƏFSİRİ _____	206

-